

23204

Sign. č-47

ВОЈНО ДЕЛО

4

1 9 5 4

5

САДРЖАЈ:

Стр.

Пуковник ЈОВАН ЛУКОВИЋ: Први српски устаник	1
Генерал-мајор ПЕТАР ТОМАЦ: Нешто о стратeгиском карактеру будућег рата	15
Генерал-мајор ВЕЛИМИР КНЕЖЕВИЋ: Појам маневра	30
Пуковник АЛЕКСАНДАР ВОЈИНОВИЋ: Груписање снага на полазном положају	38
Пуковник ЉУБО ВУЈЧИЋ: Организација рада у оперативној соби руководства маневра	46
Пуковник ЈОВАН ДЕЛИЋ: О снабдевању интендантским средствима на септембарском маневру	52

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Пуковник БОГДАН БАСАРИЋ: „Место и улога штаба при доношењу одлуке“	62
--	----

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

Rat u Koreji i pešadija SAD	70
---------------------------------------	----

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

Severoatlantski pakt i odbrana Evrope Tri najvažnija vazduhoplovna manevra u 1953 godini — »Coronet«, »Momentum« i »Mariner«	73
Zemlje Britanske Zajednice Naroda Britanski program naoružanja	77
Još nešto o Britanskoj teritorijalnoj armiji	78
Britanci usvajaju novu belgisku pušku	79
Švajcarska Nacionalna odbrana Švajcarske	79
Švedska Obuka švedskih vojnika sa napalm-bombom	81

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

General Dž. Loton Kolins: Ne zaboravi osnove	84
General Eli: Pouka koju treba izvući iz operacija 1940	89
Potpukovnik Muralt: Švajcarska i partizanski rat	93
Major Skoter: Za bolju formaciju pešadijske divizije	94
Major Harold Dajk: Oklopni korpus i oklopna armija	96
Volfgang Pikert: Protivavionska artiljerija na raskrsnici	98

Уређивачки одбор: Генерал-потпуковник **Михаило Апостолски**, генерал-потпуковник **Љубо Вучковић**, генерал-потпуковник **Душан Кведер**, генерал-потпуковник **Иван Рукавина**, генерал-потпуковник авијације **Зденко Улепић**, пуковник **Бранко Боројевић**, пуковник **Милутин Шушовић** (одговорни уредник).
Адреса: Војноиздавачки завод „Војно дело“, Београд, Немањина 9, телефон 20-421, локал 873. Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, поштански фах 692.

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 4

АПРИЛ 1954

ГОДИНА VI

Пуковник **ЈОВАН ЛУКОВИЋ**

ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК

(Први период — самостална дејства)

Узроци и почетак устанка

Од пада у турско ропство па све до друге половине XVI века положај покорених сељачких маса на Балкану био је релативно подношљив, а донекле чак и лакши него под сопственом властелом. У освојеним областима Турци су увели свој војнофеудални поредак који се разликовао од европског феудализма. Турски феуд, т.зв. тимар и зијамет,¹⁾ додељиван је на уживање спахијама за нарочито истакнуте војне заслуге. Давањем ових поседа уместо плате спахије су држане у потчињености централној султановој власти. Овакво уређење одговарало је тадашњем Турском Царству које се у својим освајањима ослањало углавном на спахиску војску.

Пошто су стално учествовале у ратним походима, спахије су се мало интересовале привредним питањима, јер су своје прохтеве задовољавале богатим ратним пленом и пљачком. Овакав њихов однос према поседу олакшавао је положај потлачених маса — раје. Овим се може и објаснити зашто у томе периоду није било онаквих сељачких покрета и буна какве видимо у Западној и Централној Европи. Па ипак, иако је положај сељачких маса био подношљивији него у Западној Европи, дошло је до застоја на привредном, политичком и културном пољу. Село је враћено на чисто натуралну привреду.

После завршетка освајачких ратова, а услед продирања робно-новчаних односа из Европе у Турску, преко које су прелазили главни трговачки путеви са Запада на Исток, долази до опадања турског војног феудализма. У том периоду спахије врше притисак на сељачке масе, јер им је преласком на новчану ренту дата могућност неограничене експлоатације сељака.

¹⁾ Између тимара и зијамета разлика је била у величини прихода који су доносили.

Услед кризе турског војног феудалног система дошло је и до слабљења централне власти и јачања центрифугалних тенденција покрајинских гувернера (паша). Спахије претварају спахилуке у личну својину — читлуке. Јаничари, ранији носиоци турске војне моћи, које читавих 300 година нико у Европи није могао победити, одмећу се и изрођавају у елеменат нереди и постају опаснији за сопствено становништво и власт него за непријатеља. Када је услед свега овога дошло до јаког погоршања положаја селачких маса — раје, почињу покрети за ослобођење. То се нарочито одиграва у времену када је Турска била заузета ратом са другим државама. Ти покрети трају са већим или мањим прекидима све до коначног ослобођења појединих покорених народа.

Слабости турског војног и друштвеног уређења нарочито су се испољиле у рату 1788 године, који је водила Турска против Аустрије²⁾. У томе рату спахиска коњица се није могла мерити са тадашњом модерном аустриском коњицом, а јаничари су својом самовољом и недисциплинованошћу претстављали јединице слабе борбене вредности. Због овога је, после Свиштовског мира 1791 године, у Цариграду донета одлука да се укину јаничари и да се турска војска модернизује на европској основи. По овој одлуци јаничари су протерани и забрањен им је повратак у Београдски Пашалук.

Протеривањем јаничара и давањем повластица (ферманима) створени су знатно повољнији услови за живот Срба. Тако се јаче почео развијати друштвени и економски живот, а нарочито трговина, која појединцима омогућава да се богате и тиме стичу друштвени и политички утицај. Протерани јаничари из Београдског Пашалука, који су нашли уточишта код султановог одметника Пазван Оглуа, нису се мирили са оваквим стањем, те су са осталим одметницима из Видина често упадали у Београдски Пашалук. Због недостатка регуларних јединица, Турци су за борбу противу њих образовали у Београдском Пашалуку народну, претежно српску војску. Учешћем у фрајкору и у народној војсци, Срби су стицали ратно искуство, а у борбама које су заједно са султановом војском водили против јаничара они су увидели турску подвојеност и слабост. Због тога код њих јача самопоуздање и вера у могућност успешне борбе против уњетача.

Али, период релативно подношљивог стања у Београдском Пашалуку није дуго трајао. Наполеонов упад у Египат принудио је Порту (турску владу) да среди унутрашње стање у држави и да се измири са одметницима. Тако је дотадашњи одметник Пазван Оглу признат за пашу, а јаничарима је дозвољен повратак у Београдски Пашалук. Када су 1801 године превратом заузели сву власт у Пашалуку, они су увели врло суров режим освете, терора и пљачке. Власт су уствари делиле четири њихове главне старешине — дахије: Аганлија, Кучук Алија, Мула Јусуф и Мехмед-ага Фочић. Ранији

²⁾ Тај рат је код нас познат под именом „Кочина Крајина“. У њему је на страни Аустрије учествовао велики број Срба из Београдског Пашалука, и то у добровољачким јединицама званим „фрајкор“.

српски кнежеви изгубили су сву власт. Настало је тешко и несносно стање. Сам народ, како каже народна песма, долази до сазнања да се зулуму може учинити крај само оружаним устанком.

У почетку се отпор народних маса огледао у јачању хајдучких дружина, припремама, договорима и повезивању појединих виђенијих људи. Када су сазнале за ове припреме, и да би спречиле устанак, дахије су у јануару 1804 године извршиле чувену сечу кнежева. То је уствари још више потстакло људе на устанак, чак и оне који су се раније колебали, услед опште неизвесности и несигурности, које су пре тога владале. Према онима који су се још двоумили и колебали, устаници су предузимали разне мере притиска — обично су им вешани Турци пред кућним вратима или су убијени убацивани у њихова дворишта, што је колебљивце терало на устанак због страха од турских репресалија.

На састанку у Орашцу у фебруару 1804 године за вођу устанка изабран је Карађорђе — добровољац у фрајкору, хајдук и буљубаша. Иако је потицао из сиромашне породице, он је трговином знатно поправио своје материјално стање. Лично је био храбар и строг, а пошто је располагао ратним искуством, био је најпогоднија личност за вођу устанка. Па ипак његов избор у прво време није био без отпора. Међутим, Карађорђе је касније својим врло вештим руковођењем и успешним резултатима постигао да буде од свих признат за вођу.

После састанка у Орашцу устанак је добио широке размере. Борбе су отпочеле паљењем турских ханова³⁾ и нападима на мање турске одреде по селима. Од Турака су најпре чишћена села, затим паланке (варошице), па су потом отпочели и напади на градове. Прво је заузет град Рудник, затим Ваљево и Шабац (сем тврђаве). Устанак се врло брзо ширио, тако да је већ почетком марта скоро цео Београдски Пашалук био ослобођен, сем Соколске, Ужичке и дела Пожешке Нахије, док је Београд био блокиран од Остружнице преко Жаркова и Авале до Дунава.

У овом периоду устанка Срби су водили борбу само против дахија, а не и против лојалних царских Турака, званих ерлија, чији су интереси дахиском владавином били угрожени.

Устаничка војска

Као што је већ напоменуто, први отпор јаничарском насиљу пружили су хајдуци, чије су дружине утолико више нарастале уколико се повећавао јаничарски терор. После сече кнезова и састанка у Орашцу, устанак добија карактер масовности, али и спонтаности. Народ се дигао и отпочео нападе како је ко знао и умео. Сви су били јединствени у погледу борбе против дахија, али још није било јединственог руковођења, већ је сваки радио по своме нахођењу.

У почетку устаници су располагали пушкама, пиштољима и дугачким ножевима, тј. наоружањем које је у народу заостало још

³⁾ Јаничарске испоставе, нешто слично каснијим жандармериским станицама.

из периода народне војске (а које су делом имућнији људи кришом набављали и вешто га сакривали од Турака). Сиромашнији су пошли у борбу са секирама, вилама, косама и будаџима, а у току борбе су се наоружавали заплењеним оружјем од Турака. При заузећу Шапца, у марту 1804 године, устаници су добили и први топ, као поклон бачког епископа Јована Јовановића. Иначе, они су се већином борили пешке и на коњу.

После ослобођења готово читавог Београдског Пашалука и Карађорђевићем доласком са војском под Београд, марта 1804 године, устанак добија организованости карактер, тако да се почиње развијати плански. Карађорђе је организовао устанике у јединице, поставио старешине и организовао снабдевање муницијом и храном. Интересантно је да се при одређивању старешина, још у овом првом периоду, водило рачуна о њиховој класној припадности. Тако, Прота Матеја Ненадовић каже⁴): „... Све су старешине и буљубаше постале од најимућнијих Срба, који је био кнез, или трговац, или поп, или кмет, или онако имућан, који је имао добру баштину, задругу, доста стоке, воденица и друге приходе, које смо звали газдама“.

Највећу тешкоћу за устаничку војску претстављала је набавка оружја и муниције (праха и олова). Набавке су вршене углавном у Аустрији. Иако Аустрија званично никада није одобравала ту набавку, ипак је снабдевање вршено кријумчарењем. Лиферанти су били Срби из Војводине, а нарочито земунски трговци. Неки су ове послове обављали из патриотских, а неки из шпекулативних разлога, па су и зарадили велика богатства. Средства за ове набавке добијала су се у прво време од прилога у стоци, а касније у 1809 години, у сагласности са Совјетом, уведен је ратни прирез рачунајући на сваку харачку главу по један дукат у злату. Поред овога, устаници су примили извесну новчану помоћ од Русије, од Срба из Војводине, па чак и из Сарајева и Трста⁵).

Услед тешкоћа око набавке оружја и муниције, а нарочито топова, као и због сталне зависности од увоза, устаници су решили да сами организују њихову изравду. Тешкоћа је било много (недостатак искуства и стручних кадрова, сировина и др.), али су оне савладане упорношћу и сналажљивошћу. По заузећу Београда, 1806 године, у Доњем Граду је организована тополивница, а у Страгарима и Ваљеву барутане.

Снабдевање храном и преобуком у прво време, како каже Прота Матеја Ненадовић, вршено је на следећи начин: на сваких седам војника из села одређена су по двојица коморџија са коњима и самарима. Када се полазило из села, један је коморџија ишао са војском и носио њихову храну и преобуку, а други коморџија је остајао у селу. После неколико дана он је обилазио куће својих војника јављајући да спреме храну. Пошто је прикупио храну и преобуку, одлазио је у војску, а први се коморџија враћао у село и тако је то

⁴) Целокупна дела, стр. 333—334.

⁵) Љ. Љубишић: „Шеста година српског устанка“.

ишло наизменично. При повратку ове коморције су на својим коњима враћале теже рањенике у село. Касније је регулисано снабдевање са територије где се ратовало, а био је предвиђен и дневни оброк⁶⁾.

Устаничка војска је у почетку попуњавана на добровољној основи, али је војна обавеза била уведена 1807 године. Из задруга у којима је било један до три способна мушкарца, узиман је у војску један, а тамо где их је било три до пет, узимана су двојица. У тежим ситуацијама позивани су у војску сви способни мушкарци. При најјачем напрезању јачина устаничке војске била је око 50.000 људи. Овако организована војска није имала стални карактер, већ се позивала с времена на време — по потреби. Међутим, 1808 године формиран је један т.зв. батаљон „регулаша“ и једна батерија стајаће војске.

Војно уређење устаника одговарало је тадашњој административној подели земље на нахије и кнежине. Старешине нахија и кнежина биле су истовремено и војне старешине. Формирање јединица вршено је територијално. Нахиском војском командовао је војвода, подвојводе су командовале батаљонима, а капетани и буљубаше четама, под којима су били „фендрици“ или уредници (водници), док су каплари командовали десетинама.

Поред пешадије постојала је и коњица која је по потреби формирана у веће коњичке јединице, као што је у боју на Мишару под командом Поп Луке Лазаревића учествовало 2.000 коњаника, што одговара јачини коњичке дивизије из Првог светског рата. Артиљерија се непрекидно развијала и јачала у току устанка, тако да је устаничка војска 1813 године располагала са 91 покретним и 287 позициских топова.

У периодима прекида непријатељстава и затишја, устаничка војска се повремено вежбала. Први инструктори за вежбање војске били су аустриски официри — Срби, који су се устаницима ставили на расположење. Касније су дошли и руски официри. Као основа за обуку служила су аустриска и руска правила.

Поред борбе против јаничара и њихових најамника — крцалија, устаничка војска се, почев од 1805, борила против султанове војске, која је по реформама Селима III од 1793 била у реорганизаацији. Тако су на место јаничара били уведени низами као стајаћа војска. Постојали су и т.зв. сејмени, тј. нека врста пољске полиције која је била распоређена по мањим групама за чување комуникација и планинских превоја. Па ипак, феудална спахиска војска (која се прикупљала по султановом наређењу) претстављала је главну снагу против које су се устаници борили. Поред тога, постојао је т.зв. башибозук (добровољци) регрутован из реда беспосличара, који су били нарочито склони пљачки и насиљу. Сва већа места била су солидно утврђена и снабдевена градском артиљеријом, а њихову посаду чинили су углавном Турци мештани.

⁶⁾ Љ. Љубишић у истом делу наводи да је дневно следевање устаничке војске било: две фунте проје, једна фунта овчетине, или говедине или свињетине и литра ракије. Фунта = 0,5 кг.

Операције устаника 1805 године и бој на Иванковцу

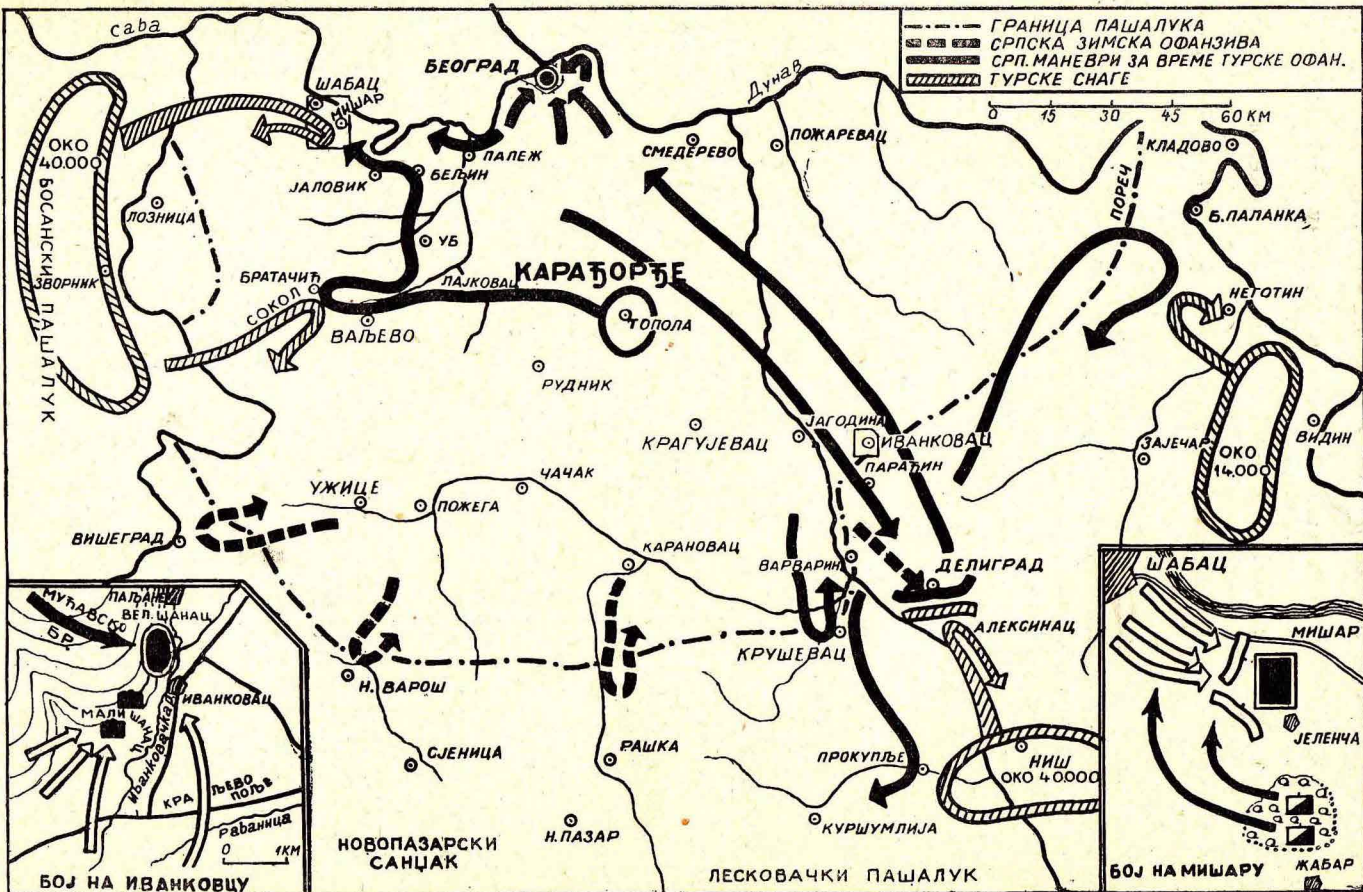
После постигнутих успеха у борби противу дахија у 1804 години Порта је била узнемирена размерама устанка. Пошто се плашила да се устанак не прошири и на суседне пашалуке, она је послала босанског везира Бећир-пашу са циљем да измири устанике и дахије, али без успеха. Покушај дахија да испадом из опседнутог Београда разбију устанике такође је пропао. Штавише, они нису успели ни да се врате у град, јер им је то онемогућио њихов најамник Гушанац Алија, тиме што је затворио градске капије. Због тога су дахије биле принуђене да побегну и да се склоне на Адакале где су их устаници похватили и поубијали. Тако је сада господар Београда постао нови султанов одметник Гушанац Алија.

Пошто су постигли извесне успехе и кад су већ једанпут били покренути на борбу, устаници нису желели да се врати онакво стање какво је било пре дахија, већ су тражили потпуну самоуправу. Они су своје захтеве доставили султану уз напомену да њихову самоуправу треба да гарантују стране силе, обраћајући се истовремено за помоћ Аустрији и Русији. У очекивању одговора од султана, устаници су створили план да у току зиме 1804/1805 године ојачају и снабдеју војску и да прошире ослобођену територију. У вези са овим планом, у првој половини 1805 године, ослободили су Карановац (Ранковићево) и Ужице и очистили Пожешку, Ужичку и Соколску Нахију.

Као што се види, устаници су од почетка увидели да њихова оружана борба може имати изгледа на коначан успех само ако буде повезана и на политичком међународном плану (веза стратегије и политике). Из њиховог захтева за добијање самоуправе види се да су они под тим подразумевали укидање феудалних односа. Због тога савремена историографија карактерише Први српски устанак као грађанско-демократску револуцију, којом се кроз рушење феудалног поретка вршило и национално ослобођење. Устанком су руководили имућнији људи са села (сеоска буржоазија), јер градске буржоазије у то време још није било.

Међутим, Порта није хтела ни да чује о захтевима устаника, тим пре што је успех устаника одјекнуо и преко граница Београдског Пашалука, те је и решила да га угуши. Задатак је поверен нишком Хафис-паши који је по неким подацима прикупио 30.000, а по другим 15.000 људи.

Овом турском одлуком устаници су доведени у тешку ситуацију, јер су дотада ратовали само против дахија — султанових одметника, а сада се требало сукобити и са султановом војском. Поред тога, Хафис-паша је надирао са југа, а на северу, у опсађеном Београду, налазио се Гушанац Алија. Због овога су устаници одлучили да оставе слабије снаге за опсаду Београда, а да главне снаге сасреде према Хафис-паши. У том циљу Карађорђе је са 4 до 5 хиљада људи посео положаје на левој обали Мораве, код Јагодине и Гиља, затварајући главни друм Ниш—Београд, док су на десној обали Мораве,

код Иванковца, били Миленко Стојковић и Петар Добрњац са 2.500 људи, затварајући правац Ниш — Смедерево. Положаји устаничке војске били су још рајније солидно утврђени. Срби су очекивали напад Хафис-паше са југа, али су могли бити доведени у врло тежак положај ако би једновремено са Хафис-пашиним нападом отпочео и напад Гушанца из опсађеног Београда. Али до овога није дошло благодарећи једном лукавству⁷⁾.

Хафис паша је 6 августа отпочео напад на српске положаје код Иванковца. Развиле су се огорчене борбе, које су трајале читав дан, тако да су Турци тек пред мрак успели да заузму мало утврђење. Ноћ је прекинула борбу. Видећи да Турци не нападају левом обалом Мораве, Карађорђе је у току ноћи са посадом и резервом прешао на десну обалу код Иванковца. Његова изненадна појава на Иванковцу натерала је Турке да напусте заузето утврђење и да се повуку, јер су се плашили да их Карађорђе не опколи. После борби код Параћина и рањавања Хафис-паше, Турци су у нереду отступили у правцу Ниша.

Бојем на Иванковцу отпочела је борба устаника против султанове војске, чиме је устанак ушао у другу фазу и добио општи противтурски карактер, што је за Србе имало посебан значај. Овом победом уздигнуто је самопоуздање устаника и учвршћена њихова вера у коначну победу. У овом боју се устаничко командовање показало много боље него турско. Њихова одлука да главне снаге концентришу код Јагодине и Иванковца и да за опсаду Београда оставе само слабе снаге била је правилна и одговарала је стратешком начелу економије снага. Устаници су показали да су правилно схватили потребу и важност благовременог утврђивања, нарочито важних и осетљивих праваца, као што је била долина Мораве. У тактичком погледу, код устаника се уочава правилно схватање одбране и употребе резерве и маневра. Одбрана није схваћена као круто и стално држање заузетих положаја, већ као привремени ослонац на земљиште док се не паралише нападачева надмоћност, да би се у погодном моменту прешло у противнапад у правцу непријатељског крила или бока, што је уствари и натерало Турке на повлачење.

После победе на Иванковцу Срби су заузели и Смедерево, престоницу српских деспота у XV веку. Ово је још више појачало њихово одушевљење. Међутим, они су били свесни да ће тек сад

⁷⁾ Враћајући се из Цариграда, српски делегат Стеван Живковић видео је јаку турску војску која се спремала да покори устанике. Замолито је Турке да га пuste да иде унапред и да саопшти Србима да се не супротстављају Хафис-пашиној војсци која иде по султановом наређењу. Чим је дошао, Живковић је известио Гушанца да је Пашалук, тобоже, био намењен њему — Гушанцу, али да га је Хафис-паша митом и преваром добио и да сада иде да га заузме. Због овога је Гушанца остао пасиван и пустио је да се Хафис-паша сам бори против устаника. С друге стране, да би ободрио устанике да се боре и против султанове војске, Живковић им је саопштио да је султан наредио Хафис-паши да дође у Београд и успостави ред у Пашалуку, али само са 300 људи. Уколико пак буде повео већи број људи, то ће бити против султанове воље и да га Срби могу оружјем сузбити. (Види: К. С. Протић „Ратни догађаји из I српског устанка“, стр. 103—104).

наступити тешкоће, јер је требало очекивати борбу са јачим султановим снагама. Зато је на Смедеревској скупштини, одржаној у новембру 1805 године, донет читав низ врло целисходних закључака по питању даљег вођења устанка. Према овим закључцима требало је: *снабдети војску оружјем и муницијом и повећати њено бројно стање, привући у војску и Србе ван Београдског Пашалука који желе да се боре против Турака, утврдити шанчеве и снабдети их разним у рат потребним средствима и у току зиме, када Турци обично не ратују, предузети офанзиву ван граница Београдског Пашалука у циљу заузимања погодних положаја и спречавања концентрације турских снага.*

У својим плановима за борбу против Турака устаници су, поред Срба, рачунали и на остале народе на Балкану, у првом реду на Црногорце. Познато је да су у току 1804 и 1805 године били у преписци са Црногорцима по питању заједничког дејства у правцу Босне и Херцеговине, али до ове заједничке акције није дошло и поред жеље црногорског народа и владике Петра I, јер је то спречавала Русија. Русија и Аустрија нису желеле никаквих нереда на Балкану у то време, јер су се плашиле Наполеонове интервенције, нарочито после уласка његових трупа у Далмацију. Жељу Црногораца за борбом Русија је у току 1806 године усмерила против Наполеонових трупа у Боки Которској.

Операције 1806 године и бој на Мишару

Према закључцима донетим на Смедеревској скупштини операције су отпочеле у јануару 1806 године. Миленко Стојковић заузео је Пореч и утврдио се на Дели Јовану и Мирочу и ту затворио долину Дунава, а Петар Добрњац и Стеван Синђелић заузели су Параћин, Ражањ и Алексинац. У циљу одбране Моравске долине овом приликом је отпочела изградња положаја код Делиграда⁸⁾. Станоје Главаш и Младен Миловановић заузели су Крушевац, док је Милан Обреновић продро у Новопазарски Санџак.

После догађаја код Иванковца, Порта је одлучила да енергичним мерама потпуно угуши устанак. У том циљу је наредила мобилизацију војске у Европској Турској, а делом и у Малој Азији. Угушивање побуњене раје поверено је Ибрахим-паши, а цео поход проглашен је „светим ратом“. Но, и поред свих предузетих мера од стране Ибрахим-паше, мобилизација и концентрација турске војске текла је споро, тако да је завршена тек улето 1806 године.

Према плану Ибрахим-паше требало је извршити једновремени концентрични напад на Београдски Пашалук из Видина, Ниша и Босне. Сходно томе плану, код Видина је прикупљено око 14.000

⁸⁾ Утврђивање је вршено под руководством капетана Жикића који је из аустриске војске побегао устаницима. То су за оно време били солидно и савремено утврђени положаји. Поред непосредне одбране, свако утврђење је могло фланкирном ватром да брани суседна утврђења. Испред утврђења налазиле су се препреке у виду засека, курјачких рупа и заштиљеног коља.

људи под командом Пазван Оглуа и Јусуф-паше, са задатком да наступају преко Пореча ка Београду; код Ниша око 40.000 људи, под командом Ибрахим-паше са задатком да наступају долином Мораве преко Алексинца и Делиграда ка Београду и на Дрини Босанска војска са задатком да наступа кроз Мачву и Поцерину у правцу Београда. (Подаци о јачини Босанске војске доста су несигурни, али се рачуна да је у њој такође било око 40.000 људи).

Пошто су били обавештени о турским припремама за офанзиву, устаници су — с обзиром на велику турску надмоћност и своју исцрпеност у дотадашњим операцијама — одлучили да се бране на свим фронтovima. У томе духу су извршили овакав распоред својих снага:

— главне снаге, под командом Петра Добрњца и Миленка Стојковића, на делиградским положајима у долини Мораве;

— на Дрини снаге Шабачке и Ваљевске Нахије, под командом Поп Луке Лазаревића, Јакова и Матеје Ненадовића;

— опсаду Београда су држали Васа Чарапић, Јанко Катић и Сима Марковић, док се општа резерва, под Карађорђевоm командом, налазила у Тополи. Поред ових снага, мањи делови војске пограничних нахија осматрали су границе својих нахија. (О јачини појединих делова устаничке војске нема тачних података, али се рачуна да њена укупна јачина није прелазила 50.000 људи).

Чим су завршили прикупљање својих снага, Турци су отпочели офанзиву, која, на срећу устаника, није била ни временски ни просторно повезана. Први је отпочео офанзиву Мула Јусуф од Видина и продро у Пожаревачку Нахију. Неколико хиљада људи под командом Миленка Стојковића, упућено је од Делиграда да спречи његово даље надирање. Пошто је у долини Пореча 6 јула опколио и потукао ове турске снаге, Миленко Стојковић се вратио на Делиград, остављајући само слабије делове за осматрање према Видину. Готово истовремено са одласком Миленка Стојковића, Турци су извршили два јача и један слабији напад на делиградске положаје, али су били одбијени уз тешке губитке, те су се у нeredу повукли према Нишу. После ових неуспелих напада и на Источном и Јужном фронту дошло је до стабилизације.

За ово време на Дрини је дошло до кризе. Становништво Мачве и Поцерине било је исцрпљено сталним борбама које су у првој половини 1806 године вођене са Босанском војском. Поред тога, преговори⁹⁾ устаничких старешина са Турцима и раширени гласови о прекиду непријатељстава негативно су деловали на становништво, тако да је највећи његов део предао оружје. Босанска војска наступала је у две колоне — главном колоном под командом Сулејман-паше Скопљака ка Шапцу, а помоћном под командом Хаџи-бега Сребрничког, преко Сокола и Ражња ка Ваљеву. Турски покрети

⁹⁾ По неким подацима ови су преговори вођени по Карађорђевоm одобрењу да би се добило у времену за одбијање напада на Јужном и Источном фронту, а по другима преговори су вођени без Карађорђевог знања.

били су спори и опрезни, вероватно због сачекивања вести о дејству турске војске на осталим фронтovima.

Чим је Карађорђе обавештен о ситуацији на Дрини, одмах је наредио Сими Марковићу и Јанку Катићу да са делом снага које су опседале Београд похитају у помоћ војци која је отступала од Шапца с тим да заједничким снагама затворе пут за Београд. Сам Карађорђе је са резервом кренуо ка Лајковцу, где су му се придружили остаци разбијене војске Проте Матеје Ненадовића, а одатле ка Ваљеву, јер је одлучио да најпре потуче Хаџи-бегову војску, а затим да се свим снагама баца на главну — Сулејман-пашину војску.

Сукоб између устаника и војске Хаџи-бега одиграо се 20 августа западно од Ваљева, код села Братанчића. Борба је вођена целог дана, али је остала нерешена. Када су устаници у току ноћи упутили једно одељење коњаника које је обишло Турке и у њиховој позадини запалило село Петрц, Турци су одмах отпочели повлачење зато што су помислили да су опкољени. Устаници су их гонили, с тим што су на Ражњу и Соколу оставили само слабије снаге за осматрање тога правца.

После успеха код Братанчића Карађорђе је наредио да се све снаге прикупе код села Бељина ради дејства према главној Сулејман-пашиној војсци. За време док се војска прикупљала и утврђивала код села Бељина, Карађорђе је са 500 људи кренуо у извиђање у Мачву и Поцерину¹⁰).

Пошто је успео да код Бељина прикупи војску од 6 до 7 хиљада пешака и око 2.000 коњаника, Карађорђе је 26 јула кренуо у правцу Шапца. Покрет је вршен опрезно и са свима мерама обезбеђења, јер је постојала могућност да у току покрета дође до сукоба са много јачом војском Сулејман-паше. По доласку у село Јаловик, Карађорђе се утврдио и задржао један дан, а затим је 28 јула кренуо и истог дана стигао на Мишар, одакле је његова претходница протерала турску претстражу. По доласку на Мишар одмах је предузето утврђивање. Изграђен је четвороугаони шанец са грудобраном, а око њега већи ров са курјачким рупама. Пешадија је са четири топа била распоређена у шанцу непосредно под Карађорђевој командом, док је коњица (око 2.000 коњаника) под командом Поп Луке Лазаревића и Проте Матеје Ненадовића, као спољна резерва, била распоређена у шуми између села Јеленче и села Жабара. Свака страна четвороуглог шанца имала је свога команданта и резерву, с тим што се општа резерва налазила у центру.

Карађорђев план за бој на Мишару био је: пустити Турке на домет јаке пушчане ватре, дејство отпочети на његов знак чим Турци

¹⁰) Том приликом, пред сакупљеним народом, погубио је 3 сеоска кнеза који су били потстрекачи за предају оружја Турцима и поново подигао народ на устанак. Према онима који се нису одазивали позиву за војску предузимао је врло строге мере. Прота Матеја, описујући те догађаје, каже: „Не верујем да је који смео остати, већ ако какав врло престарео, да сарани ону тројицу посечених“.

буду подишли шанцу и почели да га опкољавају, а затим коњицом извршити удар у њихов бок и позадину¹¹⁾.

Напад је отпочео 1 августа изјутра. Испред колоне главне Босанске војске кретале су се паше и барјактари уз звуке зурли и бубњева. Када су подишли устаничком шанцу на блиско отстојање, Карађорђе је дао знак за отварање ватре. Изненадна јака плотунска ватра и убрзано дејство топова поколебало је турске редове, али је напад после краћег времена ипак продужен. У време када су Турци били заузети најжешћим фронталним борбама око шанца, устаничка коњица, дотада скривена у шуми, изненада је извршила напад у њихов бок и позадину. Када је код турске војске настала општа пометња и забуна, Карађорђе је извршио противнапад својом општом резервом из шанца. Пошто су претрпели велике губитке, Турци су били принуђени да отступе ка Шапцу, покушавајући два пута да продуже напад, али су оба пута одбијени уз тешке губитке, тако да су потпуно деморалисани покушали да се спасу у шабачкој тврђави или бекством преко Дрине. Следећих дана устаничка коњица гонила је разбијене турске делове према Дрини, а делом и кроз Срем чак до Босу^{та}¹²⁾. Тиме је била потпуно разбијена офанзива Босанске војске.

После боја на Мишару Карађорђе је са својом војском одмах кренуо ка Делиграду, чија је посада тешко одолевала турским нападима. Сазнање о победи на Мишару и Карађорђевој доласку улило је нове снаге браниоцима. Међутим, пошто је Карађорђу било познато да се одлучујући резултати не могу постићи само одбраном, па ма како одбранбени положаји били добро утврђени, он је одмах по доласку на Делиград упутио Станоја Главаша са 500 коњаника и 2.500 пешака преко Крушевца и Јастрепца ка Прокупљу. Појавом код Прокупља и испадима бранилаца Делиграда, устаници су натерали Турке на повлачење, затим су заузели Алексинац и задржали се на положајима испред Ниша.

Победа на Мишару и Делиграду, као и затегнути односи са Русијом, натерали су Порту да отпочне преговоре са устаницима. За време вођења преговора Карађорђе је прикупио 25.000 људи и 40 топова и одлучио да заузме Београд који је држао Гушанац Алија. Претстојала је тешка операција, јер је Београд у то време био опасан врло јаким бедемом, тако да се у град могло ући само на четири капије (Сава, Варош, Стамбол и Видин капија). За напад су формиране четири нападне колоне, по једна према свакој капији, док је општа резерва, под Карађорђевој командом, била на Ташмајдану. И овде је,

¹¹⁾ Пошто је имао податке о Карађорђевој утврђивању на Мишару, и пошто је веровао у сигуран успех, с обзиром на своју велику надмоћност, Сулејман-паша је позвао Аустријанце да посматрају како ће тући устанике. По причању, Аустријанци су изградили преко пута Мишара осматрачницу са које су њихови официри могли посматрати бој. (Види: *Јово Тошковић*, „Односи између Босне и Србије 1805 и 1806 и бој на Мишару“).

¹²⁾ Сутрадан по завршеном боју дошао је на Мишар аустриски пуковник Лајтнер који је посматрао бој и честитао Карађорђу на победи. (Види: *Јово Тошковић*, „Односи између Босне и Србије 1805 и 1806 и бој на Мишару“, стр. 146).

као и у многим ранијим приликама, дошла до изражаја сналажљивост устаника¹³). Ноћни упад устаника на Сава-капији и њихово дејство дуж бедема са унутрашње стране према другим капијама олакшали су напад осталих колона. Благодареди овоме, варош је заузета са релативно малим губицима, а Турци су се повукли и затворили у тврђаву. Они су у децембру 1806 опсадом и глаљу били принуђени да предаду и тврђаву, а месец дана касније предао се и Шабац.

Тако су операције 1806 године завршене великим устаничким победама и потпуним разбијањем турске офанзиве. Ослобођен је читав Београдски Пашалук (сем градова Ужица и Сокола) и велики део суседних пашалука, а Порта је била принуђена да преговара са устаницима. За победе устаника чуло се готово у целој Европи, тако да су и велике силе у својим будућим плановима на Балкану морале да воде рачуна и о Србима. Ове операције претстављају најинтересантнији део устанка, јер је у њима дошла до изражаја сва умешност и способност устаника и њихових старешина.

После постигнутих успеха у првој половини 1806 године устаници су били принуђени да се прихвате одбране на свима фронтovima. Они су распоредили снаге према важности појединих праваца, задржавајући општу резерву код Тополе у централном положају тако да може интервенисати где буде затребало. Иако су Турци дејствовали по спољним операциским правцима (од Видина преко Пореча ка Београду, од Ниша долином В. Мораве, из Босне кроз Мачву преко Шапца и од Сокола преко Ваљева долином Колубаре), ипак њихова офанзива није свуда једновремено извођена, те су устаници својим вештим маневрима по унутрашњим правцима успевали да сасреде јаче снаге и почесно их туку. Тако, на пример, брзом интервенцијом Миленка Стојковића сузбијен је упад Муле Јусуфа у Пореч, а први напади на Делиград одбијени су благодареди добро и благовремено утврђеним положајима. Када је опасност на Јужном и Источном фронту сузбијена, устаници су пренели тежиште својих операција на Западни фронт — према Дрини. Да би груписали што јаче снаге и појачали резерву, они су скинули један део трупа и из опсаде Београда. Карађорђева одлука да прво туче слабију Хаџи-бегову колону била је потпуно правилна, јер је та колона у том тренутку била најопаснија. Да се најпре упустио у борбу са главном — Сулејманпашиним колоном према Шапцу, Карађорђе би се нашао у врло тешком положају, јер би помоћна колона Хаџи-бега, по заузећу Ваљева, могла да продужи надирање долином Колубаре ка Обреновцу. Поред овога, он није имао ни довољно снага да се одмах упусти у борбу са Сулејманпашом, већ је тек требало да их прикупи. У боју код Братанчића видимо да устаници вешто примењују ноћни мане-

¹³) За време опсаде из зароши је пребегао Конда, ранији најамник код Гушанца, који је добро познавао прилике на беду и распоред турске посаде. Он се са одељењем добровољаца, под вођством Узуна Мирка, ноћу пребацио преко бедема и пошто су ликвидирали посаду, отворили су Сава-капију. (Види: К. С. Протић, „Ратни догађаји из I српског устанка“).

вар коњицом у позадину непријатеља, чиме су га принудили на повлачење.

У покрету од села Бељина ка Мишару устаници су се при сваком задржавању утврђивали, јер су били свесни да на отвореном пољу, у сукобу са много надмоћнијом војском Сулејман-паше, не би могли да издрже. Одлука да се прими борба на Мишару показује како су устаници имали правилно схватање о избору положаја. Са Мишара је била добра прегледност према Шапцу; десно крило наклањало се на Саву, а лево на шуму код села Жабара; преко Мишара је ишао пут од Шапца за Београд, тако да су Турци били принуђени да га нападну.

У боју на Мишару показало се да су устаници имали правилно гледиште о употреби већих коњичких јединица и повезивању дејства коњице са пешадијом; да су правилно оценили значај дисциплине ватре (прво отварање ватре по Карађорђевом знаку, дејство плотунском ватром под командом старешине), и да су правилно бирали моменат за употребу резерве. Они су после завршеног боја на Мишару врло брзо пренели тежиште операција на Делиград, а пошто су правилно схватили да се само одбраном не може постићи одлучујући резултат, они су успешно предузели широк маневар преко Крушевца ка Прокупљу.

Из напада на Београд види се да су устаници имали правилно гледиште о подели командовања на нападне колоне и резерву. Употреба добровољаца са Кондом претставља неку врсту инфилтрације, што је допринело да је Београд заузет уз релативно мале губитке.

И данас, после 150 година, када гледамо на ове догађаје, морамо се дивити умешности и способности тадашњих устаничких старешина. Ово тим пре што су то били људи из народа, махом нешколовани и без икакве стручне спреме, јер је и сам Карађорђе једва био писмен.

Устаничке операције 1806 године по својим концепцијама нас у много чему потсећају на класична Наполеонова дејства по унутрашњим операциским правцима.

Генерал-мајор ПЕТАР ТОМАЦ

НЕШТО О СТРАТЕГИСКОМ КАРАКТЕРУ БУДУЋЕГ РАТА

Свака држава води свој рат, али се у последњим светским сукобима свака од њих потчињавала и општој стратегији оне групе сила којој је припадала, и то знатно више него у ранијим коалиционим ратовима. Данас, када се свет још више скупио у стратегиску целину, прилази се *а приори* стратегиском прапроблему о карактеру рата кроз перспективу ширег или општег светског пожара. Теорија не расправља данас о томе у опште и апстрактно, такорећи анонимно, као некад на основу тобож непроменљивих начела, него конкретно у склопу претећег сукоба између Совјетског Савеза и сила окупљених око САД. Како ће се водити рат између ова два гиганта — основно је стратегиско питање данашњице.

Прошло искуство, кориговано новим моментима који су наступили од последњег пуцња наовамо, једина је основа са које треба поћи да би се сагледао рат који би могао наићи. Није овде реч о некој неодређеној и магловитој будућности, него о рату који може да избије данас, сутра, све док су још у важности његове садашње битне претпоставке. Иако ова полазна основа јесте или бар треба да буде заједничка свима, ипак не може бити речи о неком јединственом гледању. Прошлост се различито схвата, неједнако се тумачи и ефекат нових средстава и појава, разни су и интереси, па се разликују и закључци.

Велика већина оних који настоје да прозру кроз завесу будућности слаже се у томе да ће будући рат још страшније завитлати човечанство, да ће — како неки кажу упркос елементарној логици — бити „*тоталнији*“ од свих ранијих.

Разумно је очекивати да ће будући рат дубље захватити у живог људи и држава, да ће бити разорнији и свирепији већ и по сили самог техничког напретка. Не треба веровати да су модерни ратови само тренутно враћање варварству које ће човечанство поново преболети. Ратним дејствима све више управља потреба, схваћена добро или рђаво, која правда сваку силу на штету човечности, која настоји да ју ограничи. Не треба ни веровати да је рат стигао до апсурда, до своје негације како неки тврде. До тоталног рата, схваћеног као Клаузевицев апсолутни рат, води још непрегледан пут. Будући рат вероватно неће бити тоталан ни по површини коју ће захватити, ни по ангажовању енергије, ни по циљевима, али се може претпоставити да ће у свему томе надмашити све претходне.

Неки мисле да би формулисање правила рата, његово цивилизовање, ограничавање његовог замаха и спречавање његових најгорих свирепости, значило само овековечити овај међудржавни злочин. Нека ратови буду, дакле, што гори да би постали немогућни!¹⁾ Али нема много изгледа да би овим путем могли нестати. Међународне конвенције су досада знатно ублажиле страхоте ратова, ма колико да су и кршене, па ће таква ограничења рата бити корисна и убудуће.

II

Две је у основи био лажан пророк. Његову главну тезу — да је за победу довољна превласт у ваздуху — није потврдио Други светски рат. Ипак је ова Дуетова поставка одмах после рата поново завладала идејама авијатичара који су у својим рукама држали главне ваздухопловне снаге Запада, а у првом реду америчких, делом што су веровали да им у току рата није пружена могућност да је докажу, делом што су сматрали да су тек сада (атомска бомба!) наступили услови за њено остварење.

Тих првих послератних година супербомбардери великог радијуса били су у САД јавно проглашени као довољна заштита западне хемисфере. Млади генерали америчког ваздухопловства веровали су да се рат може добити великим бомбардерима који ће полетати из САД, сручити свој товар на Русију и вратити се назад. То је била стратегија ваздушног *блицкрига* која је имала да реши рат у магновењу, без борби на копну или мору.²⁾ Разуме се, друга два вида оружане силе, војска и морнарица, нису се слагала с тим. У то време је генерал Л. Колинс³⁾, помоћник начелника штаба војске, писао да комбинација ваздушне силе и атомске бомбе није довољна за националну сигурност, да је то заједнички посао целокупне оружане силе. Морнарица је сматрала ваздушни муњевити рат „фантастичном концепцијом“. Али им ништа није помогло. Ваздухопловство је тада водило прву реч. Војска и морнарица су занемарене. На интервенцију ваздухопловства, морнарица је морала одустати од носача од 65.000 тона за велике бомбардере. Кажу да је то био први носач који је авијација потопила пре но што је и почео да се гради.

Ова стратeгиска теорија да је сама бомбардерска авијација довољна за решење будућег рата била је привлачна због врло економичног броја бораца. Влада је радо прихватила овакву популарну доктрину која је упрошћавала социјалне и политичке проблеме, утолико више што се темељила на солидној материјалној основи, на највећој аеронаутичкој индустрији света која ни квалитетом није заостајала

¹⁾ Види S. T. Schmidt, The Limitation of »Total« War (Military Review, септ., 1949).

²⁾ J. M. Spaight, The End of a Dream (Royal Air Force Quarterly, април, 1951). Писац овога чланка ослања се на америчке ауторе: генерала Joseph B. Sweat-a, The Price of Survival (1950) и адмирала Ellis M. Zaharias-a, Behind Closed Doors (1950). Видети још у истом часопису: W. M. Yool, Air Action in Korea (април 1951).

³⁾ J. L. Collins, The Nature of Modern Warfare (Military Review нов., 1948).

ни за којом другом. Ипак, није тешко дати њену критику. У свакој земљи има граница докле се може развити ваздушна моћ, а те су границе знатно уже од општег ратног потенцијала. Веома би се мали део оних стотина милиона тона челика које производе САД могао ставити у службу авијације. Готово сва продукциона моћ може ићи у службу рата, али се сва не може претворити у авијацију. Ваздухопловство тражи посебне изворе и исцрпљује их несразмерно према својој ефикасности. Бомбардерска авијација је најскупља, нарочито откако користи млазни погон, а не даје никаквих гаранција да ће погодити далеке циљеве у непријатељској позадини који би заиста могли одлучити исход рата. И њу погађа природан закон по коме је сила обратно сразмерна удаљености од свог извора. Да ли ће бомбардери стићи до својих циљева у довољној снази? Ловци су још увек 200—300 км бржи од бомбардера. Не види се зашто их Руси не би могли имати толико, да сачувају своје виталне субјекте. А ако буду успели да организују ефикасну одбрану од бомбардерске авијације, у каквој ће се ситуацији наћи они који су у њену корист занемарили војску и морнарицу, па и тактичку авијацију? Ако се не може постићи решење, чему тући далеку позадину непријатеља док његове армије буду напредовале копном, на коме неће бити никога да им стане на пут? Тада би САД изгубиле све прекоморске ослонце, а и контролу океана ако буду у истој мери занемариле и морнарицу⁴).

И поред тога се стратегија бомбардерске авијације могла до некле бранити док су САД имале монопол атомске бомбе. Али када је Труман објавио да је забележена атомска експлозија и у Совјетском Савезу (23 септембра 1949), бомбардерска стратегија пада у воду. Рат у Кореји је још више учврстио уверење надлежних у САД да је ваздухопловство недовољно да заустави нападача и да је за то потребна јака копнена војска. Именовање Ајзенхауера, официра војске, за врховног команданта снага Северноатлантског пакта био је јасан знак да су одговорни амерички шефови извукли потребне закључке из совјетске атомске бомбе и Корејског рата. Отада се америчка стратегија не ослања само на бомбардерску авијацију као у годинама 1945—50, него на сва три вида оружане силе.

Овај нагли заокрет у стратeгиској концепцији будућег рата није одмах разоружао загрижене присталице стратeгиског бомбардовања. Баш првих дана Корејског рата А. Северски, са очитим закашњењем, доводи теорију ваздушне стратегије до врхунца, тражећи да се напусте све базе ван Америке, изузев, евентуално, Велике Британије, сматрајући да су неодбрањиве и непотребне. Заиста, ако се у корист стратeгиске авијације посве занемари војска и морнарица, онда се базе ван Америке не би могле ни одбранити. Теорија Северског није без логике, али води из погрешних премиса у апсурд. Слична гледи-

⁴) Види: *W. R. Kintner, A Survey of Air Power* (M. R. април 1949); *J. M. Spaight, The Air Aspect of a Futur War* (Journal of the Royal United Service Institution — мај, 1950); *P. Gérardot, L'aviation stratégique hier, aujourd'hui et demain* (Revue de Défense Nationale нов., 1952); *J. M. Spaight, Transpolar War* (RAFQ, јули, 1950); *R. J. Browne, A Concept of Air Power* (M. R. феб., 1948).

шта су имала јаку подршку у републиканским политичким круговима. Тафт је још јануара 1951 говорио у Сенату да САД треба да се ослане на ваздухопловство и морнарицу. Али је Труманова администрација већ спроводила свој план наоружања у знаку равнотеже видова оружја (*balanced forces*⁵⁾.

Данас у Америци, више нема озбиљних присталица интерконтиненталног или међухемисферног рата који би се спроводио искључиво стратегиском авијацијом и за први мах препустио источну хемисферу Совјетима, ма да се још увек јављају, у мање или више радикалној форми, охрабрани новом хидрогенском бомбом и новим бомбардером Б—52, односно заглашени совјетским атомским бомбама и совјетском бомбардерском авијацијом. У Европи их готово није никада ни било. Таква концепција не може се ускладити са данашњом политичком констелацијом у свету. Европљани просто одбијају да их Америка ослободи совјетске окупације, пошто их претходно добро заспе атомским бомбама. То је једнодушно мишљење свих европских чланова Атлантског пакта. Да су САД устрајале при таквој једностраној концепцији, морали би се изменити политички односи у свету. Можемо слободно рећи да је садејство сва три вида оружане силе још увек владајућа стратегиска тенденција у Европи и Америци. Неки који иду и даље предлажу да се из тога изведу логични организациски закључци, па да се сва три вида слију у заједничку централну уставу која ће наћи разумну равнотежу између њих.⁶⁾

III

Сухом формулом о садејству сва три вида оружане силе не решавају се сви проблеми којима треба да се пречисти питање о карактеру будућег рата.

Присталице авијације тврде, опет, да је надмоћност у ваздуху основни предуслов сваке успешне операције⁷⁾. То исто, али са много више разлога, могло би се рећи и за војску, а када су у питању по-

⁵⁾ Према изјави *W. J. Mc Neil-a*, помоћника државног секретара за одбрану (*Army Information Digest* август 1953), САД су јануара 1950 имале у војсци 590.000 људи (10 дивизија и 12 здружених пукова већином испод формациског састава и неорганизованих за веће операције), у Морнарици 376.000 (237 ратних бродова и 74.000 поморске пешадије — *Marine Corps* — организованих у здружене пукове са 16 ескадрила), а у Ваздухопловству 411.000 људи (48 пукова). После две године у Војсци је било 1,500.000 (20 дивизија и 18 здружених пукова), у Морнарици 800.000 (400 ратних бродова и 232.000 људи поморске пешадије формираних у три дивизије и три поморско-ваздухопловна пука од 30 ескадрила), а у Ваздухопловству 900.000 људи са 96 пукова. У том раздобљу се и број цивила у служби оружаних снага знатно повећао: од 753.000 на 1,300.000. Када је реч о америчким дивизијама треба имати у виду да су много јаче од европских, а нарочито од руских, и да су већином пуног ратног састава.

⁶⁾ *T. D. Calman*, *The Case for a Royal United Service (RAFQ, јан., 1951)*; *R. S. Cline* и *M. Matloff*, *Development of War Department Views on Unification (Military Affairs, бр. 2—1949)*.

⁷⁾ *The Changing Pattern of War (RAFQ, октобар, 1951)*; *C. T. Nance*, *The Development of Strategic Bombing Mobility in the RAF (RAFQ, јануар, 1950)*.

морске операције, и за морнарицу. Звучило би уверљивије кад би се рекло обрнуто, да су успешне офанзивне операције на копну и мору неизводљиве против надмоћније авијације. Али ни то не би била цела истина. Истинитија би била поставка да се, и поред надмоћније авијације, не могу изводити офанзивне операције када војска или морнарица нису оспособљене да изврше оне своје задатке у којима их друга два вида не могу заменити. Али низање оваквих софизама не води никуда. Надмоћност се никада не извршава једнострано. Употребљиви закључци о карактеру рата и о улози појединих видова у њему могу се извести само из студије данашњих конкретних стратeгиских проблема.

Силом географских императива Совјетски Савез је у основи копнена, а његови су главни противници, САД и Велика Британија, изразите поморске силе. Ипак, то није безизгледна борба слона са китом. Совјетски Савез може добити идући рат и без поморске моћи ако његови циљеви не буду прелазили границе Евразије и, евентуално, Северне Африке. САД и Велика Британија то не могу. Када би изгубиле контролу над океанима или се одрекле ње, изгубили би не само све своје позиције ван матичнихседа, него би и њихове метрополе, Велика Британија и Америка, убрзо биле изоловане и постале жртвом онога који би их наследио у поморској превласти.

Превласт на мору досада се постижавала готово искључиво ратном морнарицом. Да ли ће тако бити и убудуће? Неки авијатичари сумњају у то. Тврде да морнарица не може више да контролише прибрежна мора која су у захвату непријатељске авијације. Тако, кажу ови, енглеска флота може да се отисне у Северно Море и у Канал само под заштитом надмоћније авијације. Оспоровају морнарици могућност да штити, односно сече комуникације, а нарочито јој пребацују недостатак офанзивне моћи. Немају никакве вере у носаче авиона које сматрају само сурогатом авијације. Будући задатак морнарице гледају у локалној заштити конвоја и у гоњењу непријатељских површинских бродова, уколико јој допуштају и ту способност.⁸⁾

Неоспорно, моћ копна се средством авијације протегла далеко на пучину. Сигурно је, такође, да авијација може учинити неупотребљивим оне поморске комуникације које полазе и завршавају се у прибрежју над којим она има потпуну контролу. Али она још није овладала океанима, који су још увек домен морнарице. За њихову контролу западним поморским државама биће потребна сва њихова поморска сила. Треба се потсетити да оне имају за противника совјетску морнарицу, која је по тонажи површинских бродова трећа на свету, а прва по броју подморница. Сматра се, доиста, да Совјетски Савез располаже са 300 — 400 подморница и да их много више има у плану.⁹⁾ Уосталом, совјетска морнарица је јаче обавијена мистери-

⁸⁾ R. Saundby, *Sea Power and Air Power* (RAFQ, октобар, 1952); Thomas Milne, *The Effect of Air Power on Sea Communications* (RAFQ, април, 1951).

⁹⁾ R. V. B. Blackman, *The Balance of Sea Power* (The Navy, јуни, 1951); Frank Uhlig, *The Threat of the Soviet Navy* (Foreign Affairs, април, 1952); A. Courtney, *The Background of Russian Sea — Power* (International Affairs, јан., 1954).

јом него остала два вида оружане силе, па су могућна и изненађења. Истина, велика је слабост совјетске морнарице у томе што је подељена на четири мора — на Арктик, Балтичко, Црно и Пацифик, са ограниченим могућностима међусобног комуницирања. Али, изгледа да се главнина руских поморских снага налази у Балтику. Ако Совјетски Савез успе да овлада Балтичким излазом (Данском и јужним деловима Шведске и Норвешке), онда јој је заиста тамо и место. Балтичка врата воде изравно у Северно Море и Атлантик, у област најзначајнијих и најгушћих светских комуникација.

Признаћемо да је офанзивна моћ морнарице врло проблематична када небом влада противничка авијација. Али таква ваздушна надмоћност која би парализовала морнарицу могла би да се појављује само локално или при крају рата када слабији већ издише. Није то нормална појава. Такав рат, у коме би један од противника имао *а priori* ваздушну надмоћност над свима морима и копнима, неће се ни заметнути. Разумније је рачунати са извесном равнотежом у ваздуху под којом ће морнарица наћи прилике за многе акције на пучини и прибрежју. Морнаричка авијација може ударити дубоко у копно и у томе ће бити неопходна тамо где недостају погодне копнене базе. Морнарица наоружана диригованим пројектилима биће још ефикаснија. У блокади обала је нико не може заменити, а још увек ни у поморским десантима.

Ваздушни транспорт је очито најбржи и најмање зависи од површине земље, али је несразмерно скупљи од поморског. Р. Лавит (Lovett) је, као помоћник министра ваздухопловства, 1944 године изјавио да оно што 44 брода са 3.200 људи посаде и са 165.000 барила¹⁰⁾ горива могу пренети на 6.500 наутичких миља (свега 100.000 дугих тона¹¹⁾, требало би 10.022 авиона са 120.765 људи посаде, 8,999.614 барила и 85 великих танкера.¹²⁾ До данас се ове пропорције, или боље рећи диспропорције, нису битно измениле, а неће се изменити ни у догледној будућности. У рату светских размера стратешки маневри ће се и даље изводити више морем него ваздухом, а поморске транспортне треба чувати флотом.

Није претерано рећи да прекоморске базе западних сила имају да захвале за свој опстанак превласти на мору. А. Е. Сокол посматра стратешки проблем САД управо кроз однос метрополе и база. Око језгра, које за њега чине Америка, Аустралија и Јужна Африка, он види два обезбеђујућа појаса. Први образују: Финска, Шведска, Северна Норвешка, Западна Немачка, Аустрија, Италија, Југославија, Турска, Иран, Ирак, Авганистан, Северна Индија и Кореја, и ту су Совјети надмоћнији због централног положаја и јединства команде. Да би се те земље одржале, у њима треба да се развију домаће снаге које ће САД појачати. Па ипак, оне се неће све одржати, али губитак

¹⁰⁾ Један барил = 181,7433 литра.

¹¹⁾ Једна дуга тона = 1016,0475 кг.

¹²⁾ А. Е. Sokol, Sea Power in the Next War (United States Navel Institute Proceedings, мај, 1952). Видети: W. H. Mohr, Seemacht und Landmacht (Wissenschaftliche Rundschau, јан., 1953).

појединих делова неће бити фаталан. Други појас, опет по А. Е. Соколу, образују: Шпицберген, Исланд, Велика Британија, Шпанија, Северна Африка, Арабија, Јужна Индија, делови Југоисточне Азије, Индонезија, Филипини, Формоза и Јапан. Он сматра да се то може бранити, али и то да би и губитак неких делова могао бити фаталан за исход рата.

Овај стратегиски систем је сувише схематичан да би био реалан. Ми не можемо претпоставити да ће све те државе ступити на страну Америке ако ова буде заратила са Совјетским Савезом, све и да буду позване од Уједињених нација. Још је мање вероватно да ће Совјетски Савез одједном напасти све око себе. Али је правилна основна мисао, да ће САД по своме географском положају, производној моћи и својим интересима бити центар сваке комбинације која ће стати на пут совјетској експанзији. Ипак, то не значи да ће европске и азиске државе играти за Америку само улогу осигуравајућих обруча. То су живи политички организми са својим националним индивидуалитетом и својим интересима, а не безлични стратегиски субјекти или објекти од мањег или већег значаја на претпољу америчке тврђаве. Нападнуте земље или коалиције браниће свој опстанак утолико упорније, уколико буду више уверене да ће добити несебичну подршку других држава, да би управо сачувале своју слободу и свој интегритет, а не мостобране Америке. Сазнање да су на мртој стражи, на положају који би се унапред сматрао изгубљеним, не би их могло одушевити за отпор, без обзира да ли би губитак био фаталан или не за крајњи исход. Но, да би се државе на периферији Евразије могле повезати у јединствен одбранбени систем, потребна је у првом реду превласт на мору. Запад је има у толикој мери да га Совјетски Савез у догледно време не може стићи. Покушаће да је опори подморницама, као што је то учинила Немачка у оба светска рата. Зато их и има толико. Умешаће се, свакако, и друга борбена средства, у првом реду авијација, али ће то ипак бити борба за океане слична Бици за Атлантук у прошлом рату. Морнарица ће, зацело, играти у њој водећу улогу.

IV

Ми говоримо о светским ратовима, али при томе не губимо из вида да су оба решена у Европи или тачније у Западној и Централној Европи. И данас су то најосетљивије и најзначајније географско-стратегиске просторије Земље. Ниоткуда се варнице рата тако муњевито не преносе светом! Нигде више продуктивне моћи на ужем простору! А баш према њима се нагињу главне снаге Совјета. Ни на једном сектору својих непрегледних граница они не могу груписати толико снага за тако кратко време, а нигде их не могу ни тако лако одржавати. Из тих стратегиских чињеница родио се Атлантски пакт. Није чудо да се на том потенцијалном главном ратишту света сучељавају главне снаге оба блока. Сматра се да Чујков, командант Немачког фронта, располаже са 36 до 38 дивизија (без сателита) и да се за њихову подршку изграђује у Источној Немачкој ваздушна сила од 500 ловаца и

400 тактичких бомбардера. Пред њима се налазе, или бар треба да се налазе, 25 дивизија Атлантског пакта за које кажу да се ватреном снагом изједначују са 45 дивизија совјетског типа. Све су ове дивизије моторизоване или оклопне, а код Руса биће, ако већ нису. Планирани Врховне команде савезничких сила у Европи (SHAPE) за 1954 и 1955 предвиђају 55 активних (заједно са 12 италијанских) и најмање 25 резервних дивизија, које ће бити спремне петнаестог дана мобилизације.¹³) Вероватно ће се дотада појачати и Руси у одговарајућој мери. Али нама овде није стало до апсолутних цифара. Главно је утврдити да ће се у случају рата на северноевропској низији, вероватно сударити обостране главнине, импозантан број моторизованих и оклопних дивизија, које ће својом структуром дати карактер операцијама. У почетку би то, дакле, морале бити маневарске операције великог замаха са јаким сударима оклопних јединица. Идеје о карактеру будућег рата стварају конкретне армије, а ове их затим потврђују. Рећи ће се — зачарани круг, али је овде у игри и стратегијски закон о гравитацији: када су Руси нагомилали мотомеханизоване трупе, онда то мора учинити и друга страна. У астрофизици и страници једно тело (снага) привлачи друго. Морамо се, дакле, сложити са онима који се на Западу залажу за јаке оклопне снаге.¹⁴) Али Лидел Харт, познати присталица бескрвне стратегије, не сматра да те оклопне снаге треба да се међусобно закрве, него да је дошло време да се ревидирају стратегијски циљеви рата. То више не треба да буду битке него операције. Згодним маневровањем треба створити тако повољну ситуацију која ће сама по себи донети решење без битке, а ако до битке ипак дође, победа ће доћи неминовно као логична последица те повољне ситуације.¹⁵) На први поглед, у овом Лидел Хартовом гледишту нема ничег новог; одувек је оператика тежила да створи повољне услове за тучење битке; то је и њен смисао. Али, у суштини, Лидел Харт нас вуче назад, у 18 век, када се говорило, писало и веровало да се ратови добијају или губе маневром. У сваком случају, био маневар или битка, морамо помислити и на фортификацију. Стварно, чују се већ гласови у прилог поновног наоружања Мажиновљеве линије.¹⁶) Али како ће предратне круте линије издржати атомску ватру?

Мада структура и груписање противничких снага указују да ће прва решења падати на копну, мора се признати да авијација може ванредно појачати или смањити ефикасност копнених снага. Маневарска способност на земљи је у управној сразмери са слободом акције у ваздуху. Не би се могло одобрити оно што се покушавало да се

¹³) *Drew Middleton*, *The Defence of Western Europe*, Лондон, 1952. Види и: *A. H. Hlad*, *European Defence* (International Affairs, јануар, 1951).

¹⁴) *Giffard Martel*, *East versus West*, Лондон, 1952; *B. H. Liddell Hart*, *Tank Warfare and its Future*, *The Infantry Journal* (Индија), јули—децембар, 1951 (M. R. нов., 1952); *L. Christan*, *Gedanken über die Panzerwaffe* (Wehr — Wissenschaftliche Rundschau, јан., 1953).

¹⁵) *Liddell Hart*, *Das Ziel in Kriege — Schlacht oder Manöver* (Wehr — Wissenschaftliche Rundschau, мај, 1953).

¹⁶) *A. Scharp*, *Doit-on réarmer la ligne Maginot* (R. de D. N., феб., 1952).

докаже на примеру Северне Кореје, наиме, да је авијација немоћна против војске примитивне структуре, све и кад има потпуну превласт. Пример није згодан, јер су се у Кореји умешали многи елементи који не припадају овом ужем проблему. Истина је само да је војска која не зависи сва од друмова мање осетљива на дејство из ваздуха. Стога су пешачке војске са сточним транспортом мање осетљиве од мотомеханизованих, јер се могу боље прилагодити земљишту, тако да би било добро упитати се: шта би било да је ваздушна надмоћност у Кореји била на супротној страни? Искуство из прошлог рата — да уз јаке оклопне и моторизоване војске иде и јака тактичка авијација, да их помаже и штити — није још ничим оборено. Али, уз то иде и тенденција да циљеви на земљи буду што мањи, што покретљивији, да оклопне јединице имају мање моторизоване пешаке и коморе, дакле, „више зуба него репа“, да би данима, па и недељама, могле оперисати ван комуникација.

И међу онима који прихватају садејство војске и авијације има великих разлика у схватању. Док једни траже сасвим непосредно, интимно садејство, други се залажу да се, нарочито у почетку рата, изводе самосталне ваздухопловне операције. Први траже чак да се тактичка авијација стави под команду војске, а обалска под морнарицу, тако да би ваздухопловству, као трећем виду оружане војске, остала само ловачка авијација за одбрану метрополе и база и авијација за средње и даљно бомбардовање.¹⁷⁾ Други стоје на гледишту да је авијација прва линија одбране. Руси ће — кажу ови — отпочети рат изненадним и уништавајућим ваздушним нападом на позадину, тако да ће од резултата тога напада зависити способност Запада да настави рат; стога треба сву авијацију бацити у борбу за превласт у ваздуху; лудо би било да се она везује за копнене снаге и тако онемогући да добије прву битку;¹⁸⁾ зашто везивати орла за корњачу — како рече један од њих.¹⁹⁾ Такве идеје најчешће нам долазе са Британских Острва: треба заштитити матицу од ваздушног напада, који би је могао осакатити. У томе страховању има много оправдања, али када би се Руси пробрили до Канала због недовољне подршке коју би авијација указала копненим снагама, онда би ситуација за Енглеску била још тежа. Сцила и Харибда, па између њих треба пронаћи прави пут.

Било једно или друго, тј. да ли ће авијација бити везана за земљу или не, нећемо много ризиковати ако кажемо да би се у општем рату — ако буде избио у смислу данашње поделе света — најинтензивнији судари одигравали на линији Москва — Берлин — Париз. На томе се правцу може очекивати и највећа густина трупа и средстава. Затим би по интензитету дошли Балкан, Блиски и Далеки Исток, док би на другим секторима трупе и средства начелно биле у слабијој сразмери са простором.

¹⁷⁾ G. W. R. Niholl, *The Function of Air Power* (RAFQ, јануар, 1950).

¹⁸⁾ *The Air Defence of a Maritime Nation* (RAFQ, јануар, 1950 — уводник).

¹⁹⁾ R. Saundby, *Land Forces in an Air Age* (RAFQ, јули, 1950).

Запад се дуго после рата налазио у политичкој дефанзиви према Русији. Труманова доктрина је у основи дефанзивна, јер се попређује вољи противника. Али се не би могло рећи да је Запад био и у дефанзивном стратешком ставу, иако су тамо прилично једнодушни да је копнена офанзива против Русије немогућна, да не треба покушати оно што није успело ни Наполеону ни Хитлеру. Замишља се да се противофанзива врши стратешком авијацијом са база које окружују Совјетски Савез — из Аљаске, САД, Западне Европе, Средоземља, Средњег Истока, Југоисточне Азије, Јапана и острва Пацифика.²⁰⁾ Неки мисле да треба тући индустрију, претежно нафту на Кавказу који даје 80% целокупне руске продукције, а други наглашавају комуникације (железнице и канале). Полазећи од претпоставке да бомбардовање немачких градова није срушило морал становника и битно смањило продукцију, неки, као и Ружерон²¹⁾, заступају мишљење²²⁾ да стратешку авијацију треба искористити за изоловање фронта. Ова се теза везује за идеју о елиминисању атомске бомбе. Сматра се да она није потребна за овакве оперативне циљеве и да је и Руси неће употребити ако је не употреби Запад. Али, ако се против Русије не може повести офанзива копном, и ако се стратешка авијација буде ограничавала само на војишта, како ће онда Запад добити рат против Русије?

Северски је прогласио непотребним све прекоморске базе. Бонер Фелерс²³⁾ не иде тако далеко. По њему треба напустити само оне базе које се не могу бранити, управо оне над којима ће Совјети имати ваздушну надмоћност, међу осталим и Западну Европу. Он то дословно тврди и подвлачи курзивом: *посед Западне Европе неће учинити црвене бомбардере ближим срцу америчке индустрије но што су сада* (стр. 89). Тешко је замислити ужи изолационизам! Како ће се осећати САД ако се Совјети домогну Западне Европе, те огромне агломерације индустриског потенцијала, стручне, интелектуалне и инвентивне радне снаге? Као да су географска отстојања једини елемент стратегије! Да ли ће се нека област одбранити, зависи првенствено од средстава која ће се за ту сврху одредити. Али отуда не треба закључити да ће променама у стратешким концепцијама САД, о којима се сада много говори, управљати оваква радикална гледишта, иако су врло блиска републиканским политичким круговима. САД се још увек отимају за базе. Ради се више на томе да се развију домаће снаге у прекоморским областима, првенствено Немачке и Јапана.

Значај стратешке авијације не може се данас порећи. Њен удео изражен са 7 до 12% ратног напора водећих држава можда је

²⁰⁾ C. Falls, Military Theories in the United States, The Illustrated London News, 5 јуни, 1948; Michail Mollet, Air Power round the Soviet (RAFQ, јули, 1951); E. Jackson, The Strategic Bomber Force of the Near Future (RAFQ, јануар, 1951); J. Chardonnet, La politique américaine des bases aeriennes et navales (R. de D. N. окт., 1950).

²¹⁾ K. Ružeron, Будући рат, Београд, 1952, стр. 345.

²²⁾ J. M. Spaight, Morale as Objective (RAFQ, октобар, 1951).

²³⁾ Bonner Fellers, Wings for Peace, Чикаго, 1953.

добро одмерен.²⁴⁾ Али није вероватно да ће она сама решити рат. Против такве тезе могли би се навести исти аргументи који побијају међухемисферни рат. Биће потребна и офанзивна акција сувоземне војске. Неће се радити о томе да се концентричним операцијама освоји сва руска територија као са Немачком 1945. Биће довољни неки ослонци. Микше мисли да би било потребно најмање 300 дивизија да се савлада Русија на копну, од тога у Европи 200, на Средњем Истоку 50, а 50 подељених између Југоисточне Азије и Далеког Истока; као упоређење он наводи да су Немци са 240 дивизија стигли само до Стаљинграда.²⁵⁾ Ове цифре немају никакве вредности. Могло би се говорити о броју потребних дивизија само за прву, одбранбену фазу, да се види колико ће бити потребно да се сачувају одређене позиције. Доцније сам рат ствара своје односе снага.

Огромна просторија под контролом Совјетског Савеза навраћа мисао на ваздушне десанте. У САД и Великој Британији се стварно много залажу да се сва копнена војска оспособи за ваздушни транспорт. Бестрзајна оруђа и широка примена лаких метала допушта да се то постигне без велике штете за ватрену моћ. Сматра се да ће само јединице које се буду могле да понесу ваздухом водити рат у складу са принципима изненађења, масе и економије снага, да ће се само средством ваздушног транспорта моћи прелазити из стратешке дефанзиве, која растура снаге, у офанзиву, која их прикупља, и да се у доба атомске бомбе не може више ризиковати онаква концентрација снага и средстава каква је претходила искрцавању у Нормандији. Али се ни у САД не заносе много великим самосталним ваздушним десантима стратешког значаја.²⁶⁾

У земљама које би могле доћи под окупацију доста се пише о *подземном рату*. Овај назив потпуно одговара садржају, јер преовладава мишљење да ће то бити сасвим *мали рат* који ће се изживљавати саботажама, обавештајном службом у корист неког трећег и ситним акцијама. Неки мисле да национални устанак може да буде комбинован само са офанзивом споља; у противном допуштају једино обавештајну службу и саботажу у корист спољних савезника, али се и у том случају зазира од репресалија.²⁷⁾ На Западу се народни рат не

²⁴⁾ R. Saundby, *The Part of Strategic Bombing in Modern War* (RAFQ, јан., 1950).

²⁵⁾ F. O. Miksche, *Machines de guerre de l'ouest contre effectifs de l'est* (R. de D. N., децембар, 1952).

²⁶⁾ James M. Gavin, *Airborne Warfare*, Washington 1947, s. 140—175; R. J. Hoffman, *Deliberations on Airborne* (M. R. дец., 1952); John W. R. Taylor, *Give the Army Wings* (RAFQ, јан., 1952); H. A. Jordan, *Logistical Aspects of Large-Scale Airborne Operations* (M. R. април, 1953).

²⁷⁾ Yves Igot, *The Underground Army Must Become the Army of the Future* (Revue Militaire Suisse, јан., — M. R. авг., 1951); Stig Waldenstrom, *Resistance Movements*, (Ny Militar Tidskrift, Шведска, бр. 11/1951 — M. R. мај, 1952); Are we Able to Accomplish our Mission? (Militaer Orientering, Норвешка, од 10 октобра, 1951 — M. R. мај, 1952); Claude Postal, *Occupation and Résistance* (Forces Airennes Française, април, 1948 — M. R. дец., 1948); Sven Blindheim, *The Strategy of Underground Warfare* (Militaer Orientering, од 15 децембра 1950 — M. R. јан., 1951).

схвата овако широко као код нас,²⁸⁾ можда понајвише из бојазни од губитака. Губи се из вида да ће у општем рату који се води на живот и смрт имати највише губитака баш онај који се буде највише покоравао. Неки предлажу земљама које су изложене инвазији да организују за отпор свако село локалним становништвом. Када освајач буде растурио своје снаге око тих острваца отпора, наступиће тренутак — мисле ови — за противофанзиву оперативне војске.²⁹⁾ Ни ова пасивна концепција народног рата није много уверљива. Али за стратегију је главно да се рат не завршава поразом или повлачењем регуларне армије. Народном отпору иду знатно на руку одредбе Женевских конвенција из 1949 године, које либералније тумаче појам борца који има право на њихову заштиту.

Пре Првог светског рата све су војске мање-више биле исте структуре. Разликовале су се битно само по величини. Између два светска рата међу малим и великим није могло бити више речи о једнакости у наоружању. Данас се провалија између њих све више шири. Атомску бомбу, на пример, имају само три, а хидрогенску само две државе. Није чудо, дакле, да у оквиру коалиција настаје диференцирање улога. Било би стварно погрешно, на пример, да све чланице Атлантског пакта, па и оне најмање, имају своју оружану силу потпуно развијену као неке „мале велике силе“. Али, иако сви не могу имати стратегиску авијацију, носаче авиона и бојне бродове, ипак то не значи да остало њихово оружје треба да буде другостепеног квалитета. Питање је врло деликатно, јер подела улога унутар коалиција претпоставља потпуно политичко поверење за дуги временски период. Оно се делимично решава само по себи географско-стратегиском положајем (Канада, на пример, која може бити нападнута само ваздухом преко Северног Пола, концентрише се више на авијацију и ПА одбрану), а делимично и производним могућностима. Тако су 1950 године САД у војсци имали 28%, у ваздухопловству 40%, а у морнарици 32% ефективна; Енглеска — 52%, 29% и 19%; Француска — 73%, 10% и 8%.³⁰⁾ Удео копнене војске, дакле, опада у сразмери са техничким могућностима.

Потпуној интеграцији армија низа независних држава у јединствену ратну машину стоје на путу њихови посебни интереси. Без политичке интеграције нема ни војне. Велика Британија има своја стратегиска гледишта која се разликују од америчких, а још више од француских.³¹⁾ Тешко је ускладити све посебне захтеве у општу, коалициону стратегиску концепцију, али је још теже не водити рачуна о стратегији општег сукоба. У Француској почињу да увиђају да не

²⁸⁾ D. Kveder, Територијалан рат («Војно дело», бр. 6/1953).

²⁹⁾ Revue militaire d'information, бр. 178 од 25 јула 1951.

³⁰⁾ E. J. Debau, Le facteur «Temps» et le réarmement de l'Occident (R. de D. N. окт., 1950). Отада се, како смо раније видели, однос у САД нешто изменио у корист војске.

³¹⁾ Anthony Eden, Britain in World Strategy (Foreign Affairs, април, 1951); Jan Jacob, Principles of British Military Thought (Foreign Affairs, јан., 1951).

може да буде више чисто француске доктрине.³²⁾ Код сасвим слабих држава Атлантског пакта, као што је Данска, то не долази ни у питање.³³⁾ Стратегиски императиви прете да поцепају империјалне организације: Аустралија и Нови Зеланд, мимо В. Британије са којом су у истој државној заједници, ступају са САД у пакт сигурности.³⁴⁾ Чак се и у неутралној Швајцарској чују гласови у прилог подешавања њене одбране потребама Запада.³⁵⁾ Разуме се да се теорија не може бавити сваким појединим случајем.

О стратeгиским концепцијама Совјетског Савеза на Западу се пише узгред. Према једном податку, у совјетској копненој војсци има 75% у ваздухопловству 15%, а у морнарици 10%, и то претежно у подморницама. Позната је тенденција да се сва војска моторизује као што је моторизована на Западу, али се верује да је још увек добрим делом са сточном вучом. Ипак, изгледа, да ће тенкови бити главно оружје сувоземне војске, као што је артиљерија била у Другом светском рату. Ваздухопловство је претежно тактичко. Дакле, предвиђа се, главни напор на копу дејством војске и авијације, а на мору подморнички рат. Таква стратeгиска концепција најбоље одговара централном географском положају који заузима Совјетски Савез, што је чини вероватном. У последње време истиче се да Русија развија бомбардерску авијацију таквог домета да ће моћи да туче преко Арктика све циљеве у САД.³⁶⁾

У теориским радовима се врло радо ставља техника Запада према ефективима Истока. О томе се пишу читаве књиге. Знамо да је Запад у техници напреднији, али комбинација држава такозваног слободног света, која би се испречила евентуалном совјетском нападу, није слабија ни бројем људи. Овде је у питању тенденција, која се јако очигује на Западу, нарочито код моћних индустријских држава — да се техником замене људи. То може бити врло корисно за потребе унутрашње политике. Уколико мање борбених ефектива, утолико мање притиска на друштвени поредак. То нарочито важи за англосаксонске земље у којима је општа војна обавеза веома непопуларна. Али је питање да ли ће бити корисно и стратeгиски. Совјетском Савезу су потребни врло велики ефективи због огромног обима његовог потенцијалног фронта и због његове тенденције да овлада и контролише цео евроазијски континент. А западне силе мораће се покорити истом закону о односу простора и ефектива, ако желе да сачувају своје позиције у Европи и Азији, а још више ако буду хтеле да евентуалан оружани сукоб реше у своју корист. Квантитет — који зах-

³²⁾ *Tony Albord*, *La pensée militaire française au sein de la force atlantique* (R. de D. N., март, 1952).

³³⁾ *Erik Kragh*, *Denmark and the Atlantic Union* (M. R., јан., 1953); *A. L. Ratcliffe*, *Dänemark im Nordatlantik pakt* (Wehr-Wissenschaftliche Rundschau, јан., 1953).

³⁴⁾ *M. Harrison*, *Australia and the Empire* (M. R., 1953).

³⁵⁾ *H. R. Kurz*, *Die operative Bedeutung der Schweiz* (Allgemeine schweizerische Militärzeitung).

³⁶⁾ *Bonner Fellers*, *Wings for Peace*, стр. 3—5. Видети и монографију: *L. B. Ely*, *The Red Army Today*, Нарисбунд (Пенсилванија), 1953.

тева простор — у овим случајевима се мири са потребним квалитетом модерног рата диференцирањем јединица. Изгледа да се у Совјетском Савезу разликују елитне дивизије од других оперативних којима се поверавају лакши задаци.

Истицати баналност да су човек и његов морал важнији од машине значи понављати прастару истину или разбијати отворена врата која иначе не воде никуда. Питање се поставља у другој форми: какав је однос између човека, масе и технике у савременим операцијама? Јасно је да се на ово питање не може одговорити цифрама, нити оном другом баналности — да треба што више и што бољих људи са што бољим оружјем, јер би нас то теориски одвело у недоглед. Оперативну и борбену ефикасност не чини ни збир ни производ та три елемента, него њихова синтеза кроз међусобни однос који се мења не само према епохама, него и пред нашим очима у времену и простору. Ова се једначина решава конкретно према специфичностима дате ситуације, нарочито према терену. На пример, Гибралтар или Малта се неће нападати великим масама људи, већ високо квалификованим техничким трупима, док ће простране степе гутати многобројне јединице, међу којима ће задовољити и оне које су слабијег квалитета. Ипак је број још увек најречитији израз моћи оружаних формација. Када се побеђенима намећу војна ограничења, онда им се прописује колико војника смеју највише држати. Изгледа, дакле, да је још увек у важности она Волтерова мисао, изречена скоро два века раније: да је бог увек уз велике батаљоне.

Вртоглав развој ратне технике даје потстрека запаљивим машинама за смеле закључке о будућем рату, о рату који ће се решити искључиво техником, *притиском на дугме*. Неки опет замишљају будући рат као *микрорат* — рат малих група, командоса, гериле, саботажа, самоубилачких авиона, људских торпеда — који ће се одигравати на огромном и јединственом ратишту које неће имати граница, ни фронтова, ни разлика између војишта и позадине. Али се мора признати да се инострана војна литература не занима много таквим настраностима. Она ипак веома пажљиво прати развој ракетног и атомског оружја, чија би комбинација могла да постане врло значајна црта у физиономији будућег рата.³⁷⁾

Радо се говори о офанзивним и дефанзивним циклусима који се, тобоже, смењују у току историје. Данас многи истичу да је појавом експлозивног мотора, а још више реактивним и атомским оружјем, наступила ера када преовладавају офанзивна средства. Тако ће стварно и бити ако се то ново оружје буде спремало само за напад. Али офанзива неће бити дуга века ако основита, која је потхрањује, не буде умела да трпи и претрпи страховите ударце који је очекују. Напад може бити добра одбрана, али није једина. Зашто се диригована балистика и атомска енергија не би могле ставити и у службу одбране? На томе се ради на обема странама и већ се чује о интересантним резултатима.

³⁷⁾ N. Macmillan, *Air Warfare of the Future* (Aeronautics, авр., 1952); *Why Guided Rockets are Top Priority* (The Soldier, окт., 1952).

Када би се разнолика гледишта о будућем рату свела на заједнички именоване, испод црте стајало би *дуготрајност*. Ако изузмемо присталице ваздушног блицкрига, сви се слажу у томе да ће идући светски рат бити дуготрајан, дакле рат изнуравања. Али се треба чувати првих удараца. Ниједна држава неће бити сигурна од стратeгиског препада таквих размера према коме је јапански напад на Перл Харбор био само увод игле. Ниједна земља неће у току самог рата наћи толико времена да се спреми за коначан обрачун, као што су у прошлoм рату имале В. Британија и САД. Уз припреме за рат на дугу стазу спремиће се и снага која ће дочекати и узвратити први напад. То су две супротне тенденције које практична стратeгија мири компромисом. Земље, које су више на удару, спремиће се у првом реду за ову другу евентуалност. Чему припреме за дуги рат, ако их први налет избади из борбе?

Сасвим је могућно да се и убудуће појаве и локални ратови као што је Корејски, чак и ван постојећих блокова, односно на граници њихове равнотеже, као што је био рат Израела са арапским земљама. Али би било узалудно трагати за њиховим општим стратeгиским карактеристикама, исто тако као што се теориски не може одредити улога сваке државе у општем сукобу. Када би се теорија позабавила тиме, морала би се спустити до појединачног. Сваки такав случај је посебан конкретан проблем, који се, додуше, неће решавати ван конкретних питања теорије стратeгије, али она не може општом нормом да обухвати њихов карактер.

И будући рат, локализован или не, имаће други лик за сваку земљу. Диференцираће се национално и регионално много више него икада раније. Највиши је интерес сваке државе да му својим припремама наметне оне облике који су најкориснији, а објективно могући.

IZAŠLA JE IZ ŠTAMPE KNJIGA

ISHRANA

VODA, OGREV I OSVETLJENJE

OD POTPUKOVNIKA VUKAŠINA ILIĆA

Knjiga ima 765 stranica i 275 fotografija, crteza i grafikona. Na kraju knjige nalazi se Enciklopedijski rečnik pojmova i termina kao i opširna bibliografija. Cena 600 dinara.

ПОЈАМ МАНЕВРА

Суштину оног што означава маневар можемо наћи још у најраније време, заправо од онда откад постоји организовано вођење рата. Тебански војсковођа Епаминонда формирао је „коси поредак“ са најјачим груписањем на левом крилу, чиме је створио и одредио тежиште битке. Он на тај начин најпре туче Спартанце, а затим и обједињене Атињане и Спартанце. Александар Македонски умешно повезује дејства коњице и пешадије стварајући тежиште тамо где то ситуација захтева, обично погодним груписањем снага изврсне коњице и на тај начин туче своје противнике у низу битака. И Ханибал је на сличан начин извео низ класичних маневара у Италији. Поред овога у историји има још низ примера из којих се јасно види да су и војсковође најстаријих времена биле проникле у суштину маневра (мада је сам термин „маневар“ новијег датума) и да су га знали умешно примењивати.

Када се у епохи ратова Фридриха Великог појавио термин „маневар“, он је тада искључиво означавао спретно извођење усмерених покрета на бојишту ради довођења главних снага према једном или другом боку противника. Другим речима, умешним постројавањем и покретима у току боја — битке вршена су наткриљавања и обухвати противника, што је обично доносило крупне резултате. Сам појам „маневар“ је временом даље еволуирао, знатно се мењао — проширивао, тако да данас — поред покрета — обухвата и многе друге елементе на основу којих се размишљањем, процењивањем и доношењем закључака о датој ситуацији ствара замисао о томе како треба извести бој или битку. То значи да командант, након добро процењене ситуације, одлучује како ће најкорисније употребити и ставити у дејство све те елементе и како ће их њиховим најцелисходнијим комбиновањем повезати у јединствену акцију ради постизања одређеног циља. Ти елементи су углавном садржани у снагама и средствима којима командант располаже у одређеној ситуацији. Но, ради погоднијег разматрања, ове снаге и средства су у теорији разложене на посебне тактичке елементе: ватру, покрет и удар, и то на основу посматрања тих снага и средстава у функцији за време њихове тактичке примене.

За разлику од елемената ситуације, коју чине сви објективно постојећи, али команданту делом познати а делом непознати фактори у датом времену и простору, елементи маневра (ватра, покрет и удар)

су већ дати команданту у облику снага и средстава којима он делује и утиче на ту ситуацију. Али, да би се схватили место, значај и улога појединих елемената у оквиру маневра, покушаћу да их посебно размотрим, бар у најосновнијим цртама.

У савременим условима *ватра* претставља један од основних елемената маневра. Она је производ савременог наоружања — артиљерије, авијације, тенкова, као и пешадије која данас обједињује многобројна ватрена средства за блиску и даљну борбу. Неутралисањем и уништавањем противника, она омогућава покрете и припреме за вођење боја, а затим подржава и обезбеђује сва дејства до постизања решења. То је веома снажно средство којим командант у сваком моменту може да изрази своју вољу у току боја, тј. да у врло кратком року готово сваки циљ на бојишту и његовој позадини обаспе уништавајућом ватром, без обзира на дан и ноћ и атмосферске услове.

Груписањем снага и средстава, које проистиче из усвојене идеје маневра, регулише се и најцелисходнија примена ватре, а концентрацијом њеног највећег и најважнијег дела на тежишту, односно просторији где ће произвести највећи учинак у односу на постављени циљ боја, изражава се њена улога као елемента маневра.

Размере које ће ватра још постићи не могу се сагледати, јер је технички процес примене атомске енергије још у зачетку, иако први опити са неким врстама оружја најављују велике резултате.

Покрет уствари претставља померање, односно кретање снага и средстава као носиоца ватре и удара. Покретом се те снаге и средства доводе у изабране рејоне, а одатле у току боја воде одређеним правцем на коме ће се извршити удар са циљем да се одређени простор савлада за што краће време и са што мање губитака. То је условило стварање брзих, у првом реду крупних оклопних јединица разних врста, чиме је учињен крупан корак у смислу веће слободе покрета на бојишту. Но, и поред таквих јединица, покрети се морају обезбеђивати ватром која уништава и неутралише противника, или се морају вршити прикривено (под заштитом ноћи, невремена, покривеног земљишта), нарочито код оне стране која је слабија у ватреним средствима и муницији. Међутим, стварање брзих (моторизованих и мотомеханизованих) јединица изазивали су и савремени услови борбе који данас захтевају знатно већу брзину извршења не само тактичких, него у још већој мери оперативних покрета. Оне су, поред тога, способне да створе изненађење, да изврше брзу концентрацију и прегруписавање, да брзо и благовремено интервенишу и да врше ефикасно гоњење и отступање. Због тако велике покретљивости (која још није достигла своју кулминацију) повећана је маневарска способност јединица у тактичким и оперативним размерама, а, с друге стране, тиме је и маневар знатно добио у брзини, темпу и замаху. Транспортивање јединица ваздушним путем већ је обогатило маневар и по облику и по садржини. Сада се за најкраће време могу пребацити крупне јединице на велика отстојања и у било коју страну. „Вертикалним маневром“ може се припремити и извести удар из позадине, без претходног фронталног пробоја или ризичних обилазака. На овоме се,

свакако, неће стати, али је питање да ли ће тај развој ићи на то да се основни састав модерне армије оспособи за ваздушни транспорт. Већ се врше напори који треба да омогуће да се сви већи покрети изводе независно од сувоземних комуникација, те да се транспорт и снабдевање врше ваздушним путем. Ово ће бити један од фактора који отвара нове могућности савременог боја и пружа повољне услове за нове тактичке и оперативне поступке. Само се поставља питање да ли ће се и тада задржати садашње значење појмова „бок и позадина“ ако се омогући пребацивање и снабдевање јединица било где у односу на фронт и ако то постане нормалан облик маневра? Армија САД већ испитује предност и недостатке овога и опитни резултати много обећавају.¹⁾

Према идеји маневра, покрет се може изводити разним правцима и према разним странама основног објекта према коме се дејствује. Ту се обично појављују три карактеристична облика маневра: пробој, обухват и обилазак, и то како у нападу тако и у одбрани (противудар снагама у резерви). Дакле, и у нападу, као и у одбрани, код сваког од ових облика истиче се правац покрета, којим се сопствене главне снаге (садржане у ватри и удару) доводе у најповољнији положај и однос према непријатељском објекту против кога дејствују: на фронт — пробојем, на бокове — обухватом и према позадини — обиласком. Међутим, у савременом рату се појавио и четврти облик „маневар одозго“ ваздушним путем (ваздушни десант у разним формама), односно „маневар одоздо“ дејством подморница испод површине воде. Тиме су маневру дате много веће могућности не само у просторном смислу већ и у погледу остварења већег броја комбинација разних његових саставних елемената.

Неоспорно је да облик маневра има велику улогу и значај. Сам обухват или обилазак, као и њихове комбинације — ако се добро припреме и изведу — пружају услове за брзе и крупне резултате. Већ само довођење основних снага на бок или у позадину противника значи велико преимућство. Тиме се маневар противника, заправо његова ватра и удар (који су повезани са земљиштем, препрекама, осматрањем и фортификациским уређењем) доводи у тако неповољне услове дејства да се из њих најчешће мора извлачити новим, на брзу руку импровизованим маневром. Због тога су војсковође још у најранијим временима настојале да примењују обухвате и обиласке, који су их понекад још пре удара доводили до решења, нарочито ако су били изненадно изведени. Зато се и у најновије време осећа тежња да се ови облици маневра овековече изграђивањем савремене доктрине окружења типа савремене Кане.

На значај и облике маневра утичу и савремена борбена средства, јер она данас отежавају стварање непокретних фронтних и примену стационираних услова борбе. Ту се не ради само о томе да се спрече обухвати и обиласци брзопокретних и оклопних јединица везаних за комуникације, већ више о крупним ваздушно-десантним

¹⁾ Генерал Вилијем Мајли: „Неограничена покретљивост савремене армије“, Војно дело, 3/52 г.

формацијама, способним да се за врло кратко време и изненадно пребацују са једног вијшишта на друго и у позадину противника и да на тај начин брзо компромитују ма како јаку одбрану и њен непрекидни фронт. Њихов даљи квалитативни и квантитативни развој свакако ће изазивати промене у физиономији данашњег боја, стварајући нова начела, нове форме и нове могућности маневра.

Али, поред облика — форме маневра, за суштину самог маневра и његове конкретне особине још већи значај имају место, улога и величина осталих елемената (удар и ватра), чије су вредности и однос у сваком конкретном случају различите, условљавајући посебне и одређене тактичке поступке, што и чини особеност и оригиналност сваког маневра.

Удар је уствари блиско дејство ручним оружјем у вези са енергичним покретом, комбинованим са дејством ватре у циљу непосредног обрачуна. Он претставља најотсуднији моменат савременог боја, јер се њиме обично одлучује његов исход. Али, удар не треба схватити као неки кратак обрачун, који се завршава након краће борбе, већ као процес непосредног рвања у коме дејства обично трају док се не постигне решење. Ако противник услед удара буде разбијен или ако претрпи велике губитке и морално буде сломљен, онда он обично предузима повлачење, а често и пре непосредног удара прса у прса. Али, баш зато што се само ударом могу постићи крупни резултати, њему су увек тежиле морално снажне и добро руковођене армије. У савременом боју, удар је добио знатно већу снагу и замах, благодарећи масовној примени тенкова и самоходне артиљерије. Сједињујући у себи оклоп са брзином и снажном ватром, тенкови су изменили ударну снагу боја у целини, тако да удар није више само прост налет пешадије, већ нова снага изражена у појачаној ватри и покрету.

Због постигнутих успеха и даљих изгледа за развој модерних ватрених средстава неки теоретичари сматрају да је опала досадашња улога блиске борбе као елемента маневра, па чак да је и преживела. Они сматрају да је моћ ватре толико порасла да она може све разорити и уништити још пре но што дође до удара — блиске борбе. Иако технички развој даје основа за слична прорицања, последња искуства су показала да удар, као непосредни обрачун, и даље остаје актуелно и неопходно средство за постизање решавајућих резултата, јер и најјача досада постигнута ватра није могла уништити све материјалне снаге и вољу за отпором морално јаке армије.

*

Ово изоловано разматрање појединих елемената имало је за циљ да укаже на њихов значај, улогу и место у оквиру маневра. Међутим, ако се не схвати какав је њихов узајамни однос и деловање у комплексу, не може се схватити ни сам маневар, јер се сваки од ових основних елемената преплиће са осталима. Тако, сам удар, у коме је изражена блиска борба, садржи у себи и покрет и ватру, а сам покрет, кроз мере обезбеђења, мора садржавати и ватру. А, опет, сваки од њих појединачно, као елемент маневра, носи у себи свој основни посебан садржај, који преовлађује у њему. И тек када се на бази кон-

кретне ситуације сви елементи повежу у јединствену целину — у којој је командант уметно одредио меру и начин примене сваког појединачно и истовремено их повезао и дао им најцелисходнији садржај — тек тада имамо идејну целину маневра. Разноликост у примени основних елемената маневра по улози, месту, снази и њиховом међусобном односу и чини велику разноврсност борбених дејстава, која се често и у току једне операције међусобно смењују у сагласности са конкретним условима и циљем који се жели постићи. Могло би се закључити начелном констатацијом да маневар обухвата усклађено дејство ватре, покрета и удара, где се покретом врши груписање основних снага ка тежишту дејства, а ударом — уз подршку ватре свих врста — наноси пораз противнику.

Како се изражава маневар, односно изабрана комбинација којом командант треба најуспешније и са најмање губитака да реши постављени задатак? Суштина, односно идеја маневра се види у командантовој одлуци, у којој се даје: циљ који се жели постићи, објекат дејства, груписање, борбени поредак и правац удара главним снагама, односно просторија и време где ће се и када удар (противудар) изводити.

У груписању снага и средстава, односно у самом борбеном поретку, у исто време се одражава и примена ватре, јер се ту види целокупна ватрена снага којом се располаже (артиљерија, минобацачи, авијација, тенкови и пешадија), као и њено груписање и ангажовање у односу на објекте дејства.

Главним правцем дејства изражава се покрет главних снага у односу на објекат, заправо најпогоднији правац којим ће се у току боја кретати главне снаге да би биле доведене у повољан положај и однос према основном објекту ради наношења удара. А одређивањем правца, односно просторије и времена ангажовања главних снага, изражава се и трећи елеменат — извођење удара (противудара) ради постизања решења.

Ма колико на први поглед изгледало оправдано мишљење да маневар у одбрани нема неке јаче идејности и да је ту све срачунато на ватру удруженоу са погодним земљиштем и утврђивањем, оно је ипак неприхватљиво, без обзира колико је бранилац инфериорнији у односу на противника. Напротив, ако се одбраном жели постићи позитиван циљ, онда се она мора заснивати на пуној активности израженој у различитим комбинацијама ватре, покрета и удара. Треба имати у виду да је проналажење форми и извођења дејстава у одбрани много сложеније и теже него у нападу и другим борбеним радњама. Бранилац нема толико иницијативе колико нападач тако да то мора надокнађивати много спретнијим и еластичнијим поступцима да би на време могао реагирати и брзо се оријентисати и прилагођавати условима које нападач и ситуација буду наметали, стварајући тиме услове и за преузимање иницијативе.

Имајући у виду да се кроз теорију у великој мери запоставља садржај маневра у одбрани, потребно је баш ово питање поново размотрити и уочити његове могућности у савременим условима. Ради тога ћу у даљем излагању разматрати маневар из оквира одбране.

Одбрана се најчешће изводи онда када смо у датом моменту и на датом правцу слабији од противника и када треба спровести што већу економију снага да би се сачувале што јаче снаге на главном правцу. Бранилац обично добија задатак да за извесно време сачува живу силу и одбрани неки важан објекат оперативног, економског, политичког или другог значаја, да добије у времену и тсл. Већ сам такав задатак нужно намеће и величину упорности и отсудности у дејству. На другој страни, мера упорности служи као основа за комбиновање таквог маневра који ће обезбедити извршење задатка. Крајња мера упорности прелази у отсудност, која нужно доноси одлучно решење. Према томе, правилно и прецизно постављање задатка има велики значај, нарочито за одбрану, јер прецизан задатак може послужити као сигуран основ за одређивање најповољнијег начина дејства у датој ситуацији. Због тога сматрам да термине „маневарска“ и „позициска“ одбрана (без обзира на то што су потребни за опште разматрање и анализу одбране у теорији) не треба уносити у одлуке и задатке који се постављају јединицама у заповести (како се то често чини), јер се одбранбени маневар и метод извођења које командант-замишља да оствари, често не може изразити ни једним од ова два појма, тако да ови термини понекад делују као наметнути, нарочито онда када се са теорије пређе на праксу.

За извршење сваког задатка командант треба да пронађе најцелисходнији поступак, другим речима да што правилније одмери величину, место и улогу сваког појединог елемента маневра. При избору маневра неопходно је да командант кроз процену целокупне ситуације уочи и одреди ону просторију која претставља најбитнији део одбране. То је нормално онај део земљишта са снагама на њему међусобно повезаним у јединствену ватрену и топографску целину, без којих одбрана у целини не би имала ни солидност ни стабилност. То су важни и привлачни објекти и за браниоца и за нападача, те им командант мора поклонити највећу пажњу. Пошто ће према томе земљишном отсеку обично изводити већи број нападаћих праваца, командант треба да процени и реши да ли ће се, у којој мери и у каквом односу бранити на сваком од тих праваца. То, уствари, значи да на основу процене праваца мора да нађе целисходно решење за груписање снага. При томе је свакако важно да одреди правилан однос и улогу првог и другог одбранбеног ешелона (резерве). Командантова идеја маневра огледаће се, на пример, у томе да ли ће употребити своје главне снаге за непосредно сламање напада противника — користећи при томе најпогодније особине земљишта и његово фортификациско уређење — или ће те главне снаге поставити на погодном месту у резервни ешелон за наношење удара у погодном моменту.

Иако је груписање снага у одбрани од најбитније важности, ипак се, због недостатка снага за обезбеђење већег броја праваца, често дешава да се при њиховом распореду не изражава стварно тежиште одбране. То се дешава и поред тога што се на једном од постојећих праваца нормално ангажују јаче снаге него на осталим правцима, јер снаге на том главном правцу ипак претстављају само мањи

део укупних снага јединице. Тако, на пример, ако би пешадиска дивизија која је добила да брани земљишни отсек ширине 10—20 км на који изводе три до четири правца, на главном правцу ангажовала један пук, а на остале правце остале снаге и у резерви задржала један батаљон, онда она не би могла благовремено и на критичном месту да концентрише ни половину својих снага. А како би то изгледало тек онда ако би противник усмерио свој главни удар тамо, где га дивизија није предвидела. Због тога командант мора имати више смелости и одлучности при груписању, да би истим снагама, али погоднијим маневром, могао обезбедити успех одбране. То је утолико важније уколико бранилац располаже мањим снагама, уколико штити крупнији објекат и уколико брани шири фронт.

Из изложеног се види да су маневар и начин одбране у највећој мери одређени самим груписањем главних снага. Ако су главне снаге одређене у први борбени ешелон, коме је нормално намењен више статичан карактер дејства, то се и маневар углавном своди на меру упорности коју ће ове снаге испољити. Ако главне снаге образују резервни ешелон, онда се оне тако групишу да могу благовремено извршити противудар на оном правцу — простору на коме се жели постићи решење. Таквим груписањем изражава се онај покретни и активни удео маневра који треба да доведе до одлучног удара, којим се постиже решење. Тако се проценом ситуације и размишљањем о најпогоднијој употреби снага ствара идеја маневра у одбрани. Другим речима, солидном проценом свих елемената ситуације и сагледавањем њихове међусобне везе долази се до закључка у којој мери, кад и како треба применити ватру, покрет и удар, да би се за најкраће време и са најмање жртава постигао циљ. На основу тога оформљује се борбени поредак, одређује прецизан састав и улога сваког појединог дела и прецизира начин како ће сваки део дејствовати у датим условима. Тај процес се даље наставља кроз припреме и постављање задатака почев од највише јединице па све до војника и борбеног средстава, тако да се општа слика маневра у овим периферним деловима конкретизованих послова и задатака тешко може препознати. Ово зато, што су мере у циљу спровођења маневра у најнижим инстанцама толико разноврсне или личе једна на другу, да се из њих често не види да ли се ради о нападу или одбрани јединице која организује целу ствар.

*

У којој ће мери нека армија испољавати поједине елементе маневра и какав ће значај имати ти елементи, зависи од опште ситуације, а нарочито од стања и могућности дотичне армије. Природно је да армије индустриски и привредно снажних земаља располажу бројним и савременим ватреним и другим техничким средствима и да на њима заснивају свој начин дејства и доктрину уопште. Зато економски заосталије, али политички правилно вођене земље, морају придавати прворазредан значај моралном елементу који у првом реду долази до изражаја у удару — блиској борби. У недостатку материјално-техничких средстава удар и покрет постају битни елементи у

концепцији маневра. У нашем Народноослободилачком рату, нарочито у његовом првом периоду, недостајао је елеменат ватре, онакав какав одговара савременом боју. Готово редовно се није располагало одговарајућом количином артиљерије, минобацача, авијације, муниције и других ватрених средстава која чине основу савременог ватреног система. А да би се ипак могао водити успешан рат, овај недостатак се морао надокнађивати појачаном применом остала два елемента маневра (покрет и удар).

Иако су се налазиле у неповољним општим условима, наше јединице су постизале значајне успехе благодарећи вештој примени сва три основна елемента маневра. Због техничке надмоћности противника природно је да су улога и међусобни однос појединих елемената маневра имали специфично обележје. Због инфериорности у наоружању и муницији, било је нужно да се покретом и блиском борбом надокнађује недостатак ватре, тј. да се пронађу и користе такви начини дејства којим ће се не само избећи непријатељска надмоћна ватра, већ и тући непријатељ. Одатле је произашао велики значај бомбаша, тих смелих људи, који су се пузећи довлачили и уништавали непријатељске бункере, склоништа, ВП артиљерије, штабова и др., извршавајући оне задатке који данас нормално спадају у обавезу артиљерије, минобацача, авијације и др. Због недостатка сопствене ватре наши покрети и напади почињали су и највећим делом се одигравали ноћу или под заштитом магле, са циљем да бисмо избегли непријатељску уништавајућу ватру са земље (коју нисмо имали чиме неутралисати) као и ударе авијације и тенкова. Поред тога, да би се избегла организована масовна ватра (која је нормално планирана за дејство са фронта) и да би се постигло изненађење, наше јединице су дугим и заобилазним покретима довођене у повољан положај и однос према објекту дејства (на бок — позадину), одакле су наносиле удар редовно надмоћнијем противнику.

Ако се посебно погледа на наша одбранбена дејства видеће се да она нормално нигде нису имала карактер упорног држања положаја — земљишта. Према идеји маневра, на коју је друг Тито више пута указивао, одбрана се није смела ограничавати на круто и упорно држање положаја — фронта, већ се основним снагама морало активно дејствовати, појављујући се вештим покретима на најосетљивијим местима нападачевог борбеног поретка, предузимајући снажне и изненадне противударе. Такав начин дејства, који је произилазио из услова у којима смо живели и борили се, носио је у себи силу закона. Иако је пракса потврдила да снага одбране у нормалним условима почива на ватри, ипак смо у нашем рату — пошто нисмо располагали довољном снагом ватре — морали примењивати начин одбране који је више почивао на покрету и активности, непрекидно стварајући услове за ударе мањих и већих снага у циљу разбијања и уништавања нападача. Иначе, крута и искључива примена постојећих теориских начела бесумње би довела до колизије са објективно постојећим условима, а тиме и до неуспеха.

ГРУПИСАЊЕ СНАГА НА ПОЛАЗНОМ ПОЛОЖАЈУ

После сваког рата врши се брижљива анализа многобројних операција и извлаче тактичка и оперативна искуства са циљем да се искористе за стварање и даље развијање доктрина појединих армија. Неоспорно је да се то ради и данас — после завршеног Другог светског рата. Али треба имати у виду да искуства из прошлих ратова могу играти важну улогу ако не у току читавог трајања наступајућих ратова, а оно бар за њихов почетак, и то само онда ако се та искуства буду правилно користила и непрекидно упоређивала и посматрала у сталној вези са развојем ратне технике, њеном применом и могућношћу њеног утицаја на поједина борбена дејства. Многи проблеми који ће се појављивати у будућем рату моћи ће се решавати утолико брже и рационалније уколико се претходно буде боље успело да се из упоређења онога што је било у прошлости са новим могућностима које пружа нова техника и нови поступци извуку реални закључци, без обзира на то што се тако није радило у прошлом рату.

Због тога сматрам да и *груписање снага на полазном положају за напад*, с обзиром на искуства из Другог светског рата и развој нове ратне технике, нарочито нових средстава за масовно уништавање живе силе и наоружања, претставља важан проблем који треба размотрити да би се видело да ли се груписање снага на полазном положају и убудуће може изводити као што се изводило при крају Другог светског рата или треба вршити извесне измене.

Код већине нападних операција које су у прошлом рату изведене на важнијим фронтovima био је примењен пробој одбране на уским отсесима, уз огромно, до тог времена невиђено, груписање живе силе и ратне технике, нарочито на правцима главног удара. Такво груписање снага омогућавало је не само постизање успеха у пробоју одбране, него је и операцијама давало велику брзину, замах и темпо продирања у дубину непријатељске територије. Тако су у току Другог светског рата поједине армије, нарочито Совјетска, приликом предузимања самосталних офанзивних операција или у саставу фронта, обично изводиле пробој на отсеку ширине око 5—10 км, иако су у целини вршиле нападе на много ширем фронту. На отсеку пробоја такве ширине груписане су главне снаге и средства како за пробој тактичке дубине одбране, тако и за развој успеха у оперативну дубину. Ту је обично било груписано: најмање три пешадиска корпуса (два корпуса — око шест пешадиских дивизија у првом, а до

једног корпуса — око три пешадиске дивизије у другом ешелону армије); покретна група армије, јачине од тенковске дивизије до тенковског корпуса или једне тенковске и једне механизоване дивизије (тако да је на отсеку пробоја армије број тенкова и самоходних оруђа из покретне групе и тенкова одређених за непосредну подршку пешадије достигао 500—800 тенкова); неколико инжењерских и понтонирских пукова, као и хемиских јединица, затим јединице за организацију везе, јединице за снабдевање и др., а да и не говоримо о огромним количинама артиљерије, чија се густина на 1 км отсека пробоја кретала од 100—300 артиљериских оруђа.¹⁾ Кад се овоме дода још и велики број противавионских артиљериских дивизиона, пукова и дивизија распоређених на истом полазном положају за његову заштиту, онда се тек може схватити колика се огромна количина живе силе и ратне технике у једном тренутку налази груписана на полазном положају. Ако се има у виду да се то груписање врши на полазном положају за напад који, поред своје ширине од око 10 км (колико је обично износио за армију при пробоју одбране у Другом светском рату), има и своју дубину, која је ретко када прелазила 10 км, онда ће бити јасно да се на том релативно малом простору од око 100 км² морају груписати веома велике снаге и средства за извођење офанзивних операција.

Густина груписања све је већа уколико се иде ближе предњем крају непријатеља. То је и разумљиво. Велика количина артиљерије мањег домета захтева да ватрени положаји буду што ближи непријатељу не само ради тога да се лакше и ефикасније изведе артиљериска припрема, већ и зато да се сопствена пешадија и тенкови што боље подржавају у периоду подршке јуриша и боја у дубини.

Природно је да је овако велика маса живе силе и борбених средстава, који су били груписани за предузимање офанзиве, у току Другог светског рата претстављала одличан циљ за браниочеву артиљерију и авијацију. Зато је бранилац тежио да преко разних извора и свих могућих начина извиђања открије намере нападача, не само у погледу места где ће груписати снаге, већ и у погледу момента преласка у напад. А тај моменат почетка напада био је веома важан, јер је он био сигуран знак да ће дотада све снаге нападача бити груписане на том малом простору и да им се тада могу задати снажни ударци применом такозване артиљериске противприпреме, која је и у току Другог светског рата са више или мање успеха изведена на неколико места противу снага које су биле груписане на полазном положају за прелаз у напад.

¹⁾ Тако је на пример још у Првом светском рату, у бици код Вердена 1917 године, при пробоју који је извршен на 17 км, груписано 151 артиљериско оруђе на 1 км фронта, а у операцији код Малмезона, исте године по 158 оруђа на км фронта, на отсеку пробоја који је износио 10 км. У Другом светском рату, у Виборшкој операцији 1944 године, Руси су на фронту пробоја од 16 км груписали по 159 оруђа на 1 км фронта, а у Јашко-кишењевској операцији — II украјински фронт — на фронту пробоја од 8 км груписано је 1.144 оруђа или 243 оруђа на 1 км фронта.

У Курској бици, која се одиграла јула и августа 1943 године, Руси су извели снажну артиљериску противприпрему против немачких снага које су биле концентрисане на полазном положају за напад. Ова противприпрема је изведена у право време и са великим успехом због тога што су Руси ноћу 4/5 јула ухватили једног немачког пионира који је правио пролазе, од кога су сазнали да ће сутра ујутру 5 јула Немци прећи у напад и што су се и сами припремали за напад, тако да су пре почетка немачког напада на Централном и Вороњешком фронту могли благовремено применити свој раније припремљени план. У тој противприпреми учествовала су и тешка пешадиска оруђа, тако да су немачкој живој сили и ратној техници на самом полазном положају нанети велики губици. Тиме је ометено планско извођење немачких офанзивних операција и избегнуто изненађење, али Немци ипак нису били принуђени да одустану од својих офанзивних операција на курском правцу, јер су и поред извесног закашњења отпочели своје нападе.

Док је у Другом светском рату против груписаних снага за напад углавном примењивано класично наоружање, реактивна артиљерија и авијација, дотле су се од завршетка овог рата па до данас десиле многе промене и појавиле многе новине у ратној техници. Поред атомске бомбе, која је само опробана при крају Другог светског рата, данас се већ припремају нова средства за масовно уништавање на бази примене атомске енергије. Ту долази у обзир и примена атомске бомбе на бојишту, затим атомска артиљерија са својим атомским гранатама, атомски прах, дириговани пројектили, итд. То значи да поред ранијих средстава која су примењивана у виду артиљериске и авијациске противприпреме и бомбардовања у виду тепиха, треба рачунати и на нова средства за масовно уништавање, за чију примену груписане снаге за напад претстављају идеалан циљ. Ако је у прошлим ратовима артиљериска противприпрема била почетна форма или почетни метод напада на груписане снаге нападача, која је уз то имала и приличног успеха, онда у будућем рату треба очекивати не само проширење тога метода, већ и примену нових метода који ће обезбедити и далеко веће успехе. А треба имати у виду да је за груписане снаге још опасније ако се против њих употреби делимична комбинација ових средстава која ће се међусобно допуњавати и надокнађивати поједине своје недостатке.

Пошто се и класично и атомско наоружање производи убрзаним темпом и у таквој количини да у њихову примену у случају рата не треба сумњати, то се поставља питање: да ли ће у будућем рату нагомилавање снага и средстава на полазном положају имати катастрофалних последица? С друге стране, ако се има у виду да је Други светски рат био изразито маневарског карактера и да су му мотор и друга савремена ратна средства на крају рата дали такву динамичност и покретљивост каква се није ни очекивала на његовом почетку, онда се, с обзиром на даљи развој ратне технике после Другог светског рата, може очекивати не само да будући рат неће изгубити свој маневарски карактер, већ да ће бити још покретљивији него прошли.

А баш са таквим маневарским карактером рата и маневарском тактиком тесно је повезано и питање груписања снага. Избор правца главног удара — избор отсека пробоја и груписање снага на њима — претставља суштину маневарске тактике која је у току Другог светског рата положила испит са одличним успехом. Одрећи се груписања снага, значило би одрећи се маневарске тактике, тј. не нападати са стиснутом песницом него са раширеним прстима. Према томе, груписање снага на изабраним правцима пробоја у нападним операцијама не само да се неће смањити, него се, напротив, може очекивати и његово повећање. Док је груписање снага у почетку Првог светског рата било остварено у одређеној количини и густини — његов завршетак далеко је превазишао почетна груписања. Исто тако је груписање снага и ратне технике било веће у почетку Другог него на крају Првог светског рата, а на његовом завршетку је достигло огромне размере. У оба рата види се непрекидан пораст снага и непрекидно нагомиланавање технике и живе силе. Непрекидни развој индустрије омогућавао је и даље ће омогућавати све већи степен груписања снага и средстава на полазном положају, тако да до смањења груписања снага може евентуално доћи само у квантитативном, али не и у квалитативном погледу. До смањења груписања великих количина артиљерских оруђа може доћи у случају масовније производње атомске артиљерије или употребе атомских граната из појединих оруђа класичне артиљерије. Тиме се може смањити број артиљерских оруђа, али се зато квалитетом и јачином експлозија атомских граната мора надокнадити или чак и превазићи моћ експлозија граната испаљених из 200—300 оруђа на 1 км фронта. Али, ако се груписање снага на полазном положају буде спроводило на исти начин и на тако уском пространству као и у Другом светском рату, онда се по моме мишљењу могу очекивати масовни губици, па и катастрофалне последице за нападача у случају ако бранилац изврши благовремен и целисходан удар. Испало би да се, и поред објективне нужности, нападачева жеља за груписањем снага не може остварити због савремене ратне технике. Међутим, груписање снага се може успешно извести, без обзира на овако моћна средства за масовно уништавање и њихово дејство, само ако се реше и доведу у склад два противположена захтева. Наиме, док се на једној страни за извршење напада и пробијање одбране у једном одређеном моменту мора извршити груписање снага на полазном положају за напад, дотле се, баш у моменту груписања, те снаге морају заштитити од напада браниоачеве ратне технике и средстава за масовно уништавање. Другим речима, док напад захтева што јаче груписање на полазном положају, дотле чување живе силе и ратне технике од губитака у том за њих најопаснијем моменту намеће потребу за њиховим растурањем на што ширем пространству.

Решење, по мом мишљењу, треба тражити у неопходном минималном груписању оних снага које у одређеном тренутку морају да предузму напад као хомогена, компактна целина и у привременој децентрализацији — растурању оних снага које нису неопходне за почетак напада, па често ни за први дан боја, а које се са ширег

пространства могу врло брзо, у одлучујућем моменту, прикупити и извршити конкретан задатак.

У минималне снаге које неопходно морају бити груписане на полазном положају дубине највише до 10 км и припремљене за извршење напада, поред класичне артиљерије (која — уколико не буде замењена атомском артиљеријом, која би својим квалитативним дејством евентуално надокнадила квантитет досадашње артиљерије — мора бити груписана што ближе фронту, почев од полазних положаја пешадије па даље у дубину зависно од њеног домета, али највише до 10 км), улазе пешадиске дивизије првог ешелона корпуса, а можда и тенкови, који би дејствовали заједно са тим ешеленом. Што се тиче осталих снага — другог ешелона корпуса, другог ешелона армије, армиске покретне групе, тенковских резерви корпуса и армије, па често и других ешелона дивизије (поготово кад се њихово увођење планира пред крај дана), као и низа осталих снага које евентуално суделују у том нападу, оне могу бити растурене на већој дубини од 10 км, и на већем пространству које би могло имати облик левка са широм страном према позадини. Ово је најлакше остварити са механизованим и моторизованим јединицама, које се могу врло брзо груписати на одређеном месту пробоја. Разуме се да се овде мора водити рачуна о комуникативности и пролазности земљишта, као важном елементу који утиче на избор правца главног удара. Ово би се свакако у принципу разликовало од начина груписања снага у току Другог светског рата, када су скоро све снаге за извршење пробоја биле груписане на простору око 10 км ширине и 10 км дубине. На овај начин, постиже се не само веће растурање разних ешелона на већем пространству и избегава непотребно груписање на малом простору, него и минималне снаге за први удар добијају далеко више пространство, на коме се могу боље разредити тако да ће трпети мање губитке, а таква децентрализација снага не би ни најмање ометала извршење постављеног задатка. Наиме, артиљерија и минобацачи добили би далеко више простора који у складу са својим дометом могу рационално да искористе, а тако исто и други ешелони пукова и дивизија — уколико би ешелони били остали на том пространству — имају далеко више простора за размештај и повољније услове за сопствено дејство и заклањање од непријатељског противдејства. Другим речима, нападачеве би снаге биле децентрализоване, принцип њиховог груписања на отсеку пробоја и правцу главног удара остао би исти, а бранилац не би имао услова за потпуно искоришћење своје технике и средстава за масовно уништавање.

О решењу питања груписања снага на полазном положају за напад постоје и друга мишљења. Тако, на пример, неки сматрају да ни оне пешадиске дивизије из првог ешелона корпуса можда не би требало груписати и постављати на полазном положају, како је то био обичај у Другом светском рату, него их повући више у дубину, а затим их пред завршетак артиљериске и авијациске припреме преbacивати из дубине моторним возилима, оклопним гусеничарима или камионима, с тим да одмах прелазе у напад. Овакав начин има добру

страну у томе што би снаге које долазе из дубине са ширег пространства биле у извесној мери децентрализоване и што би вероватно претрпеле мање губитака. Али, не треба заборавити да оне претстављају веома привлачан и незаштитиен циљ пошто се у моменту подилажења објектима напада морају да журе и да се скоро једновремено крећу. Поред тога — што је у овом случају пресудно — те снаге никада не би могле да искористе онај последњи ефекат ватреног налета своје артиљерије и авијације, нити би сваки старешина, а нарочито борац, могао до детаља да се упозна са правцем свога дејства и објектом који мора да нападне. А све то, по искуствима са којима се располаже, не би довело до позитивних резултата. Природно је да би нападач — ако би у нападу примењивао и атомско наоружање, морао да бира полазни положај својих јединица на таквом удаљењу на коме не би биле изложене поразу од сопственог оружја. Наведене слабости овог другог начина децентрализације корпуса и дивизије првог ешелона на већој дубини (тј. њихова изложеност озбиљном дејству средстава за масовно уништавање за време приближавања ка месту напада) донекле се односе и на остале снаге: друге ешелоне, тенковске резерве, покретне групе и др. Међутим, овде је ситуација много повољнија зато што се покрет ових снага не мора остваривати једновремено, већ у мањим колонама, на ширем пространству и у различито време и, наравно, под заштитом димних или каквих других средстава. Поред тога, овакав начин покрета нападачевих снага омогућава и њихову једновремену употребу, јер се оне — долазећи из дубине — све више приближавају браничевим снагама, тако да ове последње могу теже да употребе разорна средства због своје сопствене сигурности. Најзад, нападачеве снаге могу користити и постојеће заклоне својих првих ешелона или чак и заклоне браничевих снага када су већ заузети. Ако у току покрета појединих мањих јединица бранилац употреби снажнија ватрена средства, то ипак неће бити тако страшно и поразно као када би се на том пространству једновремено нашле све снаге предвиђене за напад.

Непотребни губици на полазном положају могу се избећи пре-дузимањем низа других мера. Ту би у првом реду спадало безусловно укопавање у земљу не само живе силе, већ и целокупне ратне технике, артиљерије, тенкова, возила и свега осталог. То значи да је укопавање неопходно не само за минималне снаге и средства распоређена ближе непријатељу, тј. за свако оруђе, тенк и возило, а да и не говоримо о живој сили, већ и за све остале снаге које се налазе у дубини полазног положаја: армиске резерве, покретне групе, и др. Тиме ће се свакако смањити њихови губици не само од обичне артиљериске противприпреме и дејства авијације, већ нарочито од дејства оруђа и средстава за масовно уништавање.

Ако погледамо начин и принцип дејства атомске бомбе на бојишту и артиљериских атомских граната, видећемо да та средства дејствују ударном снагом у виду ваздушнoг притиска и топлотном и радиоактивном снагом. При експлозији атомске бомбе нарочито стра-

дају од ваздушног притиска и ваздушних струја артиљериска оруђа, тенкови, камиони, и сва друга средства која се налазе изнад земље, док та иста средства не би претрпела већу штету само ако би колико-толико била укопана у земљу. Исто тако, ако су жива сила и техничка средства укопани, а уз то и покривени претрпеће незнатне штете и од топлотног и радиоактивног дејства. Наравно, тенкови и оруђа се могу лако укопати у земљу, али се теже покривају земљом него жива сила у склоништима. Зато се морају пронаћи средства слична онима којима су снабдевени борци за кретање после експлозије атомске бомбе (специјалне цираде и сл.) тако да се покривањем спречи радиоактивно дејство и на оруђа. Наука је у том погледу много напредовала, па се може очекивати да ће и ово питање бити ускоро успешно решено. Поред тога, треба тражити и средства за заштиту живе силе и ратне технике од атомског праха.

Пошто укопавање тенкова, возила и артиљерије захтева од њихових посада много напора, времена и труда, поставља се питање да ли снаге које се морају груписати за извршење напада, нарочито артиљерија и тенкови, а које треба да остану што мање на полазном положају, треба прво да изађу на полазни положај па тек онда да се укопају, или треба направити заклоне пре но што те снаге изађу на њега. По моме мишљењу, боље је ово друго решење, тј. да се заклони претходно припреме и маскирају, по могућности, ноћу уочи напада (како бранилац не би уочио припреме такве врсте), с тим да се сама средства довуку на полазни положај у последњем моменту када су заклони већ готови. Да би се укопавање могло извести што брже и што успешније, било би потребно да пешадиске јединице у том погледу пруже неопходну помоћ артиљерији и тенковима и да се све јединице у потпуности обуче, за брзу градњу заклона и ноћне покрете. Осим тога, биће потребно да се ноћи користе до крајњих граница — далеко више него у прошлом, па и Корејском рату — не само за укопавање, већ и за концентрацију снага и њихово пребацавање с једног положаја на други.

Поред укопавања, маскирање је следећа мера којој треба обратити још више пажње него у Другом светском рату, иако су и тада били постигнути изванредни резултати. Због тога се при груписању снага и средстава у будућем рату мора далеко шире и вештије примењивати тактичко и оперативно маскирање и обмана у погледу самог груписања снага и средстава. Ту се морају предузимати и мере за спречавање браничевог радарског извиђања. При томе се у циљу одбране могу и на мање важним фронтovima и деловима на којима се не предвиђа груписање снага и средстава (на пасивним фронтovima) предузимати обимније маскирне мере, јер изведена обмана и маскирање у погледу груписања снага и средстава могу знатно допринети успеху напада не само због изненађења које се може постићи, већ и због тог што бранилац, не предвиђајући на том правцу груписање нападачевих снага и средстава, може пребацити сопствена средства за масовно уништавање на други, мање важан део свога фронта.

Најзад, ради бољег обезбеђења живе силе и ватрених средстава, мора се тежити смањењу времена за организацију напада и концентрацију снага. Ово се смањење може постићи на рачун организационих мера које старешине могу да остваре далеко раније него што њихове јединице изађу на полазни положај. Али, то смањење не треба тражити само у скраћивању организационог процеса, већ и у брзим покретима и еластичнијој и бржој концентрацији снага и средстава.

Природно је да се поред пасивних мера заштите — укопавања, маскирања и других заштитних мера — мора организовати и солидна противавионска одбрана и припремити за дејство моћна и снажна нападачева артиљерија и авијација, тако да у сваком тренутку буду спремни да се сруче на браниоца, ако би овај противприпремом или другим средствима покушао да поремети нападачев план. Другим речима, у случају браниоцевог противдејства, наведена нападачева средства не смеју остати неактивна и чекати исход, без обзира на откривање положаја и циља, већ се морају у што краћем временском размаку сручити на браниоца и његова средства.

Према томе, и поред веће опасности која ће убудуће претити нападачевим снагама на полазном положају, ипак се та опасност може умањити само ако се буду предузимале наведене и друге мере које треба даље тражити и развијати.

IZLAZI iz štampe početkom aprila:

ALGEBRA

UDŽBENIK ZA KURSEVE OPŠTEG OBRAZOVANJA U JNA

BORBENA DEJSTVA NA KRASU

od general-majora VEKOSLAVA KOLBA

KNJIGA JE ILUSTROVANA NIZOM FOTOGRAFIJA
I AEROFOTOSNIMCIMA

ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА У ОПЕРАТИВНОЈ СОБИ РУКОВОДСТВА МАНЕВРА

Покушаћу да у овом чланку изнесем нека искуства која су стечена на прошлогодишњем маневру, као и своја лична запажања у погледу прикупљања података и претстављања ситуације које врши Оперативно одељење руководства маневра. Иако на први поглед ситан, овај проблем је веома важан, јер се његовим правилним решењем знатно олакшава правилна оријентација руководства у току борбених дејстава и упрошћава руковођење маневром.

За овај рад пре свега је било потребно да се организује и уреди оперативна соба (просторија), која и иначе треба да претставља саставни део сваког већег командног места и у којој руководство обавља све послове командовања, као и у стварној ситуацији, а поред тога из ње и руководи вежбом (маневром).

Погодном организацијом ове собе треба обезбедити најбрже прикупљање података о ситуацији на фронту и њено очигледно претстављање тако да је руководство може непрекидно пратити, као и што брже прикупљање одлука команданата јединица да би се из њихове анализе могао проценити највероватнији исход сукоба. Оперативна соба се може организовати на различитим местима (под шатором, у бараци, соби, под дрветом — у сенци и сл.), с обзиром на услове и могућности дотичне вежбе. Разумљиво је да треба тежити да се обезбеди њено што угодније и целисходније техничко уређење, како би услови рада у њој били што повољнији.

Прикупљање података

Руководство маневра врши прикупљање података о ситуацији на уобичајен начин — надлежним путем преко команди страна, главног судије (који је дужан да обавештава руководиоца маневра о ситуацији коју је прикупио од судиског апарата) и преко главних прагилаца страна. Међутим, искуство је показало да овако прикупљени подаци нису били довољни и да је било нужно не само више података, већ и да се ти подаци чешће добијају. Ово зато што на основу ових недовољних података руководство не може имати непрекидан увид у сва дејства на фронту, те и не може на њих према потреби ни брзо реаговати. Сем тога, подаци добијени наведеним начинима према досадашњим искуствима стижу прилично касно (око 1 час после догађаја), нарочито извештаји команди страна.

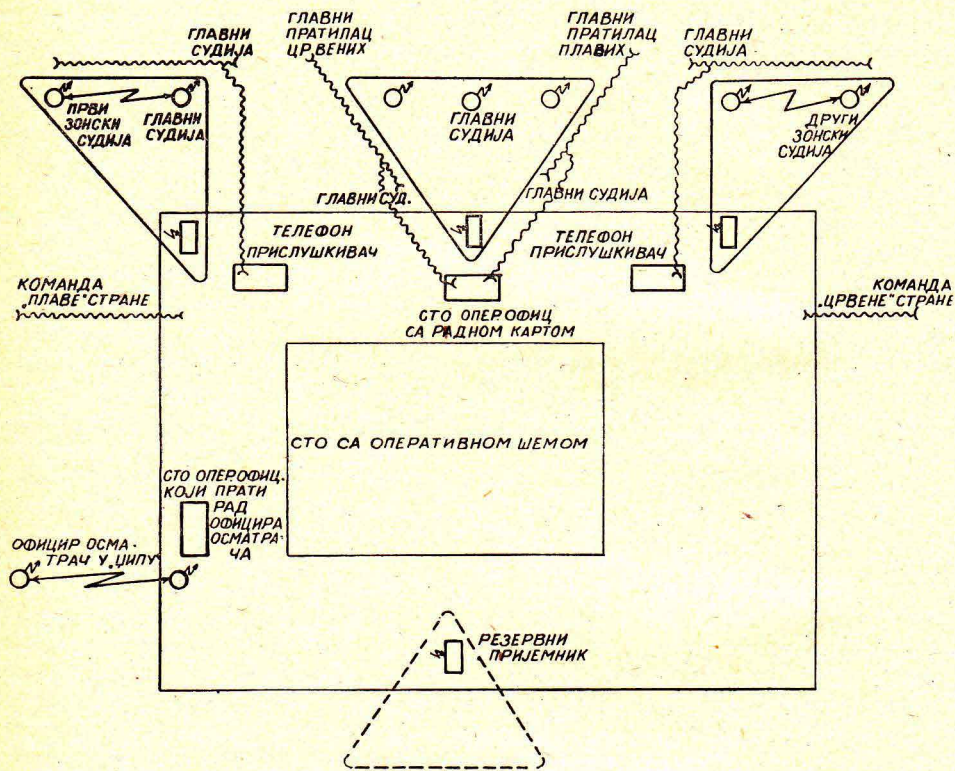
Од главног судије не треба често тражити податке, јер би га то ометало у руковођењу судиским апаратом. Зато се главни судија обавезно обраћа руководству само онда кад се ситуација на фронту почне одвијати на начин који руководство није разматрало нити предвидело и када за такав случај није дало никаква упутства. А такве ситуације нису ни честе. Међутим, главни судија доста брзо добија добре податке о ситуацији на фронту, пошто располаже разгранатим судиским апаратом. Зато се и поставља питање: на који начин руководство може да прикупи и искористи те податке, а да се при томе не омета и усложњава рад судиског апарата? Сем тога, „свежи“ подаци струје и преко веза команди јединица — од батаљона и пукова до команди страна — тако да и руководство маневра може добијати и ове податке и по њима пратити ситуацију само ако се укључи у ово струјање, барем на извесним важним правцима.

Искуство са маневра је показало да се наведеним начинима могу брзо и лако добити добри подаци. То се остваривало на тај начин што је у оперативној соби руководства било постављено неколико радиопријемника, који су укључивани у оне мреже и правце чији је саобраћај руководство желело да прати. Обично су била стално укључена два пријемника у радиоправце од главног судије до зонских судија, а један пријемник у радиомрежу главног судије са главним пратиоцима „Црвене“ и „Плаве“ стране. (Ако су главни пратиоци потчињени непосредно руководству, тада се уместо пријемника у овој мрежи може налазити радиостаница). Исто тако, показало се као корисно да се један пријемник држи у резерви да би се према потреби укључивао у борбену мрежу команди оних јединица које се у извесним тренуцима борбе налазе на правцима који су од већег интереса за руководство (види приложену шему).

Али је праћење само радиовеза недовољно, зато што се важна саопштења често дају телефоном. Због тога се могу применити „телефони прислушкивачи“, који би се укључивали у линију судиског апарата и пратиоца рада. Преко ових телефона (обичних апарата који се везују прикључцима за означене линије) оперативни официри руководства могу лако пратити све разговоре, а тиме и сам развој ситуације, не ометајући при томе рад ових органа.

Међутим, и то је понекад било недовољно, нарочито у току пуног напона борбених дејстава (пробој, противудар и противнапади), када се ситуација услед динамичности стално мењала. Да би руководство и у таквим тренуцима могло пратити ситуацију онако како се она одвијала, упућиван је посебан официр осматрач са радиостаницом на дипу, који је на лицу места пратио дејство јединица и одмах извештавао руководство. То је била нека врста радиоспикера. Руководство је такође радиопутем одређивало овом официру осматрачу („покретном спикеру“) тачке фронта на које је требао да иде. То су била првенствено она места, где су се одигравали важни догађаји и где је ситуација била непозната. Благодаречи брзом превозном средству, официр осматрач се лако пребацивао на ова места и слао извештаје из прве руке.

Али није само важно да се путем свих наведених извора (од команди страна, главног судије, главних пратилаца рада, укључивањем у радиомреже и правце, „телефонима прислушкивачима“ и нарочито од официра осматрача) добију потребни подаци, већ је исто тако важно да се добро организује и сређивање тих података, да би се руководству обезбедио сталан увид у ситуацију. На том послу треба

Шема оперативне собе*

да ради неколико официра Оперативног одељења руководства, који су снабдевени кодираним картама, радиокарактеристикама и документима ТКТ. Један официр са кодираном картом прати само извештаје које шаље покретни официр осматрач. Примљене податке одмах уноси на карту, а неке и забележава (време појединих дејстава, губитке, плен, итд.). По један официр (или добро извешбан подофицир) прати саобраћај главног судије са зонским судијама преко радиопријемника и „телефона прислушкивача“, а један официр може

* Напомена: 1) Овде су претстављене само непосредне везе; све остале везе руководство има преко центра везе.

2) Шема одговара организацији када су главни правци потчињени главном судији.

да прати везу главног судије са главним пратиоцима рада или да се убацује са пријемником у борбене мреже и правце команди. Сви ови официри дају податке првом оперативном официру, одговорном за цео рад у оперативној соби, који све податке сређује, анализира и реферише начелнику оперативног одељења или начелнику штаба.

Поред означених веза којима се прикупљају подаци, оперативна соба треба да буде везана телефоном преко централе са осталим органима руководства, а са командама страна преко директно постављене телефонске линије.

Претстављање ситуације

Досада се код нас готово на свима вежбама ситуација претстављала једино на радној карти. Иако је овај начин практичан и једноставан, он ипак не задовољава у потпуности на маневрима, а ни на већим ратним играма (а мислим ни у стварној ситуацији у високим штабовима). Пре свега, ситуацију треба стално пратити и уносити промене фронта онако како се оне одигравају. Кад се све то уноси на радну карту, она и поред коришћења разних боја и знакова испада претрпана и непрегледна. Такве радне карте су непрактичне и онда кад је потребно брзо претставити донете одлуке команди страна ради процене вероватног исхода судара који произилази из њих. Исто тако, оне нису погодне ни онда када већа група официра треба по њима једновремено да разматра ситуацију (на пример, руководство са главним судијом, главним пратиоцима рада и зонским судијама).

За све наведене потребе може много боље да послужи рељеф или оперативна шема крупних размера. За претстављање ситуације на њима треба употребљавати макете (знаке) који се могу лако премештати тако да се и рад око уношења ситуације може обављати брзо и лако. На рељефу или шеми, који се раде у размери 1 : 25.000 или крупнијој (с обзиром на потребе) треба претставити не само целокупну маневарску просторију, већ и суседно земљиште. Док рељеф даје нешто јаснију слику ситуације од шеме, дотле је шема практичнија од рељефа зато што се лакше ради и што је погоднија за ношење. (Ситуација на маневрима у армијама на Западу претставља се на грубо израђеним рељефима).

Знаци за трупе могу се брзо и практично израђивати од црвеног и плавог телефонског кабла или од црвене и плаве траке од поливинила. Искуство је показало да се овако израђеним знацима може лако претставити стварно протезање фронта (жица се лако савија). На већим вежбама (корпусног обима) може се знацима претставити ситуација до батаљона, а по потреби, на неким местима, и до чете. Знаци се стално померају према померању фронта, тако да је цео рад око уношења ситуације много практичнији него на радној карти. Остали знаци (за артиљерију, тенкове, позадинске установе, КМ,

итд.) могу се радити од тврде хартије, према ознакама прописаним Штабном службом. Границе јединица могу се претстављати црвеним и плавим кончићима, који се причвршћују иглицама (чиодама). Помоћу кончића и иглица могу се претставити и одлуке (ближи и следећи задаци и правци дејства). Практично је да се линија фронта са које почињу маневарска дејства учрта оловкама у боји да би се лакше уочавао постигнути успех. Оперативну шему треба причврстити на сто довољне величине коме је приступ могућ са свих страна (најбоље је да сто буде постављен у средини оперативне собе).

Поред оперативне шеме или рељефа може се водити и радна карта, на коју би се уносиле само чворне ситуације (извршење ближег и следећег задатка, противнапад, и сл.), као и оперативни дневник, у који би се уносили време, ток, развој и резултати свих важнијих догађаја.

Према томе, у оперативној соби би било запослено: 3—4 официра за прикупљање података означеним каналима; један официр за вођење радне карте; један официр (први оперативни официр) који би водио оперативну шему, оперативни дневник и који би уједно био одговоран за целокупну службу прикупљања и сређивања података и претстављања ситуације. Ово исто особље обављало би и остале оперативне послове за потребе руководства (израда потребних оперативних докумената — заповести, наређења). Природно је да се број особља у оперативној соби може знатно смањити у периодима када ситуација није динамична и изложена честим променама.

Можда ће цео изложени поступак око прикупљања и сређивања података на први поглед изгледати компликован, али ако се послови организују на наведени начин и људство добро увежба, несумњиво је да ће се постићи позитивни резултати и да ће тиме бити знатно олакшан рад руководиоца маневра. То ће омогућити да се подаци о дејствима на целокупном фронту и у најкомпикованијим ситуацијама добијају сигурно и брзо. Руководство ће имати непрекидан и потпун увид у ситуацију, тако да ће бити у стању да сигурно руководи маневром (ратном игром). Овим начином све се стиче на једно место — у „централну“, а ипак се не кочи и не омета рад осталих органа руководства и команди јединица. Поред тога, треба имати у виду да се овако сређени подаци користе не само за потребе руковођења, већ и за службу обавештавања (посматрача), за припрему анализе и за прикупљање искустава са маневра.

Организација рада у оперативној соби на изложени начин може се применити и на двостраним командноштабним и командним ратним играма. Поред тога, сматрам да се и у стварној ратној ситуацији могу применити извесни изложени поступци, нарочито у високим штабовима, и то како у погледу начина прикупљања података о ситуацији (упућивање официра осматрача са покретним радиостаницама, укључивање радиопријемника у везе борбене мреже), тако и у погледу претстављања ситуације (оперативна шема са покретним знацима — макетама).

Тајност одржавања веза

Међутим, и на маневрима се, а првенствено у ратним условима, појављује проблем тајног командовања трупима, да би се одржала потпуна тајност. Ово је потребно, пре свега, зато што је маневар школа за рат у сваком погледу, па према томе и за прикривено одржавање везе. Осим тога, применом ТКТ на маневру учесници треба да онемогуће супротну страну да сазна податке који би јој олакшали рад и, на крају, предузимањем мера тајности треба онемогућити обавештајне службе непријатељских земаља да дођу до извесних података. Зато тајност у раду треба да одржава како неутрално особље (руководство, судиски и пратилачки апарат), тако и команде и јединице које учествују на маневру. У том циљу је потребно да команде јединица одржавају везу као и у стварности, тј. да у потпуности примењују све прописе ТКТ. А пошто се радиовеза између виших команди (почев од команде дивизије) одржава искључиво шифром, природно је да се тиме још више успорава редован надлежан пут подношења извештаја и да се истиче потреба да и руководство брже и непосредније прати ситуацију изложеним начинима. Према томе, да би руководство могло стварно да прикупља податке о ситуацији праћењем радиосообраћаја у извесним интересантним мрежама и правцима команди и јединица, оно, поред радиокарактеристика, мора да има и потребне шифре и документе ТКТ, и то за све степене јединица чији рад може доћи у обзир за праћење.

Овакав начин прикупљања података може с употребити и у стварној ратној ситуацији, само је прилично компликован. Као што је речено, овај начин захтева да руководство располаже документима ТКТ за све степене јединица или бар за оне више, као и то да извесни официри буду обучени за овај рад и да се само томе посвете. Међутим, на маневру овај начин није имао већу примену.

Везе неутралног особља (судија и пратилаца) могу се одржавати нешто упрошћеном применом ТКТ које обезбеђује потребну брзину у раду, а поред тога и тајност. Овај систем ТКТ треба да буде јединствен за целокупно неутрално особље (судије, пратиоце, руководство), да би могли међусобно одржавати везу. Но, и код неутралног особља треба чешће мењати систем ТКТ, како због конспирације према учесницима, тако и због отежавања рада непријатељским обавештајним службама. Према томе, прикупљање података о ситуацији праћењем рада судиског апарата и пратилаца на изложени начин (укључивањем у њихове везе) не претставља никакву тешкоћу и поред примене ТКТ на изложени начин. Потребно је само да људство које на томе ради у оперативној соби располаже кодираним картама и документима ТКТ и да буде извежбано у брзом раду. Природно је да се у ратним условима веза са официром осматрачем, снабденим радиостаницом и покретним средствима, мора одржавати шифром увек када се преносе важни извештаји (одлуке команданата), а за давање других, мање важних података, на пример о променама на фронту, могу се користити и остали документи ТКТ.

О СНАБДЕВАЊУ ИНТЕНДАНТСКИМ СРЕДСТВИМА НА СЕПТЕМБАРСКОМ МАНЕВРУ

Овим чланком није ми циљ да детаљно прикажем проблематику снабдевања јединица у прошлогодишњем маневру, нити да анализирам све карактеристичне случајеве у вези са овим, јер то није ни могуће у оваквом чланку, већ да укратко пружим читаоцима приближну слику о току снабдевања јединица интендантским средствима за време борбених дејстава у маневру, а у вези са тим додирнем и неке проблеме који су од општег интереса.

Одмах у почетку, треба напоменути да су све јединице, док су се налазиле на концентрациској просторији, биле снабдевене људском и сточном храном по предвиђеним нормама за ратно доба, да су организација попуне, коришћење месних средстава, начин снабдевања хлебом и месом, кување и подела хране и остали послови у вези са овим, такође били предвиђени у свему по принципима ратног снабдевања и да су јединице за извршење ових послова располагале одговарајућим снагама и средствима. Исто тако, и у погледу одећне и друге опреме све су јединице биле потпуно снабдевене, а сви су пукови имали и резерву опреме за евентуалне потребе. Овако добро изведене материјалне припреме у интендантском погледу знатно су олакшавале доцније снабдевање у припремном периоду и у току борбених дејстава, што треба имати у виду приликом оцене рада појединих јединица.

Пошто је низ послова у погледу материјалног обезбеђења био обављен још раније, у оквиру припрема маневарске просторије, то се и снабдевање јединица на концентрациској просторији и у току припремног периода углавном одвијало без већих тешкоћа, тим пре што су се јединице тада дуже задржавале на појединим местима и што су мање-више биле прикупљене и сасвим близу својих база. Но, и у овом периоду се десило да је, на пример, корпусни транспорт у два маха закаснио зато што није могао да пронађе базе неких пукова, а било је закашњавања и код неких дивизиских транспората. Све јединице су редовно добијале по три топла обода, већином доброг квалитета, мада је било јединица са доста једноличном исхраном. На пример, уместо да јединице у овом периоду (који је пружао повољније услове за коришћење поврћа него у току борбених дејстава) за исхрану првенствено користе кромпир, купус, парадајз, а у извесној мери воће и млечне производе, оне су радиле обратно, оријентишући се

претежно на магацинске артикле, те им је и храна била једнолична и слабија.

Од месних средстава интендантуре дивизије су углавном користиле сено, сламу, дрва и стоку за клање, а у мањим количинама и поврхе. Пошто су се оваквим начином набавке наведени органи исувише оптеретили, и пошто су набављени артикли са задоцњењем стизали у јединице, неке дивизије су пренеле један део набавке на пукове, а неке артикле, као што су сено и дрва, и на батаљоне, што се показало много боље. У погледу организације снабдевања хлебом и месом (који су били доброг квалитета) може се приговорити да се понекад поред свежег издавао и стари хлеб од 4—5 дана, што се са мало више пажње могло избећи. У погледу снабдевања водом (која није била доброг квалитета) предузимане су потребне мере предохране (хлорисање), тако да због воде није било никаквих обољења.

Као што се види, све материјалне припреме за период борбених дејстава биле су извршене благовремено и без већих напора. Једино сложеније питање било је коришћење месних средстава, али је и оно добрим делом било олакшано тиме што су се ова средства могла набављати и у току самих борбених дејстава и што су извесни послови били обављени већ раније (пронађена предузећа, склопљени уговори, и сл.).

Сама организација руковођења у овом периоду могла је да буде и боља с обзиром на владајућу ситуацију. Интендантским органима неких јединица нису на време давани сви потребни елементи за њихов рад. Извиђања нису свуда и у потпуности спровођена, начин извештавања и контакт виших и нижих органа, а тиме и увид у проблематику снабдевања, код неких јединица нису били потпуно остварени.

У погледу организације снабдевања у току борбених дејстава, тј. у периоду у коме су дејствовале многобројне јединице под веома сложеним условима (напад, одбрана, повлачење, противудар, итд.), изнећу само нека питања, која су по моме мишљењу од интереса за снабдевање, а која су се мање-више код свих јединица одвијала на сличан начин, тако да се могу користити за уопштавање и доношење извесних закључака за наш даљи рад.

Ако се узму у обзир објективне тешкоће (динамичност борбених дејстава, брзи покрети, нагле промене ситуације, рад ноћу и сл.), онда се може рећи да су *дотур и попуна интендантским средствима* (који су вршени углавном ноћу по принципу „од себе“, сем код неких позадинских и моторизованих јединица које су вршиле дотур и по принципу „к себи“) у целини задовољили. Међутим, ту треба нарочито истаћи и неке осетне недостатке да би се из њих извукла потребна искуства. Пре свега, дешавало се, нарочито у првим данима борбених дејстава, да су поједини транспорти ноћу врло тешко проналазили базе потчињених јединица. Они су понекад били у покрету и по неколико часова да би једва пронашли базу потчињене јединице тек око поноћи или после овога времена. Слично је било и при дотуру куване хране. Без обзира на то што су кухиње биле доста близу чета,

ипак су оне ноћу губиле и по 2—3 сата док пронађу чету којој треба да издају храну. То је било утолико теже што пукови нису код себе имали комплетан текући оброк (недостајао је хлеб, а негде и месо), тако да су њихови транспорти ради комплетирања obroка морали сачекивати дивизиске транспорте, чије је закашњавање — нарочито када одмах нису могли да пронађу пуковске базе — изазивало и закашњавање пуковских транспората. Исто тако, због задоцнеле набавке, дешавало се да се месо није могло дотурити једновремено са осталим артиклима, већ доцније и са посебним транспортом, тако да се људство, поред каснијег обедовања, и прекомерно замарало, а транспортна средства нерационално искоришћавала. До тога је свакако долазило зато што су непрецизно одређивали рејони (места) јединих база; што су се рејони база често мењали, а да о томе нису обавештавани претпостављени органи и, најзад, што је ноћу на покривеном терену било веома тешко пронаћи добро маскиране базе, чак и када су им места била прецизно одређена. Пошто је ова слабост одмах уочена, скоро све јединице су почеле да упућују своје интенданте и њихове помоћнике за спровођење транспората, што је било само тренутно корисно, али у основи неправилно, јер су интенданци јединица због овога испустили из руку своје основне дужности, што је имало негативног одраза на њихов рад. Стање се поправило тек онда када се приступило одређивању спроводника, и када су потчињене команде почеле прецизније да одређују рејоне (места) својих база и да о њиховом премештању редовно извештавају претпостављене команде.

За време извођења маневарске одбране многе јединице нису практиковале да остављају материјална средства на погодним местима, или да сачекивају празна транспортна средства потчињених јединица па да им та средства предају, иако је за то било услова, него су их возиле са собом да би их поново, у току ноћи, враћале уназад до база потчињених јединица. Очигледно је да је због те грешке непотребно оптерећивано и људство и транспорт. Најзад, било је случајева да су и моторна возила нерационално коришћена, на пример, за превоз незнатних количина сламе, хране и сл.

Према томе, да би се убудуће избегли наведени недостаци, мишљења сам да чете и батаљони обавезно за сваки дан одређују и упућују спроводнике у претпостављене снабдевачке установе ради спровођења транспората и старања о тачности пријема материјала. За спроводнике треба одређивати писмене и сналажљиве војнике, који се добро оријентишу, нарочито ноћу. Истина, то би унеколико повећало расход војника у четама (у батаљону би спроводник био из вода за снабдевање), али су користи свакако веће ако се има у виду чињеница да успешно извршење задатка умногом зависи од благовременог пријема материјалних средстава. Спровођење транспората од дивизије и виших јединица начелно би могли да врше командири транспортних јединица, али би и код дивизије било много сигурније да пукови шаљу своје спроводнике. У том случају, због удаљења дивизиских и пуковских база спроводницима би требало дати превозно средство.

У погледу распореда и премештања интендантских јединица и установа запажено је да су многе команде своје позадинске јединице и установе — а у оквиру њих и интендантске — распоређивале сувише близу борбених делова. Тако су, на пример, у нападу, батаљонске интендантске станице понекад распоређиване непосредно иза стрељачких стројева на отстојању од 200 метара, а пуковске базе одмах иза КМ пука. Неки водови за снабдевање батаљона кретали су се одмах, па чак и заједно са борбеним деловима. Сличних случајева било је и код неких дивизиских база, па чак и код делова корпусне базе. У одбрани је такође поступано на сличан начин. Неке команде су доста често и без стварне потребе премештале своје позадинске јединице и установе, у малим скоковима, па чак и у току самога дана. Тако је, на пример, база једног пука првог дана борбених дејстава премештана три пута, а база једне дивизије два пута на отстојању од 10 км. Исто тако, позадинске јединице једнога пука провеле су скоро цео дан на путу, а да нису прешле више од 15 км, док су се батаљонске установе често кретале и у току дана, нарочито у почетку борбених дејстава.

Због тога што су извиђање рејона за размештај и конкретно одређивање места за поједине установе ретко вршени, губило се доста времена при доласку у нови рејон, а било је случајева да је предвиђени рејон био већ заузет од стране неке друге јединице. Природно је да такви неизвиђени рејони често пута нису нудили повољне услове за рад појединих установа. Даље, било је извесних тешкоћа и због тога што претпостављене команде нису благовремено и прецизно извештавале о извршеном премештању појединих установа. То је све имало негативног одраза не само на дотур материјалних средстава, већ и на рад самих установа. Чести прекиди рада, честа свијања и развијања установа, кретање и задржавање по путевима, губљења времена по доласку у неизвиђени рејон и сл. знатно су смањивали ефекат рада складишта, пекарских чета и других установа и непотребно замарали људство и транспорт. Сем тога, овакав рад имао је одраза и на борбене делове, јер им је ометао покрет, реметио маскирну дисциплину, итд.

Из предњег се јасно види да је за правилан рад и распоред позадинских јединица и установа неопходно да се најпрецизније по карти одреде њихови рејони (нарочито за установе виших јединица), а затим да се увек изврши и детаљно извиђање тих рејона на лицу места. Што се тиче отстојања (удаљености) ових јединица и установа од фронта, показало се да наше норме одговарају на равничастом земљишту и да их треба задржати. Зато и премештање установа треба вршити у складу са овим отстојањима, а не онако често и у кратким скоковима како су то многе јединице радиле у току борбених дејстава, само убудуће треба обезбедити што хитније и уредније обавештавање о премештајима.

У погледу коришћења месних средстава искуство из припремног периода је показало да је боље да се набавка неких артикала децентралише по пуковима, а неких и по батаљонима. Међутим, то се

није могло потпуно спровести код неких јединица, јер су неке претпостављене команде преузеле на себе целокупне набавке, пошто су олако усвојиле разлоге пукова да сами не могу да врше такве набавке. Док су ове команде свакако погрешно поступиле, јер су овим поступком практично изазвале оне исте тешкоће које су постојале и у припремном периоду (закашњавање, оптерећеност дивизиских органа, и сл.), дотле су се набавке код оних команди, које су енергично тражиле извршење својих наређења, одвијале правилно и без тешкоћа, тако да су њихови пукови успешно набављали сено, сламу, дрва, а понегде поврће и стоку за клање. Набавке артикала вршене су углавном преко предузећа, задруга и појединих произвођача.

Мада је коришћење месних средстава у целини задовољило, ипак се показало да многи набавни органи нису у довољној мери користили помоћ народних власти, нарочито у погледу обавештења и савета, тако да су губили време у проналажењу понуђача, понегде плаћали веће цене, и т. сл. Неки се набавни органи нису придржавали одређених граница рејона за набавке, већ су прелазили у друге рејоне, нарочито у већа места у којима је због стицаја више оваквих органа долазило до веће потражње, а тиме и до поскупљавања артикала. Поред тога, неке јединице „Плавих“ нису вршиле набавку већих количина сена, стоке за клање и дрва, тако да су наведене артикле углавном дотурале из одељка корпусног складишта.

Иако се при коришћењу месних средстава нису стекла нека већа искуства, ипак се показало да је за извесне артикле који су јаче разређени на терену боље применити децентрализовану набавку по пуковима, па чак и батаљонима, него централизовану у оквиру дивизија. Ово нарочито важи за свеже (поврће и воће) као и кабасте артикле (сено, сламу, дрва). Што се тиче набавке живе стоке, на маневру нисмо могли доћи до неког одређенијег закључка, али ми се чини, с обзиром на тешкоће око дотура и чувања меса, да је у садашњим нашим условима боље да је набављају пукови, а изузетно дивизије. Набавку важнијих артикала, који се не могу свуда наћи и који би у рату могли да дођу под режим планске расподеле (жито, брашно, маст, шећер и др.) требало би да врше централизовано виши органи (од корпуса, а изузетно и од дивизије, па навише).

Организација снабдевања хлебом и месом била је добро спроведена, јер су све пекарске чете биле опремљене парним пећима и осталом најнужнијом техником и опремом и попуњене добро обученим људством. Израда теста била је веома заморна, јер је вршена ручним путем, зато што се није располагало механичким гњеталицама. Печење се вршило углавном у парним пећима, јер су месне пекарнице коришћење само незнатно код једне дивизије. Пред крај маневра подигнуте су две зидане пољске пећи од приручног материјала, али није дошло до њихове употребе. Хлеб је био врло доброг квалитета не само у погледу хранљивости и укуса, већ и у погледу транспортних могућности (нарочито када је прописно одлежао).

Као што сам већ навео, тежња неких органа да се јединицама издаје што свежији хлеб изазвала је не само тешкоће у дотуру, већ и

низ других недостатака. Тиме је, например, било онемогућено стварање неопходних резерви хлеба, тако да се једна дивизија, која је била остала без њега, морала да помаже месним пекарницама. Поред тога, текући оброк код пукова био је некомплетан, што у условима ратних дејстава може бити веома незгодно. С друге стране, овим се није много добило у квалитету и свежини хлеба, јер се показало не само да хлеб стар 3 дана у квалитету ни у чему није заостајао за хлебом старим 2 дана, већ и то да је прописно одлежао хлеб (24 часа) био много погоднији за транспорт од свежег. Према томе, по моме мишљењу, било би потребно да се у дивизијама налазе по три obroка хлеба и да се због тога војницима — и поред све тежње да им се даје што свежији хлеб — мора давати хлеб стар 3—4 дана (а такав хлеб задржава добар квалитет само ако је добро печен и ако има затворену кору). У сваком случају, треба тежити да се војницима ни у ратним условима не издаје сувише стар хлеб (никако старији од 5 дана), што се свакако може избећи ако се одговорни органи о томе буду довољно бринули.

Покретне пећи (аутоприколице немачког порекла, као и наш нови модел — прототип сличне конструкције), без обзира на то што су гломазне, показале су се погодне, тако да би изванредан број ових или сличних конструкција требало увести у опрему наших пекарских чета, тим пре што је наша индустрија већ овладавала бешавним цевима. Осим тога, било би потребно да се у пекарску опрему уведу механичке гњеталице, јер без њих нема брзог и сигурног рада. Њиховим увођењем постигла би се не само боља хигијена, већ би се избегла веома заморна ручна израда теста и, што је најважније, гњеталице великог капацитета (1 гњеталица замењује 10—15 пекара) омогућиле би смањење формациског бројног стања пекарских чета. У вези с тим било би неопходно да се ове чете снабдеју и са по једним агрегатом за погон гњеталица и за осветљење радних места. Најзад, требало би прогледати питање облика и тежине хлеба, као и начин његовог одржавања у исправном (непокварљивом) стању за дуже време.

Организација снабдевања месом није у потпуности задовољила, ако се има у виду богатство сточног фонда на терену и могућност избора стоке за клање. Иако се децентрализована набавка и клање по пуковима могло успешно применити, ипак се знатан број пукова оријентисао на дотур свежег, па чак и сувог меса, од своје претпостављене команде. Исто тако, ни више команде (дивизије и корпус) нису у пуној мери искористиле овако повољне услове, већ су у два до три маха дотурале пуковима суво месо и конзерве. За дивизију „Плавих“ набавку стоке вршио је одељак корпусног складишта, и то највећим делом по унапред закљученим уговорима, што такође није било препоручливо.

Ветеринарски органи су редовно вршили преглед меса и стоке за клање. Клање је вршено делом код пукова, а делом код дивизија, с тим да је сама организација клања била доста примитивна, првенствено због недостатка месарског алата. Исто тако, недостатак одговарајуће амбалаже при дотуру отежавао је овај посао и онемогућавао

одржавање нужне хигијене овог осетљивог артикла. Зато би, по моме мишљењу, за сваку дивизију требало набавити по једну ауто-хладњачу и што пре комплетирати постојеће гарнитуре месарског алата. А све дотле док дивизије не буду имале своје ауто-хладњаче, било би боље да се клање стоке врши код пукова, тим пре што се ни обични камиони нису показали погодни за ову сврху.

Пошто су скоро све јединице биле опремљене покретним возећим и товарним кухињама, кување хране није претстављало веће тешкоће, тако да су многе јединице покушале да и за време борбених дејстава кувају три топла обода и да их издају у уобичајено време. Међутим, још у току првог дана борбених дејстава показало се да већина јединица, па чак и неке позадинске јединице и установе батаљона и пукова, као и јединице из другог ешелона — резерве, нису успеле да у току целог дана поделе топао ручак својим војницима. Такође је остао без успеха и покушај неких команданата батаљона да за време кратких затишја изврше поделу скуване хране (једна чета је била нападнута од тенкова баш у моменту када је делила храну). Због тога је највећи део јединица овог дана остао без ручка, тако да су топлу вечеру, (уствари заједно и ручак и вечеру) примиле касно увече по завршетку борбе.

Користећи се овим искуством, скоро све јединице су већ сутрадан прешле на кување два топла обода — доручка и вечере. Доручак је спреман од следовања намењеног за ручак, а тим што је кувано месо са хлебом давано војницима на руке да га поједу у току дана када им то буде могуће. Вечера се кувала као и обично. Кафа намењена за доручак употребљавана је или као топао напитак пре доручка или је сипана у чутурице место воде, те је служила као освежавајући напиток у току дана. Иако је овај начин кувања и поделе хране био бољи него онај од претходног дана, ипак се показало да приличан број војника није могао рано ујутру да једе скувану храну. Не одбацујући овај начин, који се свакако може користити као један од могућих, мишљења сам да се ово питање може темељитије решити ако се уведу специјални оброци за овакве ситуације, као што је то случај и код неких страних армија (на пример, армија САД има више врста оваквих оброка). По енергетској и биолошкој вредности оброк треба да испуњава што више услова који се постављају за исхрану у оваквим ситуацијама. Начелно, такав оброк треба да има одговарајуће артикле за топао доручак са додатком извесних артикала као појачања, затим подесне артикле за ручак који се не морају претходно припремати, а могу се лако носити (квалитетне конзерве, шунка, сланина, сир, салама и сл.) и артикле за топлу вечеру. При саставу оброка требало би водити рачуна и о томе да њихово увођење не изазове никакво или само незнатно појачање транспорта и да не буду сувише скупи. Ми ово питање можемо успешно решити, јер је наша индустрија у стању да обезбеди мање-више сва интендантска средства за нашу Армију.

У погледу укуса, разноврсности и квалитета хране, било је велике разлике између појединих јединица. Док су неке јединице имале

врло добру и укусну храну, дотле су друге у том погледу доста изостајале. За то је било више разлога. Пре свега, неке јединице нису имале довољно добро обучених куvara који би могли да задовоље на овој дужности (па је и храна у таквим јединицама и поред доброг следовања, природно, била слабија) нити потребну кухињску опрему. Тако, например, кување хране било је отежано код мањег броја оних јединица које су биле опремљене обичним казанима, затим код оних које нису имале погодних судова за спремање запришке, салате и сл., а велики недостатак био је и у томе што скоро ниједна јединица није располагала машином за љуштење кромпира. Најзад, неке старешине (нарочито ниже), обузете бригом о борбеним задацима, нису посвећивале ону пажњу квалитетном спремању хране коју оно заслужује. С друге стране, то важи и за интендантске органе, који, због ангажовања око дотура и набавки, нису водили довољно рачуна не само о правилном кувању хране, него ни о њеној разноврсности и укусу.

Из овога се јасно види да наш куварски кадар и кухињска опрема, а у вези с тим и начин кувања хране, у поређењу са осталим достигнућима наше Армије, знатно заостају. Иако располажемо богатом таблицом следовања, која је доста еластична, тако да омогућава низ комбинација, ипак исхрана наших војника није онаква каква би могла да буде, нарочито у погледу разноврсности и укуса. Зато сам мишљења да би овај проблем требало радикалније решавати, како путем уздизања куварског кадра и набавком потребне кухињске технике и опреме, тако и предузимањем неких организационих мера у погледу рада кухиња и контроле кухињског особља.

Најзад, када је реч о кувању хране, треба указати и на питање припремања свежег поврћа, које је било веома отежано зато што се није располагало ни машинама ни довољном радном снагом, тако да су неки батаљони враћали чак и кромпир и место њега тражили суво вариво. То убедљиво показује потребу не само за набавком машина за љуштење кромпира, већ и за увођењем у исхрану сувог (дехидрисаног) поврћа, које је веома драгоцен артикал у оваквим ситуацијама, као и у сезонама кад нема свежег поврћа.

Снабдевање водом, одећом и обућом није претстављало неки озбиљнији проблем ни у овом периоду. Истина, пракса је показала да су формалски судови за воду, нарочито код неких јединица, недовољни по свом капацитету и да би их требало повећати. Мање оправке одела и обуће, којих је било у незнатном броју, вршиле су се у батаљонима, тако да пуковске радионице и радионице виших команди нису ни дошле до изражаја.

У погледу *одржавања везе* треба истаћи да је позадина располагала веома скромним средствима за везу и по броју и по врстама, тако да су ова средства једва задовољила. Ово је било утолико теже што су јединице и органи са којима је одржавана веза, услед брзих покрета, често мењали своја места, те је понекад долазило и до прекида везе. Интендантски органи су углавном користили радио, жичну и курирску везу, док се курирска веза у оквиру ДБ показала недовољна. Због наведених недостатака било би потребно да се

жична веза знатно појача и да се заменицима по позадини пука и дивизије обезбеди узајамна радиовеза. Исто тако, било би потребно да се ДБ обезбеди радиовеза са другим делом штаба (замеником), а курирска веза у оквиру ДБ замени жичним средствима.

Што се тиче *руковођења и документације* овде ћу се осврнути само на неке моменте који су у већој или мањој мери утицали на снабдевање. Пре свега, треба истаћи да је већина команди правилно схватила значај материјалног обезбеђења и поклонила му пуну пажњу и да је интендантским органима благовремено и реално постављала задатке. Исто тако, скоро сви заменици по позадини благовремено су упознавали своје интенданте са тактичко-оперативном ситуацијом и осталим елементима неопходним за рад, и да су по свима важнијим питањима интендантског обезбеђења, нарочито у преломним ситуацијама, тражили њихово мишљење и предлог. У току борбених дејстава интендант је тесно сарађивао са замеником и налазио се не само у другом делу команде, већ по потреби код јединица, у бази, и сл., тако да је такав рад давао позитивне резултате. На тај начин, интендант је имао ситуацију у својим рукама, знао је где му се налазе установе, те је благовремено могао да поставља задатке својим органима, да их контролише, да им указује помоћ, итд.

Међутим, код оних команди које нису овако радиле (а њих је било много мање), интендант и његови органи нису били у ситуацији нити су имали увид у стање снабдевености својих јединица, тако да понекад нису знали ни где се налазе њихове установе, да ли су јединице примиле и какву храну, итд. Природно је да је овакав рад имао негативног одраза за правилно снабдевање јединица, јер интендантски органи нису могли на време да реагују, да раде плански и организовано, да рационално искоришћавају људство и транспорт, итд.

У погледу документације треба указати на то да се ни материјална документација (која је вођена на мирнодопски начин), ни борбена (оперативна) документација по служби нису могле у потпуности проверити. Борбена документација код неких јединица (нарочито код пукова) скоро није ни рађена или није рађена онако како треба. Док у пуковима по интендантској служби није рађено скоро ништа, дотле су у вишим јединицама, поред шеме снабдевања, понекад рађени и дневни извештаји. План коришћења месних средстава ретко је израђиван, иако се за истим осећала потреба.

*

Ако се узму у обзир услови под којима су се изводила борбена дејства на маневру (вишедневна борба, нагле промене ситуације, брзи покрети, краткоћа времена за рад и сл.), као и тешкоће које из овог проистичу за интендантске органе, онда се могу извести следећи закључци:

— да су солидно извршене интендантске припреме за маневар у знатној мери омогућиле да се организација снабдевања, како на центрациској просторији и у припремном периоду, тако и за време динамике, одвија правилно и без већих потешкоћа;

— да је већина команди правилно схватила место и улогу интендантског обезбеђења боја — операције и да су му поклониле одговарајућу пажњу, тако да је и снабдевање код ових команди било правилно и добро, али да је, исто тако, било и команди (нарочито нижих), које, обузете борбеним задацима, нису обраћале довољно пажње на ово питање, услед чега је и снабдевање код њихових јединица било слабије;

— да су сви интендантски органи уложили максимум труда и воље да обезбеде своје јединице свим материјалним средствима, иако је био и приличан број и интендантских органа који се нису могли увек да снађу, нарочито у тежим ситуацијама. Зато и постигнути успех у снабдевању њихових јединица није био резултат њиховог сналажљивог и планског рада већ резултат огромних напора, нерационалног коришћења транспорта, заморног рада људства, и сл., што у добро организованом снабдевању не би смело да буде. У том смислу интендантски органи морају више да се обучавају, да би се могли што лакше снаћи и што боље одговорити својим дужностима;

— да је снабдевање јединица, у целини посматрано, и поред изнетих недостатака, у потпуности успело и тиме доказало да је наша Армија и по овом важном питању оспособљена за савремени рат. Ово најбоље потврђује и чињеница да ниједна јединица за цело време борбених дејстава није остала без хране и других средстава, нити је због недостатка у снабдевању дошло у питање извршење борбених задатака; и, најзад,

— да је маневар био драгоцен школа и за органе интендантске службе и позадине уопште, тако да ће добивено искуство корисно послужити свима командама, школама и снабдевачким органима као даља мера за унапређење нашег материјалног пословања и као смерница за уздизање система снабдевања на виши, квалитетнији ниво.

Izašla je iz štampe knjiga

**PODGORIČKI SREZ
U TRINAESTOJULSKOM USTANKU**

od general-majora Voja Todorovića

CENA KNJIZI JE 350 DINARA

Пуковник **БОГДАН БАСАРИЋ**

„МЕСТО И УЛОГА ШТАБА ПРИ ДОНОШЕЊУ ОДЛУКЕ“⁽¹⁾

Иако је генерал-мајор Урошевић у свом чланку под горњим насловом тачно изнео да су разне околности утицале на даљи развој штабова и њихово знатно веће квалитативно и квантитативно прерастање но што је то било раније, ипак није довољно јасно истакнуто да се њихов квалитативни развој састојао у формирању специјалног штаба, тј. начелника родова војске и служби са њиховим штабовима. До тога је свакако дошло из тежње да се смањи број потчињених јединица којима ће командант непосредно командовати и да се обједињавањем команде над већим бројем јединица сваког рода војске преко начелника родова омогући команданту да лакше руководи здруженом јединицом у целини. То значи да се тежило само даљем преношењу командантових функција на већи број сарадника не дирајући у његова права, дужности и одговорности. Због тога сматрам да се и сарадња штаба у свима питањима, па и у току процеса процене ситуације и доношења одлуке, опредељује и разграничава тим функцијама. Наиме, суштина сарадње састоји се у томе што поједини органи у штабу, у првом реду ужи општевојни део штаба, учествују посредно (сређивањем података о ситуацији, њеном студијом и давањем свих обавештења о њој, прорачунавањем разних могућности и потреба), док други органи — начелници родова и служби, тј. специјални део штаба, учествују непосредно, неки по специјалним питањима (употреба родова војске и служби), а начелник штаба по свима питањима, али, у односу на командантову одлуку, сви само као саветодавци. Само командант доноси одлуку стваралачку, оригиналну и на разне начине проверену кроз активно учешће његових сарадника. Тиме се ништа не умањује значај и суштина стваралачког рада колектива, само што се њихово стваралаштво развија у оквиру њихових функција, а не по питању одлучивања.

По моме мишљењу команданту није потребна помоћ „у одлучивању“.⁽²⁾ Ако се ради о способном команданту који добро познаје

¹⁾ Објављен у „Војном делу“, бр. 6/1953 г.

²⁾ Генерал Урошевић констатује у свом чланку: „Њему (тј. команданту) је сад требала помоћ штаба и у одлучивању, и то не зато што командант није могао сам проценити ситуацију и донети одлуку, већ зато што му ситуација није давала довољно времена и што се од њега захтевала широка војничка култура, тј. познавање и тактичких и техничких могућности родова. А командант просечних особина није био у стању да одлуку донесе брзо и правилно“ (подвукао Б. Б.).

свој посао и има довољно искуства, онда он може да донесе одлуку и у врло ограниченом времену. Ако он то није у стању сам да учини, то ће још спорије моћи да учини сложен и обиман колектив са разним квалитетима и специјалностима, као што је савремени штаб. Колектив је рационалнији и разложнији, али зато увек спорији, јер дуго дискутује и саветује се. А у ратним подухватима много су потребније брзина реагирања, изненадност и силаина дејства, командантска одговорност, одлучност и храброст, нарочито данас када се „још више заострило питање брзог и правилнијег одлучивања“.

Ако се ради о војничкој култури и командантским особинама, онда се, по моме мишљењу, не може замислити савремени командант јединице који не познаје функције појединих делова којима руководи. Како се може поверити командовање и одговорност личности која није за то способна, ако јој недостаје знање и ширина војничке културе; још мање се може поверити командовање човеку просечних способности, без опасности да ће радити по шаблону, под утицајем других, без сопствених идеја. Ту нема стваралаштва! Али, по моме мишљењу, постоје неки објективни разлози који оправдавају савремену структуру штаба и његов удео у раду команданта.

Док војна наука и мисао нису достигли савремени ниво, нарочито док није преовладало материјалистичко схватање, сматрало се да је интуитивни метод исправан, да вештина командовања, као привилегија, припада „обдареним“ личностима и да успех операције често зависи и од „његовог величанства случаја“, тј. од утицаја разних околности које су — зато што се нису предвиђале — доводиле и до потпуног неуспеха замишљене операције. Међутим, иако савремена наука не оспорава улогу интуиције, она ипак открива озбиљну слабост интуитивних замисли — идеја у томе што се не заснивају на свестраној провери свих конкретних околности и могућности. Због тога она тражи да се интуитивна замисао — као и свака друга идеја — подвргава свестраној и објективној процени. А то је уствари једна од улога штаба!

Командант, као психолошко биће, располаже извесним — њему својственим — особинама, а подложен је и разним психолошким утицајима и променама. У оцени објективне стварности појединац често није довољно објективан, јер се та стварност на њега одражава кроз утицаје субјективних фактора. Према томе, улога штаба састоји се и у томе да помогне команданту да објективно сагледа ситуацију.

Вештина командовања не ограничава се само на избор најбољег начина решења постављеног проблема (задатка). Јер, борбена одлука је увек само релативно добра. Да ли је најбоља, добра или слаба, увек зависи од тога колико су нам познати подаци о јачини и намерама непријатеља, какве су наше претпоставке о развоју борбених дејстава, и у којој ће се мери остварити наша предвиђања. Вештина је у томе да се размишљањем о разним околностима које могу наступити пронађе решење које ће бити добро и онда када се измене околности, односно ако се има јасна претстава о томе шта

треба радити када наступе друге околности. Предвиђање је, заправо, највећа мудрост командовања и солидна основа за спровођење постављене идеје до краја. А и ту је помоћ штаба драгоцен.

Свака ситуација и сваки задатак могу се решавати на разне начине у целини и у појединостима. Нема ниједне ратне ситуације која би била поновљен случај неке претходне. Могу бити само сличности, и то обично привидно. То захтева да се јасно уоче разлике и да се тражи решење које најбоље одговара конкретним условима. Примена истог решења, као у претходним случајевима, неће донети исти резултат, не само зато што нису исте околности, већ и зато што не можемо очекивати да ће непријатељ радити исто онако као и у претходном случају. Зато је потребно увек тражити оригинално, стваралачко решење, које ће бити прилагођено конкретним условима. Постављање идејног решења задатка и замисли у целини спада у делокруг команданта, у чему му пуну помоћ пружа начелник штаба. По моме мишљењу, погрешно је у овој функцији непосредно ангажовати и остале сараднике, првенствено зато што они — чак и када би имали све нужне квалитете — будући под теретом својих функционалних дужности, не могу довољно широко да посматрају проблем у целини и што су подложни да прецењују значај улоге својих посебних снага. Њихова се помоћ састоји у томе да јасно уоче све особености дате ситуације и тиме омогуће команданту да провери валаност својих идеја.

По моме мишљењу, постоје три битне фазе у мисаоном процесу команданта до оформљења борбене заповести, у којима је потребна и корисна сарадња штаба.

Помоћ штаба је нужна у процесу проучавања и схватања ситуације и задатака да би командант могао што брже и што потпуније да сагледа све околности и чињенице ситуације у којој треба да решава постављени задатак. У том процесу је потребно да командант упозна околности које су условиле нови задатак, затим тренутно стање код непријатеља и сопствених јединица, и најзад, какве промене могу наступити пре доношења одлуке. Овакав рад ће омогућити команданту да најбрже и потпуно схвати објективну стварност и услове под којима треба да донесе одлуку. Ово би се у практичном раду одвијало после оријентисања штаба о примљеном задатку, и то у присуству свих командантових сарадника. Поставиће се питање: а колико је података потребно команданту и колико дуго ће трајати овај процес? То првенствено зависи од расположивог времена, а и од увежбаности и способности команданта. Тачно је да ће неискусан командант тражити много више података и да ће теже уочити суштину ситуације. То значи да у оскудици времена није штаб тај који кочи или убрзава рад команданта, него његово недовољно знање и искуство. Овде је важно уочити да ће искусан командант још за време овог кратког процеса створити идеју решења постављеног задатка. Али, то није редовна појава, нити је то својствено свакој личности. Раније сам истакао да је слабост овакве идеје решења у томе што није проверена кроз свестрану и објективну процену.

У другој фази, тј. у процесу процене ситуације ради доношења одлуке за извршење задатка јединице у целини (код нас се често употребљава израз „идејна одлука“), командант и начелник штаба треба да даље врше процену сваки за себе или заједнички, кроз дискусију. У овом процесу биће често нужно да се саветују и са осталим официрима штаба (артиљерцем, тенкистом, инжењерцем, итд.), нарочито приликом проверавања могућности примене разних метода извођења задатака, разних врста маневра, одређивања часа почетка дејства, итд. У том саветовању претставници родова војске дају мишљење команданту (начелнику штаба) о могућностима, добрим и рђавим странама замишљених маневара (начина дејства, итд.), с обзиром на могућности родова војске, и износе под којим условима би дотични род војске дао најбоље резултате. Али ће бити и таквих случајева, нарочито кад је време ограничено, да ће отпасти командантово саветовање са штабом.

Неоспорно је да ће сарадња официра штаба бити утолико конкретнија и усмеренија уколико је командант већ у претходном периоду створио идеју како треба решити постављени задатак. У овом случају, претставници родова проверавају целисходност командантове идеје, износе му могућности рада у таквим условима и, ако те могућности не би биле довољно искоришћене, износе мишљење под којим условима може дотични род војске да пружи највише користи.

У трећој фази, наиме, када командант решава питања употребе и задатака појединих делова борбеног поретка и решава остала питања садржана у борбеној заповести, сарадња штаба је најпотпунија. Сва ова питања командант решава на основу предлога одговорних сарадника, тј. уз њихово активно и стваралачко учешће. Улога је команданта у овом процесу да размотри предлоге са становишта целине и да их одобри или измени, уколико нису у складу са његовом идејом. Командантови сарадници (начелник артиљерије, инжењерије, итд.) излазе пред команданта са оформљеним закључцима (уствари са својим одлукама), заснованим на командантовој одлуци, да би их он одобрио или изменио, исто онако као што општевојни командант добија сагласност за своју одлуку од претпостављеног. Ако се овако схвати улога и однос начелника родова према команданту, онда би при ограниченом времену могла да отпадне и обавеза за оваквим радом, или би се могла пренети на начелника штаба. Разумљиво је да ови конкретни предлози могу бити реални само онда ако су засновани на одлуци команданта јединице, а то значи да начелници родова доносе своје после командантове одлуке.

Генерал Урошевић је изнео неке своје мисли о садржају и суштини процене ситуације начелника родова и служби, али је природно у ограниченом простору чланка — због различите делатности сваког рода (службе) — није могао дати ни пун одговор. Међутим, суштина процене сваког начелника рода (службе) састоји се у томе да се у конкретним условима и материјалним могућностима, а саобразно целокупној ситуацији и одлуци команданта јединице, про-

нађе најбоље решење за употребу одговарајућег рода (службе) у претстојећој борбеној радњи и предвиде мере које треба предузети у случају ако се измени претпоставка на којој је засновано конкретно решење. Према томе, из процене ситуације увек резултирају закључци, тј. одлуке онога који цени ситуацију. На том, по мом мишљењу, исправном становишту стоји и писац, кад каже да начелник рода треба да процени „где и у ком правцу, у које време, са каквом групацијом и шта може да уради“, али се не слажем са његовим мишљењем „да није компетенција начелника родова да формулишу задатке својих родова и да их, као такве, дају команданту...“, итд. Наиме, ако начелници родова и служби, као помоћници команданта за употребу својих родова и служби, руководе дејствима ових у току борбе и сnose одговорност за њихову употребу и рад, зашто им оспоравати право и обавезу да доносе и спроводе „неке своје одлуке“? То би било супротно од оне тенденције која, по моме мишљењу, оправдава место и улогу начелника родова и служби по хоризонталној командној линији. У овоме не видим никакву опасност и нецелесходност, јер су све ове одлуке „усретсређене баш на извршење командантове замисли изражене у одлуци“ (подвукао Б. Б.), а подлежу и корекцији од стране команданта приликом саслушавања предлога. Опасност би могла пре наступити у обратном случају, када командант, услед недостатка времена, не би био у могућности да систематски решава сва питања. Он би у таквом случају био принуђен да те функције пренесе на начелнике родова и служби, или да све то решава површно и без довољно размишљања, што би се могло врло неповољно одразити на исход планиране операције.

Тачно је да су процене начелника родова војске на ратним играма често преопширне, да ту има површности и једнотипности, да су оптерећене и безначајним детаљима а да се врло често не износе тежишна питања. А познато је и то да команданти у већини случајева немају стрпљења ни времена да слушају реферате. Али, зар се треба чудити тим чињеницама кад се код нас још увек одржава раније наслеђена навика у методу процене ситуације, а и садржају реферата? Ако командант не ангажује своје сараднике и не тражи њихову помоћ још у току схватања задатка и процене ситуације, него прима реферате кад је већ завршио са својом проценом; ако слуша излагање о стању и могућностима родова пошто је већ донео своју одлуку; ако га више не интересују она питања која су обухваћена у реферату (јер су му већ позната, нису интересантна у конкретној ситуацији, нису више актуелна), онда је то најдрастичнији формализам. Зато није никакво чудо што су команданти индиферентни према таквим рефератима. Међутим, у чланку се не каже да ли су начелници родова и служби они који треба да руководе процесом процене. А, пошто они свакако за то нису ни позвати нити одговорни, онда нема ни велике кривице до њих. Овако ће се дешавати и даље, макар начелници родова и служби били и виртуози у своме послу, све док се не измени однос команданта према штабу. Ако командант, у процесу схватања ситуације и задатака, ангажује офицере штаба

да му изнесу све чињенице на основу којих ће моћи реално сагледати објективну стварност; ако у процесу процене до доношења одлуке искористи штаб кад год му је потребно да провери своје закључке и чује њихова мишљења; ако, у процесу решавања начина употребе родова и служби саслушава образложене предлоге начелника родова и служби са убеђењем да је ова помоћ корисна и нужна (не прејудуцирајући их својим већ створеним решењем и не потцењујући улоге и одговорност ових лица), онда је сигурно да ће се избећи сви досадашњи недостаци и да ће команданти имати стрпљења и времена за сарадњу. Значи, ако командант прими руковођење целим процесом процене и конструктивно искористи своје сараднике баш онда када му је њихова помоћ стварно потребна и у оном обиму колико му је у свакој конкретној ситуацији нужна, наћи ће се „права мера“ места и улоге штаба, тако да ће се и њихова процена одвијати око „тежишних питања“.

Оно што је писац обухватио под појмом „стваралачки рад“, није чак ни процена ситуације у целини, него тек једна од њених компонената — схватање ситуације у целини. Ако би се улога и активност начелника родова и служби свела само на то да на основу познатих података стварају „сlike — претставе о груписању непријатеља, о његовим намерама и могућностима“ и да на основу детаљног познавања „непријатеља и његових тактичко-оперативних поступака у разним ситуацијама дођу до што правилнијих закључака“, онда би ту, по моме мишљењу било врло мало стваралачког рада. Тиме не спорим да су тачне пишчеве поставке у погледу сарадње начелника родова и служби у процесу сазнавања и разјашњавања ситуације у којој треба решавати постављени задатак. Али се у чланку оспорава оно што је најбитније, наиме њихово учешће у најважнијем процесу — у решавању постављеног проблема, тј. кад се постави питање: шта треба радити у конкретној ситуацији, како треба решити постављени задатак. Према томе, поставља се питање: да ли треба ограничавати улогу начелника родова и служби на оно што је изнето у чланку — чиме се објективно ограничава и њихово стваралаштво — или им омогућити истински стваралачки рад, тј. не ускраћивати им њихову најбитнију акцију — да решавају питања употребе и рада својих родова и служби у борби. Ако овако схватимо улогу и место штаба, онда би се стваралачки рад начелника родова и служби огледао у њиховом активном учествовању у процесу процене ситуације са становишта рода војске (службе) и у доношењу одлуке у погледу употребе тих родова (и служби), у складу са конкретним условима и основном командантовом идејом. Њихова улога приликом учешћа у процени ситуације коју врши командант јединице, односно начелник штаба, по мом мишљењу, није директно стваралачка, јер они само посредно помажу овима у сређивању чињеница о ситуацији, у објашњавању и схватању ситуације, прорачунавању потреба и могућности, итд. Истина, они таквим радом дају огроман допринос, јер помажу команданту да што јасније сагледа ситуацију и све конкретне услове, да свестрано изучи и размотри

проблем који је пред њим. Овако припремљен командант биће у стању да створи идеју и нађе решење постављеног задатка, и то оригинално, стваралачко решење. Ако би командант очекивао сарадњу штаба у томе да му начелници родова и служби намећу идеје, он би тиме заиста доказао да је просечних способности. Развој догађаја би таквог команданта врло брзо онемогућио. Ако би командант у савременим условима чекао идеје од колектива, он би и са одлукама често закашњавао.

Према томе, ако се начелници родова и служби оријентишу на такву сарадњу какву сам напред изнео и ако се командант одвикне ослањања на туђе мисли и поставке и доноси своја оригинална решења претежно на основу сопственог знања и искуства, онда ће се у пуном смислу остваривати и стваралачки рад целог колектива једне команде.

Према мишљењу генерала Урошевића у динамици боја команду „прегази“ време и она задоцњава са доношењем одлуке, само због неувежбаности — неуиграности штаба, због његовог неорганизованог и спорог рада. Међутим, по моме мишљењу, поред тога ту има и других узрока. Да би командант у току развоја борбених дејстава могао брзо да реагује, неопходно је да — поред солидног знања и искуства — располаже способношћу за брзу процену као и самосталношћу и гипкошћу ума. Брзина процене је необично важна у савременим борбеним условима, нарочито у динамици, кад се захтева доношење брзих решења, јер и најмањи застој у оцени догађаја и доношењу одлуке може имати негативних последица за извршење борбеног задатка. Међутим, брзину не треба мешати са ужурбаномшћу која се често спроводи приликом процене. Наиме, дешава се да појединци површно размишљају, хватају се за претпоставке које им прве падну на ум, не проверавају их и не узимају у обзир многе битне и неопходне податке за целисходно решење проблема.

Самосталност и гипкост ума је нарочито нужна команданту у динамици, када врло често и нема могућности за саветовање. Зато командант мора сам брзо да уочи проблем који треба решити и да пронађе начин како га треба решити, а не да тражи ослонац на мисли и поставке својих сарадника и да решење чека од њих. Истина, он не треба да избегава помоћ сарадника, јер му она може бити драгоцен, само се не сме искључиво на њу ослањати. Командант гипког ума успеће да и у промењеним условима брзо измени првобитно решење ако је било неправилно и да пронађе целисходнији начин за решење постављеног задатка.

По моме мишљењу, сарадња штаба са командантом у току борбених дејстава има велики значај, јер у то време сви органи штаба морају стално да прате развој ситуације и да у сваком моменту располажу најважнијим подацима не само опште, него нарочито своје посебне ситуације, да прате ту ситуацију, предвиђајући и њен вероватни даљи развој и да у вези са тим буду спремни да брзо реагују на све оне измене ситуације које захтевају нове одлуке за улогу и дејство својих родова — служби. Они треба да износе своје

мишљење и подносе предлоге своме команданту само онда кад је нужно и кад за то има времена, нарочито у погледу употребе својих родова, а у хитним случајевима и да самоиницијативно доносе одлуке, обавештавајући о томе команданта.

Узроке неорганизованог и спорог рада штаба, по моме мишљењу, треба у првом реду тражити у личности начелника штаба без обзира на то где се налази. Без обзира на то што се начелник штаба у већини случајева налази на командном месту (где стварно и треба да буде) ипак се дешава да све тече неорганизовано и споро. Али, ако начелник штаба има организаторских способности и ако познаје своју улогу и има што више практичног искуства, онда се све из основа мења, јер смо, поред негативних примера организације рада штаба на командноштабним вежбама, имали прилике да видимо да су неки начелници штабова умели да правилно нађу своје место и улогу и да умешно обављају своју дужност. Ту се показало да је рад штаба био организован, да је штаб брзо радио и да су сви чланови штаба у току динамике били потпуно запослени. Тада није било неких проблема који би кочили рад штаба, тако да је и командант могао успешно руководити.

ВОЈНА БИБЛИОТЕКА

Из серије савременика изашле су из штампе следеће књиге штампане латиницом:

Еволуција тактичких идеја

Француски војни писац, пуковник Лика је у овом делу рељефно изнео француску и немачку доктрину са којом се ушло у рат 1914 године. Он је извршио упоредну анализу целог Првог светског рата, код Француза и Немаца, и указао на факторе који су утицали да се тактика и код једних и код других непрестано мењала. Иако делу недостаје шира историско-материјалистичка анализа, оно ће ипак корисно послужити за темељније проучавање развоја тактике у току Другог светског рата као и после њега.

Успелене једнај војника

Генерал Омар Бредли учествовао је у операцијама у Северној Африци и на Сицилији, а затим као командант америчке групе армија од Нормандије до Елбе. Пошто је настојао да објасни многобројне ратне догађаје, његово дело може корисно послужити као аутентична историска грађа за свестраније проучавање Другог светског рата и извлачење искустава.

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

RAT U KOREJI I PEŠADIJA SAD

U američkom zvaničnom nedeljnom vojnom časopisu *Army Navy Air Force*, komandant Pešadiskog centra i Pešadiske škole u SAD, general-major G. S. Meloj-mlađi, napisao je članak o uticaju pouka iz rata u Koreji na doktrinu i tehniku borbe američke pešadije. Donosimo najinteresantnija zapažanja iz toga članka:

Pisac ističe da američki Pešadiski centar stalno proučava pouke i iskustva iz Korejskog sukoba, da bi utvrdio i procenio kakav uticaj i primenu oni treba da imaju na pešadiju i njenu doktrinu. Dosadašnji rezultati, posle brižljive i iscrpne studije zvaničnih borbenih izveštaja i ličnih iskustava iz Koreje, pokazuju da doktrina američke pešadije odgovara načinu borbe koji je primenjivan na tom udaljenom ratištu. Pisac odmah naglašava da to ne znači da se Pešadiska škola može »uspravljivati na lovorikama iz prošlosti«, pošto ona ima veoma odgovornu ulogu i zadatka pripreme najboljeg mogućeg rukovodećeg kadra za pešadiju i istraživanje mogućnosti za unapređenje i svestrano poboljšanje njenih borbenih postupaka. Kao glavni stub sprege i grupacije *pešadija — artiljerija — tenkovi*, pešadija mora stalno napredovati i ostati savremena; ona mora biti spremna na sve one promene u doktrini koje dolaze uticajem oružja za masovno uništavanje.

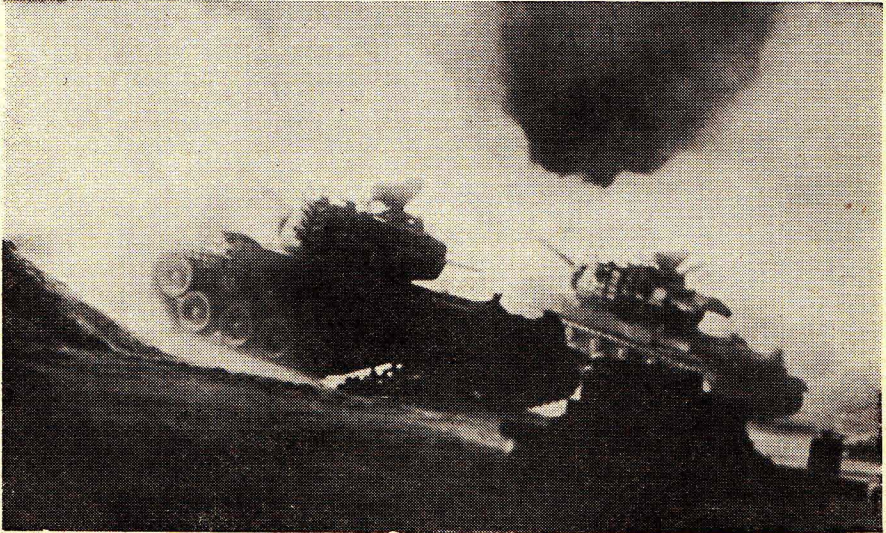
Po mišljenju pisca, dok je Korejski sukob potvrdio ispravnost osnovne taktičke doktrine malih jedinica, on je osvetlio i izvesne tehničke slabosti. Možda je pouka o važnosti tehnike bila najbolja pouka iz borbe u Koreji. Ta tehnika je predviđena američkim borbenim pravilima, ali je pogrešno primenjivana. Kao posledica toga, u Pešadiskoj školi su preduzete mere za ispravku izvesnih nastavnih metoda koji se nisu pokazali pravilni.

Zemljište. — U operacijama u Koreji ima primera u kojima je došlo do borbenih neuspeha usled nepravilnog iskorišćenja zemljišta. Pisac naglašava da zemljište predstavlja osnovu za izradu svih planova i projekata za manevar. Stoga je u Pešadiskoj školi nastava iz upoznavanja i procene zemljišta revidirana i na ovu je obraćena naročita pažnja. Pored toga, primenjena je specijalna tehnika za realistično prikazivanje terenskih problema prilikom nastave u zatvorenom prostoru. Teren se slušaocima Škole prikazuje pomoću filma, projekcija i fotografija. Tu se primenjuje ovakav sistem: snimaju se filmovi i fotografije izvesne prostorije koju bi slušalac mogao videti sa neke osmatračnice, u okviru postavljene terenskog problema, i samo zemljište koje bi on video na licu mesta, ili na aerofotosnimku. Zatim se slušalac u učionici upoznaje sa situacijom, što je praćeno filmovima, fotografijama, projekcijama i panoramskim snimcima. Na taj način je slušalac u mogućnosti da rešava probleme pod sličnim okolnostima kao da je na zemljištu.

Propusti u organizaciji — po zauzimanju terenskih ciljeva. — Otsustvo organizacije, odmah po zauzimanju izvesnog terenskog objekta, bila je česta greška koja je prouzrokovala nepotrebne žrtve i nepovoljne preokrete u situaciji. Usled toga što su pojedine starešine jedinica često propuštale da u svojim zapovestima predvide odgovarajuće mere za ovu fazu operacija i svoje planove za manevar i vatrenu podršku podešavale samo do zauzimanja izvesnog objekta, neprijatelj je na te objekte vršio iznenadne protivnapade i oni su — mada osvojeni po cenu teških žrtava — bili ponova izgubljeni. Ovakvi propusti, po mišljenju pisca, mogu se bar delimično pripisati rđavim navikama u samoj obuci. Jer, kako u manevrima, tako i u toku obuke, faza reorganizacije obično pada oko podne, ili oko 17.00 časova, kada su manevarske sudije ili posrednici već jako umorni, te daju

znak za završetak vežbe. U takvoj situaciji, ova bitna faza obuke ostaje nepro-
radena.

Zbog sveg ovog iskustva, pitanju brze reorganizacije po osvajanju izve-
snog terenskog objekta, Pešadiska škola poklanja sada naročitu pažnju. Pisac ističe
da borbene zapovesti za napad, naročito one na nivou čete, voda i odeljenja, mo-
raju sadržati specijalna uputstva za fazu reorganizacije, koja obično traje do-
voljno dugo.

Tenkovi u noćnom napadu u Koreji

Noćna dejstva. — Od samog početka rata u Koreji, u Armiji SAD
je porastao značaj noćnih borbi. Snalažljivost i naročita sposobnost Severnokore-
jaca i Kineza u noćnim borbama i infiltracijama otkrile su dve glavne slabosti
Amerikanaca: — često slabost prosečnog vojnika da noću gađa sa odgovarajućom
tačnošću i tendenciju starešina da borbena dejstva izvode po dnevnoj svetlosti. U
vezi s tim, u Pešadiskom centru se sada izvode opiti koji treba da dovedu do una-
pređenja tehnike gađanja pri slaboj svetlosti (mesečeve četvrti ili i manje od toga).
Prvi rezultati tih opita su zadovoljavajući i Amerikanci se nadaju da će oni imati
brzog odraza na budući nivo sposobnosti za noćna dejstva.

Trojna koncepcija. — Po mišljenju pisca, Koreja je pokazala
da veoma veliki broj američkih starešina nije u potpunosti shvatio postojeću troj-
nu koncepciju organizacije i njene taktičke prednosti. Stoga, treba ponovo istaći
značaj ove koncepcije i njenu povezanost sa ofanzivnim dejstvima.

Napadno dejstvo, po američkom shvatanju, deli se na tri glavne faze: a)
faznu pronalaženja i prikupljanja podataka; b) faznu borbe ili manevra i c) završnu
faznu ili eksploataciju.

Trojna koncepcija, primenjena na ove faze napadnih dejstava, predviđa za
učestvovanje u svakoj od pomenutih faza po jednu jedinicu sličnog sastava, plus
elemenat za podršku. Ona svakom starešini od voda naviše daje mogućnost da
komanduje sa tri glavne borbene jedinice — sposobne za niz različitih manevara.
Pored toga, komponente ove organizacije mogu se lako menjati i na taj način
se postiže elastičnost u borbi, sa jednostavnošću kontrole i komandovanja.

Patrole. — U početnoj fazi rata u Koreji, mnoge američke patrole nisu
uspele da ispune svoje zadatke. Ovo je dobrim delom bila posledica nepravilnog

korišćenja zemljišta i nedostatka u tehnici napredovanja ka određenom cilju. Pisac ističe da se slično desilo i sa iskustvima posle Drugog svetskog rata. Međutim, za ovo nisu krive samo patrola, pošto su štabovi, koji su naredili njihovo slanje, propustili da ograniče akciju samo na jedan prost zadatak i često nisu ostavili dovoljno vremena za planiranje, izviđanje, obaveštavanje o situaciji i probne vežbe. Sada se na sve ovo obraća mnogo veća pažnja, a naročito na noćne patrola.

Obuka rendžera.¹⁾ — Pisac napominje da su u Američkoj vojsci vodene mnoge diskusije o tome da li rendžerske jedinice treba i dalje da postoje. Kako sada stvari stoje, koncepcija rendžerskih jedinica je napuštena u prilog proširenja rendžerske obuke na veći deo Armije. Rendžersko odeljenje Pešadiske škole sada ima osmonedeljni kurs za odabrane podoficire i vojnike, kao i mlađe oficire i Armija želi da svaki streljački vod dobije bar po jedno lice koje je svršilo ovakav kurs. Prema iskustvima iz Koreje i izjavama samih svršenih kursista, obuka na kursu je dala izvanredno efikasne rezultate na bojnopolju i sačuvala mnoge živote. Glavni doprinos ovog kursa, prema mišljenju pisca, sastoji se u tome da su se svršeni kursisti oslobodili svakog osećanja straha od pomrčine ili bavljenja na neprijateljskoj teritoriji; oni su ova dva elementa naučili da smatraju svojim saveznicima.

Tehnika individualne streljačke vatre. — Proučavanja koja su vršena posle Drugog svetskog rata pokazala su da je samo 15% američkih strelaca gađalo iz svog oružja u toku napada. U Koreji se ovaj procenat popeo na 50%, što pokazuje da nova tehnika i bolje rukovođenje imaju svoj značaj na bojnopolju. U tom smislu, Pešadiska škola stalno proučava problem povećanja efikasnosti (gustine i tačnosti) streljačke vatre, a s time je tesno povezan značaj kontrole i discipline vatre, kao i principa održanja vatrene nadmoćnosti.

Centar za koordinaciju vatrene podrške. — Pravilna upotreba i primena raznih moćnih sredstava za podršku pešadije ne dolaze same od sebe, već zahtevaju dobro smišljen i detaljno sproveden plan. Ovo planiranje nameće brižljivu koordinaciju. *Centar za koordinaciju vatrene podrške* pretstavlja komandni organ kod svih komandnih stepena. To je mesto gde pretstavnici svih raspoloživih sredstava za vatrene podršku rade zajedno na njenom planiranju i koordinaciji. Taj centar je sada smešten u samom komandnom mestu jedinice koja se podržava, ili se nalazi u njegovoj neposrednoj blizini, da bi se olakšao nadzor i kontrola. Pešadiska škola se bavi i obukom u ovoj koordinaciji, i to od voda do borbene grupe veličine puka.

Razlika u pojmu užurbanosti i brzine. — Pisac ističe da se u Koreji, kao i Drugom svetskom ratu, pojavila neka vrsta navike Amerikanaca da mešaju pojmove užurbanosti i brzine i da se tom pojavom treba pozabaviti. U naporu da se zadatak ispuni najvećom mogućom brzinom, često se prelazi u drugu krajnost, tj. operacija se izvodi bez dovoljnog planiranja. Ovo se nigde nesrećnije ne odražava no kod pešadije. Da bi se napad ili odbrana učinili efikasnijim, kao i da bi se smanjili gubici, kako naglašava pisac, mora se osigurati da sva borbena sredstva — ljudi, oruđe, snabdevanje i zemljište, budu uzeta u obzir kao celina u kojoj će svako doći »do reči«. Bolje je utrošiti 3—4 časa na planiranje jednog napada u kome će jedan terenski objekat biti dostignut u roku od 30 minuta, nego utrošiti na planiranje samo 30 minuta, a postići rezultat za 3—4 časa ili dana, ako do uspeha uopšte dođe.

(Army Navy Air Force Journal, 19 septembar 1953)

¹⁾ Specijalne američke jedinice za izvršenje najtežih borbenih zadataka, mahom u neprijateljskoj pozadini.

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

TRI NAJVAŽNIJA VAZDUHOPLOVNA MANEVARA U 1953 GODINI — »CORONET«, »MOMENTUM« I »MARINER«

U jednom od poznatih švajcarskih vazduhoplovno-tehničkih časopisa, izneo je Georg Fojhter iskustva sa prošlogodišnjih vazduhoplovnih manevara zemalja NATO-a, koja je skupio po raznim člancima svetske štampe. U više mahova on naglašava da se — usled napete političke situacije u svetu — mogu objaviti samo neke pojedinosti i neka iskustva sa manevara, ali da se uprkos tome, analizom poznatih činjenica, može doći do korisnih zaključaka.

U 1953 godini zemlje NATO-a izvele su u Evropi veliki broj vazduhoplovnih vežbi i manevara manjeg i većeg obima. Međutim, od naročitog su značaja veliki vazduhoplovni manevri poznati pod imenom *Coronet*, *Momentum* i *Mariner*. Svaki od ovih manevara, ponaosob, obuhvatao je samo jedan deo vazduhoplovne delatnosti, ali su sva tri manevra zajedno činila organsku celinu, ako se uzme u obzir da vazdušni desanti i transporti uopšte nisu bili predviđeni. Važno je podvući da je manevar *Mariner* obuhvatio toliko prostranstvo koje dotada nije obuhvatio nijedan mirnodopski manevr.

Svrha manevara *Coronet* je bila da se ispita dejstvo 2-ge i 4-te vazduhoplovne taktičke komande (VTK) zemalja NATO-a, koje baziraju na evropskom kopnu. Kopnena vojska je učestvovala u manevru samo utoliko što ga je koristila za analizu mogućnosti snabdevanja, prvenstveno vazdušnim putem.

U manevru *Momentum*, nalazila se u prvom planu odbrana Britanskih Ostrva od napada iz vazduha, na kojima baziraju strategiske vazduhoplovne snage zemalja NATO-a i strategiska bombardovanja.

Manevr *Mariner* je imao svrhu da ispita sigurnost snabdevanja evropskih zemalja — članica NATO-a morskim putem iz SAD i Kanade.

*

Manevr *Coronet* je otpočeo 24. a završio se 31. jula. Opšta situacija se sastojala u tome da su u Zapadnoj Evropi zamišljene države *Vestonija* i *Fantazija* međusobno zaratile. Zatim, u toku manevara ulazi u rat i treća država sa namerom da napadima iz vazduha, izvođenim sa Britanskih Ostrva, prisili zaračene države na obustavu neprijateljstva. Radilo se, praktično, o učešću 2-ge VTK, koja se sastojala od britanskih, belgiskih i holandskih vazduhoplovnih jedinica koje su predstavljale taktičku avijaciju zamišljene države *Vestonije* i 4-te VTK, koja se sastojala od američkih, kanadskih i francuskih vazduhoplovnih jedinica koje su predstavljale taktičku avijaciju zamišljene države *Fantazije*.

Jedinice 2-ge i 4-te VTK dejstvovale su sa stalnih aerodroma, sem britanskih jedinica iz sastava 2-ge VTK koje stalno baziraju u Zapadnoj Nemačkoj. Ove su se morale nešto pre početka manevara, saglasno opštoj situaciji, prebazirati na druge aerodrome, što je za 2-gu VTK predstavljalo odličnu priliku za vežbanje organizacije komandovanja u pokretnom ratu, s obzirom da su se morala premetiti daleko od svojih stalnih mesta boravka i sva komandna mesta i štabovi. U početku operacije, dva do tri dana, to je imalo odraza i na komandovanje u 2-goj VTK, jer se pokazalo da su formacijska sredstva veze za vođenje pokretnog rata bila nedovoljna. Kada su sredstva veze povećana, nije više bilo teškoća u komandovanju.

U toku manevra su korišćeni novi aerodromi za reaktivnu avijaciju, izgrađeni u Zapadnoj Nemačkoj, i to: Gajlenkirhen, Vildenrat, Butvajlerhof i Brigen — u Britanskoj okupacionoj zoni, i Landstul, Bitburg, Han, Sprangdalen i Sembah — u Američkoj okupacionoj zoni. Svi ovi aerodromi imaju uređene poletno-sletne staze u dužini od 2.500 m i sposobni su da prime sve tipove reaktivnih aviona.

Manevar je pokazao da je broj tipova aviona u naoružanju 2-ge i 4-te VTK smanjen. Naročito je to upadljivo u lovačko-bombarderskoj avijaciji, gde su sve jedinice zemalja NATO-a, sem britanskih i kanadskih, naoružane sa američkim avionima *F-84 Thunderjet*, kao standardnim tipom.

Iz toka samog manevra vredno je spomenuti neke važnije momente u pogledu korišćenja borbenih aviona. 25 jula je prvi put primenjen za bombardovanje iz brišućeg leta britanski laki reaktivni bombarder *Canberra*. 27 jula reaktivni avioni sa Britanskih Ostrva počeli su »bombardovanje«¹ industrijskog područja Rura, pri čemu su reaktivne bombardere predstavljali reaktivni lovci *Meteor*. Poseban interes pobuđuju noćni bombarderski napadi, izvođeni sa Britanskih Ostrva čak do Kelna u Zapadnoj Nemačkoj, i to 28 jula sa klipnim bombarderima *Avro Lincoln* i reaktivnim bombarderima *Canberra*, sa visine od 6.700 do 10.000 m.

Iskustva sa ovog manevra su sledeća:

— Učinjen je veliki napredak u pogledu sadejstva između vazduhoplovnih jedinica raznih država NATO-a, jer su mnogo lakše savladavane teškoće koje nastaju usled različitosti pojedinih jezika.

— Učinjen je veliki korak unapred u pogledu standardizacije letaćkog materijala u naoružanju vazduhoplovnih jedinica država NATO-a.

— Novi aerodromi reaktivne avijacije potvrdili su svoju vrednost. Sa novih aerodroma mogli su reaktivni lovci poletati i nizvetar, što prilično skraćuje vreme potrebno za poletanje, s obzirom da se avioni u cilju maskiranja moraju razmeštati na velikom prostranstvu.

— Pri vođenju pokretnog rata, u samom početku operacija, vazduhoplovne snage moraju raspolagati sa više sredstava za vezu od onih koje imaju normalno — po formaciji, kako bi bile u stanju da obezbede nesmetano komandovanje.

— Niskoleteći reaktivni lovci — bombarderi nisu se mogli otkrivati na vreme pomoću postojećih radarskih sredstava. Vremenski razmak između prvog javljanja i napada iznosio je, prosečno, svega 15—20 sekundi, usled čega su obe zaraćene strane bile prisiljene da lovcima štite sopstvene aerodrome, radarske stanice i druge važne objekte.

— Danju, na 9.000 m, reaktivni lovci tipa *F-86 F Sabre* i *de Havilland Venom* mogli su, u većini slučajeva, da blagovremeno presreću leteće reaktivne lovce *Meteor*, koji su predstavljali reaktivne bombardere.

Noćni bombarderski napadi, sa klipnim bombarderima *Avro Lincoln* i mlaznim bombarderima *Canberra*, bili su uspešni, jer su ovi uspevali da, obilnim bacanjem stanjolskih listića, uspešno ometu radarsku mrežu, uprkos tome da su noćnim lovcima priznata 23 oborena klipna bombardera *Avro Lincoln*, i što nijedan mlazni bombarder *Canberra* nije bio prisiljen na borbu u vazduhu.

*

Manevar *Momentum* je imao za cilj da ispita sistem vazdušne odbrane Britanskih Ostrva, pa je usled toga obuhvatio teritorijalnu lovačku avijaciju, službu VOJIN,¹⁾ PAA i, u izvesnom obimu, i razne civilne mere odbrane. Manevar je počeo 14, a završio se 23 avgusta. On nije trajao neprekidno, nego se, ustvari, sastojao iz tri dela: prvi deo od 14 do 16, drugi od 19 do 20, a treći od 21 do 23 avgusta. U prvom i trećem delu manevra vežbani su zaštita konvoja i napadi na konvoje, dok su za sve vreme trajanja manevra vežbani dnevni i noćni napadi na pomorska pristaništa, industrijske gradove, aerodrome i druge važne objekte na Britanskim Ostrvima, pri čemu su upotrebljavani svi načini napada — od napada iz brišućeg do napada iz horizontalnog leta sa najvećih visina. Bombarderi koji su napadali startovali su delimično sa aerodroma u Zapadnoj Nemačkoj i Danskoj, a delimično sa aerodroma u Engleskoj, s tim što su prvo leteli daleko

¹⁾ Vazdušno osmatranje, javljanje i navođenje.

nad Severnim Morem, da bi odatle, zatim, otpočeli manevar za napad na određeni cilj.

Kod tih napada upotrebljavani su razni tipovi bombardera. Za napade iz brišućeg leta upotrebljavan je još uvek *Douglas B-26*, a za noćne napade *Avro Lincoln* i *Boeing B-29 Washington*. Od reaktivnih bombardera upotrebljavan je prvenstveno *Canberra*, a i američki *North American B-45 Tornado*. Sem toga, reaktivne bombardere predstavljali su reaktivni lovci *F-84 Thunderjet* i *F-86 Sabre*.

U delu manevara koji je bio posvećen zaštiti konvoja do obala Britanskih Ostrva i napadima na konvoje, upotrebljavan je, sem standardnih tipova aviona, u engleskom pomorskom vazduhoplovstvu i prvi put novi *Westland Wyvern*. Konvojima duž južne i istočne obale Britanskih Ostrva dodeljivana je i vazдушna zaštita, koju su sačinjavali, uglavnom, reaktivni lovci *Meteor*, a koji su starovali sa aerodroma na obali.

Kod napada klipnih bombardera bilo je malo novosti. Glavna iskustva su, besumnje, dobivena učešćem reaktivnog bombardera *Canberra*, koji je prvi put upotrebljen u većem broju. Napadi su vršeni, doduše, sa manjim grupama, ali zato neprekidno i na celoj manevarskoj prostoriji. Ove grupe su se sastojale od 3—4 aviona *Canberra*, tj. u grupama je ukupno bilo 9—12 aviona. U nekim napadima, avioni *Canberra* su primenili nov način bombardovanja a da pritom nisu videli zemlju, ali o tom nisu saopšteni nikakvi rezultati.

Interesantno je napomenuti da su posade reaktivnih bombardera *Canberra* svršile poseban kurs za taj avion, tako da svaka posada predstavlja prvo-razrednu momčad. To se objašnjava time što savremeni reaktivni avioni iziskuju naročitu uvežbanost posada, čime se mnogo povećava verovatnoća pogotka svake bačene bombe.

Bombarderi *Canberra* su vršili napade sa visine od 12.000—15.000 m, nesmetano od PAA i reaktivnih presretača. Njihovim posadama je naročito skrenuta pažnja da osmatraju reaktivne lovce, ali je samo nekoliko posada izvestilo da su ih primetile. Reaktivni lovci, međutim, nisu bili u stanju da na tim visinama presretnu pomenute bombardere akamoli da ih prisile na odbranu.

Iskustva sa ovog manevara jesu:

— Na manevaru su sistematski ispitivani svi načini bombardovanja sa reaktivnim bombarderima. Pored toga, usled još malog broja reaktivnih bombardera u operativnim jedinicama, napadi su se često morali da vrše i reaktivnim lovcima.

— Posade reaktivnih bombardera potrebno je uvežbavati da bi se do maksimuma povećala verovatnoća pogađanja bombama. Ovaj način školovanja i primena novog načina bombardovanja (da se pritom ne vidi zemlja) ukazuju na to da se i *Canberra* predviđa za bombardovanje atomskim bombama.

— Reaktivni bombarderi su najčešće primenjivali bombardovanje sa visine od 12.000—15.000 m, tako da reaktivnim lovcima, sa postojećim radarskim sredstvima, nije uopšte bilo moguće da blagovremeno presreću reaktivne bombardere.

*

Od 16 septembra do 8 oktobra održao se na prostoru Severnog Mora, Kanala i Severnog Atlantika manevar *Mariner*, dosada najveći kombinovani pomorski i vazduhoplovni manevar zemalja NATO-a. U manevaru je učestvovalo oko 500.000 ljudi, 1.000 aviona i 300 brodova, među njima engleski nosači aviona *Eagle*, *Implacable*, *Indefatigable*, *Illustrious*, kanadski *Magnificent* i američki *Wasp*, *Bennington* i *Siboney*.

Plava strana je predstavljala zemlje NATO-a, a crvena strana protivnika. Manevar je započeo time što su delovi britanske domaće flote isplovili na Atlantik, gde su susreli američku i kanadsku flotu, da bi, zatim, uz obale Severne Amerike, zajedno izvodili vežbe protiv podmornica i strategijskih bombardera.

Kad su se, 21 septembra, ove taktičke vežbe završile, jedan flotni sastav plave strane, koji se sastojao od američkih i kanadskih jedinica, otplovio je prema Evropi. Njemu se pridružio u toku plovidbe jedan britanski sastav sa bojnim brodom *Vanguard* i nosačem aviona *Eagle*. Istovremeno su se u Severnom Moru, Kanalu, Biskajskom Zalivu i na severozapadnim prilaznim morskim putevima za Evropu pojavile pomorske snage crvene strane. Od 24 septembra su nadvodni

brodovi i avioni plave strane štitali 50 konvoja koji su preko Severnog Atlantika plovili prema Evropi.

Plava strana je raspolagala, sem aviona sa nosača, i vazduhoplovnim jedinicama koje su sačinjavali avioni za strategiska izviđanja na moru i avioni za borbu protiv podmornica. Bili su zastupljeni ovi tipovi aviona: *Avro Shackleton*, *Lockheed Neptune*, *Short Sunderland* i *Avro Lancaster*. Baze ovih aviona su bile raspoređene od Keflavika na Islandu do Lioteja u Maroku. Crvena strana je raspolagala bombarderima engleskog vazduhoplovstva, pre svega, tipovima *Avro Lincoln*, *Boeing B-29 Washington* i *English Electric Canberra*. Za napade na konvoje, kada su se približavali obalama Britanskih Ostrva, crvenoj strani su stajali na raspoloženju i avioni 2-ge i 4-te VTK, koji su dejstvovali sa evropskog kopna, i jedinice engleskog pomorskog vazduhoplovstva, koje su dejstvovala sa baza u Engleskoj.

Konvoje plave strane štitali su za vreme vožnje avioni sa nosača i avioni sa velikim akcionim radijusom, a kod približavanja Britanskim Ostrvima, vazdušna zaštita je pojačavana lovcima koji su poletali sa Britanskih Ostrva. Aktivnost vazduhoplovnih snaga crvene strane nije bila usmerena samo protiv konvoja, nego i protiv važnih pristaništa. Tako je, naprimer, Portsmaut bio »bombardovan« osam puta u toku 24 časa.

O rezultatima napada nisu saopšteni nikakvi bliži podaci. Zna se samo da je obema stranama pošlo za rukom da izvrše više »potapanja« nadvodnih brodova i podmornica i da su obe strane imale gubitaka u avionima. Nije saopšteno da li je plavoj strani uspeo da dovede konvoje u Englesku, odnosno crvenoj strani da prekine snabdevanje morskim putem.

Od taktičkih uspeha saopšten je samo uspeh 813 eskadrile britanskog pomorskog vazduhoplovstva, naoružane avionima *Westland Wyvern*, koji se mogu upotrebiti kao lovci, laki bombarderi i torpedni avioni. U praksi se pokazalo da se ovaj brzi avion (ima elisoturbinski motor od 3.700 Ks), kada napada u niskom letu, može samo ponekad presresti, pa i tada, eventualno, tek posle uspešno izvršenog napada. Pomenuta eskadrila uspeła je da 2 oktobra »potopi« putnički brod *Queen Mary*, koji je pretstavljao transportni brod sa trupama, nosač aviona *Inplacable* i još jedan brod.

Taktičko iskustvo, koje bi se moglo izvući iz gornjeg primera, bilo bi da se sa postojećim modernim radarskim sredstvima ne može uvek i na vreme da utvrdi nailazak brzih, niskoletućih aviona.

*

Pošto su sva tri manevra zamišljena, upravo, kao organska celina, možemo na kraju izvući sledeće zaključke:

— U odbrani Evrope od eventualne agresije sa istoka, vojno rukovodstvo zemalja NATO-a pridaje vazduhoplovstvu veliki značaj.

— Kao što se iz prednjeg vidi, za vođenje jednog novog rata potrebna su najsvremenija radarska sredstva. Ovo je u svojoj kritici po završenom manevru *Coronet* naročito podvukao i komandant 2-ge VTK, britanski vazduhoplovni maršal, Robert Foster.

— Na manevrima su se sistematski ispitivale mogućnosti upotrebe reaktivnog bombardera *Canberra*, što je moralo dati naročito važna iskustva, budući da reaktivni bombarderi, iz razloga tajnosti, nisu bili ispitivani u Korejskom ratu.

— Uprkos postojanja najsvremenijih radarskih sredstava, uvođenje reaktivnih bombardera u operativne jedinice postavlja pred reaktivnu lovačku avijaciju skoro nerešive probleme presretanja, bilo da reaktivni bombarderi napadaju sa velikih visina, ili iz brišućeg, odnosno niskog leta.

— U vezi sa ovim, u budućnosti će biti potrebno da se u borbi protiv neprijateljskih brzih aviona primenjuju leteće radarske stanice, koje će biti u mogućnosti da ranije otkrivaju protivnika u vazduhu i time omogućće blagovremeno poletanje reaktivnih lovaca u cilju presretanja.

— U cilju rešenja istog problema, neophodno je posvetiti svu pažnju i ubrzati razvoj dirigovanih raketa *zemlja-vazduh*, koje će, u budućnosti, jedine biti sposobne da reše probleme presretanja.

I. G.

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

BRITANSKI PROGRAM NAORUŽANJA

Britanski ministar odbrane, feldmaršal Aleksander, izjavio je krajem januara da je, posle pažljivog razmišljanja i proučavanja od strane članova britanske vlade i vojnih eksperata, formulisana plan naoružanja koji će u toku sledećih godina predstavljati napredak — u granicama postojećih mogućnosti. Tom prilikom je naročito naglašen realistički karakter samog plana i iznete su sledeće činjenice: 1) Nikada ne može doći do *apsolutne* vojne bezbednosti. 2) Nijedna zemlja ne može sebi dopustiti da na naoružanje utroši više od određene količine novca, ljudske snage, materijala i proizvodnog kapaciteta, jer bi njihovim prevazilaženjem upropastila svoju privredu. Ukoliko Britanci ne budu ograničili oporezivanje, nikada se ne mogu nadati da će imati zdravu i snažnu privredu i da će održati svoje mesto među vodećim silama sveta. 3) Ne postoji mogućnost određivanja specijalnog datuma kada Britanci treba da budu stoprocentno gotovi za eventualni sukob. Takav se datum, naravno, može proračunati, ali bi i to predstavljalo samo obično nagađanje i ratna bi ga privreda kao takvog uzela u obzir sa svim onim što bi za sobom povukao. Međutim, kada bi taj određeni dan došao, da li bi Britanci uspeli da održe svoju odbranu na visokom nivou koji bi ona tada dostigla? — Feldmaršal Aleksander odgovara sa »Ne!« pa nastavlja ovim rečima: »S obzirom na to da mi nikada nećemo biti agresori, takav plan vojnih priprema nije samo potpuno nerazuman, već i nepraktičan. Stoga smo nekontrolisanu trku u naoružanju po svaku cenu, zamenili dugoročnim, čvrstim i proračunatim programom izgradnje naših oružanih snaga«.

Bolje oružje. — Prema rečima britanskog ministra odbrane, stalan napredak u naučno-istraživačkom radu i njegov razvoj održaće, ako ne i proširiti, otstojanje koje na tom polju postoji između Britanaca i njihovih eventualnih protivnika, u korist prvih. Ovo će važiti kako za ovu, tako i za naredne godine, u okviru postojećih finansijskih i privrednih mogućnosti.

U Organizaciji Severoatlantskog pakta, po rečima feldmaršala Aleksandera, postoji velika šupljina »usled odsustva nemačkog doprinosa«. Ta organizacija je pokazala pozitivan primer, ali bi je, u pogledu tehničke oblasti odbranbene saradnje, trebalo još znatno poboljšati. U pogledu standardizacije opravke pojavila su se pitanja bezbednosti, proizvodnje tehnike i patenata. Želja je da se još mnoge od njih sporazumno reše.

Prelazeći na pitanje savremenih ratnih sredstava, feldmaršal Aleksander je rekao da se nada da će »dva najbolja tipa lovaca na svetu, *Swift* i *Hunter*, uskoro ući u naoružanje vazduhoplovnih eskadrila«. Dalje, prvi od novih srednjih mlaznih bombardera V klase, koji će biti u stanju da nosi atomsku bombu, ući će ove godine u naoružanje. Britanci usavršavaju novi tenk sa teškim topom, sa jačom udarnom snagom od samog *Centurion*-a. Britanska armija takođe dobija novo PT oruđe, verovatno najjače koje je ikada imala pešadija. Što se tiče dirigovanih projektila, oni se još uvek nalaze u fazi razvoja; pokazali su znatan napredak, ali njihova masovna produkcija još uvek je »malo udaljena«.

Što se tiče britanskih prekomorskih obaveza — 10 kopnenih divizija u stranim zemljama — one su tako velike da usled toga u Britaniji ne postoji strategiska rezerva. Takvo stanje je veoma nezadovoljavajuće. Stoga, po rečima feldmaršala Aleksandera, Britanci moraju težiti da unekoliko smanje ove obaveze jačom integracijom svojih napora sa onima koje čine njihovi prijatelji i saveznici. Feldmaršal je završio sledećim rečima:

»Moja je namera da u zemlji izgradim pokretnu strategisku rezervu koja će biti pripravna da stupi u dejstvo na slučaj ma kakve hitne opasnosti, i to ma gde i ma u koje vreme. Ne vidim nikakve brze izgleda da se sadašnji rok dvogodišnje vojne obaveze skratiti.«

Članak se završava konstatacijom da su se odbranbeni napori Velike Britanije, izraženi u novcu, povećali preko 100% u odnosu na 1950 i sada dostižu oko 35 funti sterlinga (29.400 din.) po jednom stanovniku. To je više no u ma kojoj drugoj zemlji — članici Atlantskog pakta.

(The Times, 28 januar 1953)

JOŠ NEŠTO O BRITANSKOJ TERITORIJALNOJ ARMIJI

Problemu *Teritorijalne armije* se u britanskoj stručnoj i ostaloj štampi posvećuje sve više prostora.¹⁾ U jednom od vodećih britanskih vojnih časopisa, britanski general Skot razmatra pojedine probleme *Teritorijalne armije*; taj članak donosimo u izvodu.

Kao što je poznato, po otsluženju vojnog roka u *Nacionalnoj službi*,²⁾ svaki Britanac sledeće tri i po godine podleže vežbama u okviru *Teritorijalne armije*, kao njen obveznik. Ukoliko bi po otsluženju vojnog roka obveznik dobrovoljno pristupio *Teritorijalnoj armiji* za rok od četiri godine, on bi za učestvovanje u vežbama primao naknadu od 9 funti sterlinga godišnje.

Sve do sredine 1954 godine, brojno stanje *Teritorijalne armije* povećavaće se obveznicima koji su otslužili dvogodišnji vojni rok, dok odlazak obveznika iz *Teritorijalne armije* neće dostići svoj normalni nivo sve do početka 1955. Zakonom o obaveznom ostajanju u *Teritorijalnoj armiji* obveznika po otsluženju dvogodišnjeg roka obezbeđeno je brojno stanje *Teritorijalne armije*, ali se postavlja problem njenog starešinskog kadra. Obveznici ove armije dužni su da u roku od tri i po godine provedu 60 dana na vežbama ili manevrima, a po otsluženju roka u *Nacionalnoj službi*, oni ne zadržavaju dalje u *Teritorijalnoj armiji* svoje ranije postignute činove. Dosada ovaj problem nije postojao — pošto je veliki broj dobrovoljaca ove armije, vojnika i starešina, bio sa izvesnim iskustvom iz rata u Koreji i Malaji. 1947 i 1948, kada je *Teritorijalna armija* prvi put posle rata obnovljena, u njenim jedinicama, koje su trebale da imaju brojno stanje od 400—600 ljudi svih činova, bilo je samo 25% potrebnih oficira. U isto vreme broj ostalog ljudstva iznosio je svega 15% od predviđene formacije. Bilo je jedinica sa 10 oficira i 50 vojnika, a katkad i sa 20 oficira na 20 vojnika, ili, pak, 20 oficira i 200 vojnika. Ovakve krajnosti su postojale samo u manjem broju jedinica. Veterani iz Koreje i Malaje odigrali su po svom stupanju u *Teritorijalnu armiju*, veliku ulogu u prikupljanju dobrovoljaca i obuci, ali je većina njih dosada već otslužila svoju obavezu; stoga će glavni teret obuke ove armije pasti na oficire i ostale starešine regularne armije.

Za dalji opstanak *Teritorijalne armije* vrlo je važno pitanje dobrovoljaca, mada se razlika između obveznika i dobrovoljaca, ustvari sastoji svega u pola godine, za koje vreme ovi poslednji treba da steknu izvesne kvalifikacije. Stoga je iznenađujuće što je ovaj broj dostigao samo 29%. Ovo se tumači slabom propagandom u jedinicama regularne armije, među obveznicima koji su otslužili svoj redovan dvogodišnji rok, što se u izvesnoj meri odrazilo i nezainteresovanosti mladih oficira regularne armije za pitanje *Teritorijalne armije*.

Kao što je napred rečeno, oni vojnici koji su u toku službe u regularnoj armiji stekli izvesne činove, ne mogu ih zadržati u *Teritorijalnoj armiji*, ukoliko se nisu u nju javili kao dobrovoljci; prema tome, njihove sposobnosti ostaju neiskorišćene. Zbog neravnoteže između regularne armije, *Teritorijalne armije*, drugih rezervnih snaga i samog broja stanovništva, dolazi do toga da veliki broj ljudi, pošto bude prebačen u rezervu, odlazi u druge rezervne korpuse ili rodove i službe, i tako dobija priliku da ponovo postigne svoj čin, ali time menja i specijalizaciju. Tako, u izvesnim jedinicama ovih drugih rezervnih službi, procenat onih koji su ponovo dobili svoje činove dostiže i do 75%, što za *teritorijalnu službu*

¹⁾ Vidi *Vojno delo* br. 6 i 11/53.

²⁾ Reč je o stalnom kadru.

pretstavlja skoro nerešiv problem, jer za 60 dana obuke nije moguće menjati specijalizaciju.

Drugi problem se pojavljuje u velikoj razlici u godinama između dobrovoljaca Teritorijalne armije, od kojih je većina onih koji su stupili u nju 1947 imala oko 30 godina (sada ima 35—38 godina), i onih obveznika koji po otsluženju roka pripadaju Teritorijalnoj armiji u svojoj 21 godini. I ovo unekoliko utiče na priliv dobrovoljaca starijih godišta.

Problem rezervnog starešinskog kadra sastoji se u tome što rezervni oficiri Nacionalne službe u toku svoje dvogodišnje obuke ne stiču nikakvu specijalizaciju, a što bi bila prirodna težnja, kako u civilnom, tako i u vojnom životu. Sa predviđenom obukom od svega 60 dana — u toku od tri i po godine rezervne službe — prirodno je da se takva specijalizacija ne može postići, što umnogome otežava pitanje stručne popune kadra Teritorijalne armije.

Pošto je po sadašnjoj zamisli regrutovanje za Teritorijalnu armiju produženo do 1958 godine, to će do tog roka i priliv biti obezbeđen. Ukoliko se priliv dobrovoljaca u toku ovog obaveznog služenja u Teritorijalnoj armiji i na kraju istog ne poboljša, dogodiće se da će ova armija ostati uglavnom bez mlađih starešina i osetno oskudevati u instruktorima. Da bi se ovo rešilo, pisac članka, pored predloga za poboljšanje akcije na prikupljanju dobrovoljaca, predlaže da se naknadnim dobrovoljcima, pored predviđenih 9 funti sterlinga godišnje, za svakih sledećih pet godina dodaje po 3 funte, te da se tako godišnja naknada poveća na 12 funti; on smatra da bi ovih naknadnih pet godina efikasno uticale na stvaranje karijere dobrovoljaca Teritorijalne armije, tako da bi u tom periodu oficiri mogli steći pravo na unapređenje u čin kapetana, a podoficiri u čin vodnika i eventualno starijeg vodnika. Osim toga, da bi se poboljšao priliv dobrovoljaca, pisac predlaže da se u izvesnim drugim rodovima smanji procenat ponovo unapređenih.

R. A.

(*Journal Royal United Service Institution*, novembar 1953)

BRITANCI USVAJAJU NOVU BELGISKU PUŠKU

Britanska armija je poručila 5.000 novih pušaka FNB .30*) (*Fabrique Nationale de Belgique*), koja je, izgleda, usvojena kao standardna puška zemalja-članica NATO-a. Stara britanska puška, koja je bila u naoružanju u toku čitave 52 godine, sprema se za muzej.

Prilikom opita koji su izvršeni u Engleskoj, nova puška se pokazala kao izvanredno efikasna i Britanci je smatraju za najbolju pušku na svetu. Prilikom svog ekspezea u britanskom Donjem domu, premijer Čerčil je izjavio da će, usled jednostavnosti konstrukcije belgiske puške, njena izrada biti brža, a održavanje lakše. Zbog toga je ona bolja od najnovijeg modela britanske puške, s kojom je u pogledu ostalih osobina potpuno ravnopravna.

Puška FNB .30 može da gađa pojedinačnom ili automatskom vatrom, sa velikom preciznošću. Britanci su dobili licencu za njenu izradu u samoj Britaniji, te je docije neće morati da uvoze iz Belgije. Zasada puška staje oko 30 funti sterlinga (25.200 din.).

(*Daily Mail*, 20 januar 1954)

ŠVAJCARSKA

NACIONALNA ODBRANA ŠVAJCARSKE

U nekoliko mahova su se dosada u toku ovih zadnjih pedeset godina, obeleženih u Švajcarskoj sa dve opšte mobilizacije, — što znači punih devet godina aktivne vojne službe¹⁾, — pojavile knjige (sa zvaničnog ili privatnog izvora) koje su prikazale narodu napore, učinjene u vrhovima državne uprave, u cilju preobražaja i uvećanja naoružanja švajcarskih oružanih snaga.

* Iznos je konvertiran po obračunskom kursu.

¹⁾ Švajcarska armija je tokom oba svetska rata bila pod oružjem.

U jednom od poznatih švajcarskih listova dat je prikaz Žana Nikolijea o nedavno izašloj knjizi »Naša narodna odbrana.«²⁾ Ovo obimno delo daje pregled svih švajcarskih odbranbenih napora, prikazujući na sasvim jasan način neizbežne i značajne promene koje su bile izvršene u strukturi Armije.

S obzirom da se redakcioni odbor za ovo delo sastojao od najviših švajcarskih vojnih i vojno-političkih autoriteta, to ono ne odražava izvesno gledište i slobodno razmišljanje pojedinih autora, već prikazuje, manje-više, zvanično stajalište švajcarskih rukovodećih krugova po pitanju narodne odbrane i Švajcarske armije.

Stoga ovom prilikom ne posmatramo pomenuti članak kao prikaz, već kao izvor informativnog materijala koji nam pruža izvesnu sliku onoga što se dešava u Švajcarskoj na polju odbrane. U tome vidu i dajemo članak u izvodu.

Jedan od glavnih redaktora ovog dela, general Gizan, sa svojom uobičajenom preciznošću, potseća na to da, ako savremeni rat bude totalnog karaktera, biće i volja švajcarskog naroda za odbranom totalna. Zbog toga su Armija kao i celokupna nacionalna odbrana morale biti reorganizovane i modernizovane, obuhvatajući ujedno moralnu, duhovnu i društvenu pripremu celog naroda. Sa svoje strane, šef švajcarskog Generalštaba u jednom odeljku knjige konstatuje da, iako je Armija nacionalna ustanova, o čemu nema potrebe ni da se diskutuje, mnogi ljudi zamišljaju da su još u onom vremenu kada su građanska lica, uprkos ratu, mogla da obavljaju svoje poslove nezavisno od bojišta, odnosno u pozadini fronta koji su držale trupe.

Ništa se više ne bi moglo improvizovati u poslednjem času, pred eventualnim neprijateljem koji bi doveo do toga da strada ne samo švajcarska vojska, već i cela zemlja usled destruktivnog efekta moćnih sredstava prilikom kopnenog, vazdušnog i atomskog napada. No, ako je Švajcarska u dobrom položaju u pogledu svoje zaštite u odnosu na vojno-političku situaciju Evrope, ona je još daleko od toga da može da računa na svoju civilnu PA zaštitu.

Švajcarska i totalni rat. — Sa svoje strane, pukovnik-korpusni komandant, Gonar, definiše i raščlanjuje na potpuno jasan način skup raznih činjenica koje dopuštaju pojedincima da veruju kako je treći svetski rat, ustvari, već donekle otpočeo. Treba, svakako, podvući da »svuda, bez obzira na kome se stepnju nalazio, mirnodopski ekonomski sistem ustupa postepeno mesto ratnoj ekonomiji, odnosno da se svet, budući da je početni period običnog preoružavanja prošao, nalazi u stanju progresivne mobilizacije«.

Oružje i municija su izrađeni u velikim količinama, sve veći su kontingenti trupa stavljeni pod oružje, sve je gušća mreža aerodroma i radara, manevri se izvode sa tako realnim pretpostavkama kakvi nisu bili nikada ranije, sklopljeni su razni vojni sporazumi, preduzet je niz mera koje odgovaraju koncepciji jednog dugotrajnog, totalnog rata. Da, totalnog, pošto psihološka odbrana od rata i subverzivna propaganda moraju biti još za vreme mira aktivno i energično sprovedene. Konačno, tehnički razvoj vrši dvostruki uticaj na vođenje rata: s jedne strane, dopušta uvođenje novog i sve moćnijeg naoružanja, a, s druge, poboljšava uslove transporta trupa i sredstava. Vazduhoplovstvo, udarna sredstva i transport biće u modernom ratu naročito opasni. Dirigovana sredstva i avioni bez pilota predstavljaju oruđa čija primena može imati odlučan uticaj na vođenje rata. Ali na tom polju još mnogi problemi moraju biti rešeni. Biće potrebno još dosta vremena da jedan dirigovani projektil bude usavršen do te mere da može preći okean. Vazduhoplovstvo kao transportno sredstvo za velike daljine, sa eksplozivom isto tako moćnim koliko i skupim, ostaje i dalje moćno oružje rata. Nema spora da radar nije još tehnički doteran.

Ukratko, ako bi se išlo na to da se rat automatizuje, može se reći da bitka bez vojnika, u bliskoj budućnosti, neće još biti aktuelna. Atomsko oružje nije samo za sebe dovoljno; ono ne čini izlišnim ostala ofanzivna oruđa. To je samo dopunsko i moćno sredstvo koje se može uvesti u sadašnji sistem konvencionalnog naoružanja.

²⁾ *Notre défense nationale*, izd. Gotfrid Šmit, Cirihi i Ženeva 1954.

Da bi se postigli obimni i trajni rezultati, potrebno je da specijalni oblici modernog rata budu uopšteni. Međutim, može se već sada konstatovati da je atomska bomba novo oružje, čija se upotreba u budućem sukobu može smatrati kao verovatna. Nijedna država, dakle, ne može zanemariti rešavanje pitanja odbrane zemlje od atomskog naoružanja.

Što se tiče Švajcarske, ma kakva bila veličina opasnosti koja bude zapretila zemlji, ne treba se obeshrabriti. Iako u pogledu pojedinih oruđa nije nikada postojala apsolutna zaštita, ne postoji oruđe za koje se, pre ili posle, nije našlo protivsredstvo. Da bi bila efikasna, Švajcarska pasivna zaštita ne sme biti improvizovana. Švajcarsko stanovništvo mora da bude obavješteno o onome od čega treba da strahuje, odnosno čemu treba da se nada.

Vojno-politički značaj Švajcarske. — Tehnički radovi objavljeni ovih zadnjih godina i manevri država-članica NATO-a, ostavili su Švajcarsku, sa puno takta i razumevanja, postrani kao neutralnu zemlju, i to kako u njihovim razmatranjima, tako i u vojnim planovima. To ne znači da u tim planovima, u slučaju agresije protiv Zapadne Evrope, Švajcarska, a naročito njena Armija, neće biti uzete u obzir. Švajcarska teritorija zadržava svoj puni značaj u slučaju rata u Centralnoj Evropi, tj. u slučaju kada bi bilo odlučeno da se brani Rajna ili oblast istočno od ove reke. Geografski položaj daje Švajcarskoj važnu ulogu čak i u doba oklopnih sredstava i avijacije. Preko njene teritorije prolaze komunikacije od velikog značaja iz strategiski važne zone Dunava u pravcu Francuske. Svaki onaj ko bude gospodario švajcarskom visoravni raspolaže velikom slobodom manevra južno od Rajne, u pravcu Zapadnog Sredozemlja. Što se tiče veza sever-jug koje prolaze preko Švajcarske, o tome ne treba ni raspravljati.

Koji će oblik uzeti eventualni napad na Švajcarsku zavisice od toga da li će neprijatelj smatrati ovu zemlju kao ideološki cilj, ili će je želeći da iskoristi ekonomski, odnosno, u slučaju potrebe, vojnički.

Sve to dokazuje apsolutnu potrebu da Švajcarska bude spremna za takvu situaciju. Obaveza da se brani, kako na kopnu tako i u vazduhu, nameće joj teške žrtve. Jedna stvar je sigurna: Švajcarska će biti poštovana onoliko koliko bude spremna da se suprotstavi moderno opremljenom napadaču.

(Gazette de Lausanne, 2 februar 1954)

Š V E D S K A

OBUKA ŠVEDSKIH VOJNIKA SA NAPALM-BOMBOM

U jednom od poznatih belgiskih listova izišao je članak njihovog specijalnog dopisnika iz Štokholma, H. Masalskog, u kome ovaj iznosi svoje utiske prilikom posete koju je učinio Školi zaštite u Rozerbergu. Evo tog članka u izvodu.

Mnogi stanovnici Štokholma, verovatno, i ne znaju da se samo na 60 km od njihove varoši, na zemljištu koje okružuje zamak Rozerberg, vrše probe sa napalm-bombama. Na tom istom mestu stotine vojnika, snabdevenih zaštitnim maskama protiv otrovnih gasova, svakodnevno, danju i noću, vrše opite sa novim otrovima.

Dosada se već dosta pisalo o švedskom vazduhoplovstvu koje je po snazi na trećem mestu na Zapadu, a na četvrtom na svetu; u Švedskoj mornarici koja, stojeći na mrtvoj straži ispred sovjetskog gorostasa, štiti obale Švedske. Detaljno su opisivani švedski vojni manevri, dejstvo oklopnih jedinica u južnim oblastima i gerilsko ratovanje u severnim krajevima gde su šume jako guste, a močvare ogromne i duboke. Govorilo se, takođe, o podzemnim instalacijama na obali, ispod stena visokih 30 m, u koje se mogu skloniti čak i ratni brodovi.

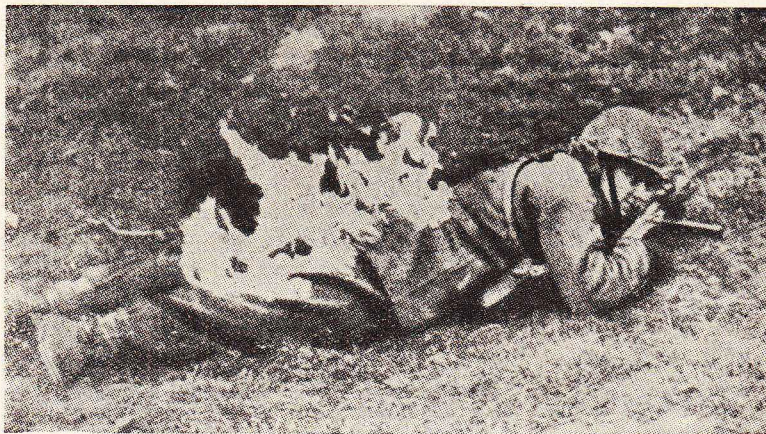
»ABC« Švedske armije. — Škola zaštite u Rozerbergu naziva se ponekad i »ABC Armije«. Ova slova označavaju zaštitu protiv atomskog, biološkog i hemiskog rata. Škola u Rozerbergu je odeljak Pešadiške škole gađanja i radi u tesnoj saradnji sa Institutom za istraživanja i opite na polju narodne odbrane.

Što se tiče zaštite protiv atomske bombe, ona se prvenstveno sastoji u zaštiti stanovništva putem obaveštavanja i merama saniranja onih oblasti koje su izložene radioaktivnom dejstvu. Postoji specijalan aparat koji omogućuje da se utvrdi ova radioaktivnost; to je aparat *Cobold 60*, čije reagovanje služi za obaveštavanje stanovništva.

Međutim, najinteresantnije vežbe koje se izvode u Rozerbergu su, bez svake sumnje, opiti koji se izvode sa napalm-bombama, sa tom lepljivom masom koja se, jednom zapaljena, ne može ugaziti vodom. Naprotiv, plamen napalma gori i na vodi i može na taj način da zapali i brodove. Uostalom, zar se nije već ranije govorilo o tome kako je u Koreji napalm pretvarao oklopne jedinice u pepeo?

Švedska škola zaštite u Rozerbergu posvetila je naročitu pažnju svojim opitima sa napalmom. Pisac članka imao je priliku da prisustvuje eksploziji jedne napalm-bombe i ovako opisuje taj događaj:

»Bomba je eksplodirala sa paklenim treskom i ostavila iza sebe hiljade plamena razasutih po celoj ravnici koji su davali utisak kao da skaču s drveta na drvo i da su zapalili pokrivače i odela na vojnicima. Videli smo ljude pretvorene u prave žive buktinje. Naravno, sve su mere predostrožnosti bile preduzete. Niko nije bio čak ni ranjen.«

Švedska zaštitna odeća protiv napalma

I pored ovako živopisnog opisa eksplozija napalm-bombe, pisac odmah zatim iznosi kako se ovi mali plameni od napalm-bombe daju vrlo lako ugaziti jednostavnim ugušivanjem. Jedan teži pokrivač bačen na plamen napalm-bombe dovoljan je da ga uguši za nekoliko minuta.

Psihološko oruđe. — Oficir koji je rukovodio vežbom izjavio je, sasvim opravdano, po završetku iste, da je napalm u osnovi *psihološko oruđe*. »Dugotrajnim ispitivanjima mi smo došli do toga saznanja. Glavno je to da nam je pošlo za rukom da uklonimo strah i paniku koju bi izazvala napalm-bomba među stanovništvom, i što smo uspjeli da je ugazimo.«

Ovom prilikom je ujedno prikazano da oklopna kola mogu da produže sa svojom akcijom uprkos napada sa napalm-bombama. Ipak, treba dobro razmisliti da li bi civilno stanovništvo imalo za svoju ličnu zaštitu iste mogućnosti kao vojnici koji vrše opite.

Bez obzira na ovo, dosada se moglo utvrditi da napalm uništava dosta brzo pamuk. Naprotiv, ako se jedan komad vunene tkanine pokrije napalmom i

zapali, on će slabo goreti i posle više minuta sagorevanja pokazaće samo nekoliko rupa. Vojnici su prolazili kroz vatrenu prepreku od napalm-bombi zaštićavajući sebe samo svojim ogrtačima od čoje, prebačenim preko glave slično suncobranu na kapi ili kapuljači. Posle toga, ova vatrena prepreka bila je ugašena za nekoliko minuta.

Bojni otrovi. — Neuporedivo opasniji su bojni otrovi. Već sama imena nekih od njih, kao što su *sarin* i *tabun*, ulivaju strahopoštovanje. Kod njih se ne može zapaziti trenutak kada počinje trovanje. Simptomi se primećuju ponekad tek posle 20 časova i smrt nastupa lagano i sa mnogo bola. Opiti izvršeni nad zamorčićima i zečevima ostavljaju sliku koja se dugo pamti.

Pa ipak, u Rozerbergu se mogu naći ljudi koji na sebi isprobavaju neka od ovih nehumanih sredstava. Minimalna kapljica izvesne tečnosti bez mirisa i boje u stanju je da izazove, posle nekoliko časova, otvorenu ranu koja može da zaceli tek posle skoro 6 nedelja. Jedan otrov bez mirisa, koji se udiše samo nekoliko trenutaka, u stanju je da u toku nekoliko časova stalno draži na povraćanje i kašalj.

Pisac članka završava svoja izlaganja konstatacijom da, iako je Švedska bila pošteđena od rata, to joj ništa ne smeta da bude u toku svih pronalazaka čije je poznavanje danas neophodno za sve narode koji su čvrsto odlučili da brane svoju zemlju od agresije. Čineći aluziju na želju Švedske da očuva svoju nezavisnost, pisac, završavajući, postavlja pitanje da li ti narodi to mogu da učine nezavisno jedan od drugog ili ne?

(*La Nation Belge*, decembar 1953)

DATA JE U ŠTAMPU

VOJNA GEOGRAFIJA — OPŠTI DEO

Od general-majora Ivana Božiča

U PRIPREMI SU

VOJNA GEOGRAFIJA — JUGOSLAVIJA

I

VOJNA GEOGRAFIJA — SUSEDNE ZEMLJE

DA BI SE MOGAO OBEZBEDITI TIRAŽ OVIH
KNJIGA POTREBNO JE DA ZAINTERESOVANI
ODMAH JAVE VOJNOIZDAVAČKOM
ZAVODU „VOJNO DELO“ KOLIKO IM JE I
KOJIH KNJIGA POTREBNO.

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

General Dž. Loton Kolins:

NE ZABORAVI OSNOVE

U prvoj polovini prošle godine, u tromesečnom vojnom časopisu Pešadiške škole¹⁾, objavljen je članak tadašnjeg načelnika Generalštaba Armije SAD, generala Kolinsa *Ne zaboravi osnove*. Članak je izazvao veliko interesovanje naročito u američkim vojnim školama, i bio je više puta preštampan i zvaničnim putem preporučan kao vrlo značajan za pitanja nastave. Pisac članka iznosi svoja zapažanja sa službenih obilazaka jedinica u vremenu izvođenja nastave. »Iako sam, uglavnom, zadovoljan onim što sam video«, piše general Kolins, »ipak ima nekoliko osnovnih stvari koje želim ponovo da istaknem. Znam da su naši oficiri i podoficiri više puta za njih čuli, u ovom ili onom obliku, ali sam s vremena na vreme nailazio na prekršaje tih osnovnih pojmova prilikom izvođenja nastave u malim jedinicama«. Pisac ističe potrebu da iznese nedostatke u izvođenju nastave u takvim jedinicama i kaže: »Mi ćemo imati veliku²⁾ armiju samo ako izgrađujemo izvršne male jedinice — a time mislim na izvršne desetine i vodove«.

Primerbe, iznete u svom članku, pisac izdvaja u tri područja:

1) Postoji potreba da se još jače istakne uska povezanost između američke doktrine o napadu i principa na kojima počiva organizacija Armije SAD. 2) Potrebno je još jače naglasiti važnost izučavanja zemljišta. 3) Pošto u vezi prva dva područja nije obraćena dovoljna pažnja, postoji sklonost da se preduzimaju skupi frontalni napadi.

Pri svakom napadu, po mišljenju pisca, bez obzira na veličinu jedinice koja ga izvodi, mogu se izdvojiti četiri faze koje se moraju preći, a to su: 1) pronaći ne-

prijatelja; 2) upoznati ga; 3) napasti ga i 4) likvidirati ga. Kroz analizu ovih faza pisac dolazi do zaključka da postoje četiri elementa od bitne važnosti za izvršenje napada. *Pronalaženje i upoznavanje neprijatelja* predstavlja veoma važan i potreban elemenat za komandanta; zatim, kao drugi bi došao *određivanje manevra u napadu*; kao treći — *rezerva* i kao četvrti — *vatra*. Analizirajući ove elemente pisac kaže:

»Prvo što moramo učiniti, ako nismo u neposrednom dodiru s neprijateljem, jeste da ga pronađemo i prikujemo na mestu — *vatrom*. To je, po mome mišljenju, jedna radnja, a ne dve. Mi moramo znati ko nam je protivnik i gde je on. Mi takođe želimo da ga zadržimo u mestu i angažujemo ga tako da ne bude u stanju da nas ometa u dovršenju ostataka našeg plana za napad. Ovo pronalaženje i poznavanje neprijatelja normalno predstavlja jedan od elemenata koji su potrebni komandantu.

Pošto smo otkrili neprijatelja i privezali ga za položaj, moći ćemo manevrovati prema jednom ili drugom njegovom boku, ili, ako je jako rastegnut, možda će biti korisnije napasti ga u samu sredinu njegovog rasporeda. U normalnom slučaju, međutim, mi ćemo manevrovati prema jednom ili drugom neprijateljskom boku, što predstavlja drugi elemenat — *elemenat manevra* — u ovoj fazi napada.

Zatim, u poslednjoj fazi moramo završiti napad. Ova završna faza može zahtevati upotrebu trećeg elementa — *rezerve*, ili prosto rečeno — naše jedinice u celini. Ponekad, ipak, manevrujući³⁾ ele-

³⁾ Manevrujući elemenat (*maneuvering element*) ovde ima značenje slično našem prvom ešelonu ili snagama u prvoj liniji.

¹⁾ *The Infantry Quarterly*.

²⁾ U smislu dobre Armije.

menat može uspeti da završi s neprijateljem, bez upotrebe rezerve.

Poslednji elemenat koji nam je potreban jeste snažna vatra koja se može prenositi a da se ne prenosi mnogo ljudi i oružja. Nama je potrebna takva vatrena podrška koja će nam pružiti vatrenu premoć i omogućiti nam da dođemo do neprijatelja i da ga porazimo.«

Pisac ističe da osnovna koncepcija napada ostaje ista, kako za vod, četni i puk, tako i za diviziju. Praktično, u svim napadima starešina jedinice će normalno izvršiti ono što je pisac izložio govoreći o vodu i četni: naći neprijatelja, saznati o njemu one podatke koji su neophodni pre dolaska u napad, izvršiti manevar i, najzad, dovršiti napad, verovatno uz upotrebu rezerve. Svakako, on će morati da obezbedi sebi bokove i pozadinu.

Iz toga proizilazi da, kada starešina postavi svoju *manevrujuću snagu*⁴⁾ na položaj za napad, time je stavio u dejstvo punu borbenu snagu svoje jedinice. Prema tome, konačni napad jeste koordinirani i kombinovani napor *vezujućeg elementa*,⁵⁾ *manevrujućeg elementa*, *vatrene podrške*⁶⁾ i, prema potrebi, *rezerve*.

To je, prema piscu, srž celokupne američke koncepcije za napad. To su osnovni principi na kojima je zasnovana Armija SAD. Korišćenje posebnih formacija, posebnih oruđa u vatrenoj podršci, preciziranje upotrebe rezerve, kao i pitanja slična ovima, moraju se rešiti neposredno uz ostala pitanja u vezi konkretnog zadatka, ali odluke moraju uvek počivati na gornjim temeljima. Navedena teorija o napadu je obezbeđena samom organizacijom Američke armije. Ta organizacija počiva na onome što se zove *trojna koncepcija*. Svaka jedinica ima: elemenat za pronalaženje i upoznavanje neprijatelja, manevrujući elemenat i rezervu, a svaki od ovih elemenata je međusobno zamenljiv. Tri su streljačke desetine u vodu, tri streljačka voda u četni, tri streljačke čete u bataljonu itd. do tri puka u diviziji. Pored ova tri slična elementa, postoji, kao poseban, i elemenat vatrene podrške, koji

omogućuje starešini da prenosi vatru, a da ne prenosi ljude i oružje. U vodu, elemenat vatrene podrške jeste desetina teških oruđa; u četni — vod oruđa; u bataljonu — četa teških oruđa, i sve tako do divizije, gde je to diviziska artiljerija. U svim jedinicama, naročito od bataljona naviše, to može biti dopunjeno tenkovima, artiljerijom i taktičkom avio-podrškom. To je osnovna organizacija američke pešadije, podešena da odgovori načelima doktrine za napad Armije SAD. Prema piscu, ova je organizacija od ogromnog preimućstva ne samo zbog njene apsolutne vrednosti, nego i zbog lakoće sa kojom je novi oficir može shvatiti. Ako oficir jedanput shvati način borbe voda, on tada razume i principe komandovanja četom, bataljonom, divizijom ili armijom, jer tu u samoj teoriji ne postoje nikakve promene. Jedina je razlika u tome što su otstojanja veća, te se prema tome, menjaju i problemi snabdevanja. Ali, taktički problemi ostaju skoro isti — bez obzira na veličinu jedinice.

Pisac dalje kaže: »Osnovna koncepcija za napad koji sam opisao — uvođenje u napad i vezivanje sa jednim elementom, manevrovanje sa drugim, i dovršavanje sa rezervom — ne predstavlja ništa novo, ali, tu njenu jednostavnost i vrednost moramo naglašavati stalno, u svakom našem radu. To se mora shvatiti pre svega.«

»Vama, kao starešinama, ova koncepcija svakako pruža dobru priliku da u planiranju, korišćenju borbenog poretka i naređenjima budete gipki. Ne vezujte se ni za jednu propisanu ili stereotipnu formu borbenog poretka, već budite spremni da iznenadite neprijatelja manevrom, da pokazete lukavstvo, da uzvratite neprijatelju udarac i, najzad, spremni da učinite odlučan napor u pravom momentu. Ne izlažite sebe prerano. Upoznajte se sa situacijom nastalom pre vas...«

»Ako neprijatelja dobro prozrete pomoću samo jednog elementa, ako izbegavate skupe frontalne napade, ako težite najvećem iznenađenju pomoću manevra i držite svoju rezervu u sigurnosti (neotkriveno do odlučnog momenta) i daleko od nepotrebnog izlaganja vatri, vi, kao starešine, možete izbeći da se vaši ljudi izlože nepotrebnim gubicima.« Pisac rezimira gornja izlaganja ovim rečima:

»Ukratko, želim da naše starešine svih činova izbegavaju neku stereotipnu formu napada. Veoma mi je stalo do primene načela ekonomije snaga u početnim

⁴⁾ Snaga prvog ešelona (prve linije).

⁵⁾ Snage borbenog poretka koje vezuju neprijatelja ispred svog fronta — u cilju da se neprijatelju onemoguću da svojim snagama sa ovog fronta interveniše na pravcu glavnog udara.

⁶⁾ Jedinice za vatrenu podršku.

fazama napada i do traženja prednosti manevra — gde god je to moguće. Nepotrebno izlaganje u napadu želim da odbacim. I najzad, želim da naše starešine u napadu korisno primene našu formaciju.»

Sledeće važno pitanje koje pisac želi da istakne jeste pažljivo izučavanje i korišćenje zemljišta.

Opšte je mišljenje da, ako komandant želi neprijatelju da nametne svoju volju, on mora zauzeti dominantno zemljište. Pod *dominantnim zemljištem* pisac podrazumeva »uzvišeno zemljište, a ne uvale; grebene, a ne jaruge; planinske lance, a ne močvarno zemljište. Svakako, biće i izuzetaka, i to kada prevagnu uslovi snabdevanja ili potreba za saobraćajnim centrima ili manevarskim prostorom. Ali, uglavnom, onaj ko prvi posedne uzvišeno zemljište, pobeđuje uz najmanju cenu u ljudima i materijalu.»

Pisac smatra da je analiza terena od posebne važnosti u odlučivanju kuda će biti usmeren *glavni udar*, koji uvek treba da bude izražen u manevru. On takođe smatra da napade u cilju zadobijanja dominantnog terena treba uglavnom usmeriti duž grebena koji vodi do dominantne pozicije, a ne uz uvale ili jaruge koje izvode do tog položaja. Napadom duž grebena napadač zadobija više zemljišta za uspešnije osmatranje i postavljanje jedinica vatrene podrške. Postavljanju granica prilikom određivanja oteka ili zone dejstva mora se pokloniti velika pažnja. To mora biti izvršeno tako da olakša manevar i osigura uključenje dominantnog terena ili nekog drugog ključnog objekta, u zonu dejstva jedne jedinice. Ako je granica između dva bataljona povučena povrh kose (duž kose), koja je sama po sebi dominantan teren, svakako, neće biti jasno ko odgovara za tu kosu.

Po oceni pisca, razlog za zapažene greške leži u neshvatanju osnova koje je on razmotrio. Pisac smatra da, kao prvo, postoji pogrešno mišljenje da pešaci sami zadobijaju vatrenu premoć, što je posledica nedovoljnog razumevanja temelja same organizacije Armije SAD. »Svakako«, kaže pisac, »ja cenim važnost uloge pešaka, ali njegova prvenstvena dužnost nije postizanje vatrene nadmoćnosti. Njegov prvenstveni zadatak je da ubije neprijatelja (pojedince) preciznom vatrom. Pešadiska vatra doprinosi postizanju va-

trene nadmoćnosti, naročito na bliskom ostojanju, ali se ona, uglavnom, postiže većom upotrebom jedinica za vatrenu podršku ili druge raspoložive podrške, ili vlastitom artiljerijom, tenkovima, ili avijacijom — u sadejstvu sa vatrom *vezujućih* ili *manevrujućih* elemenata. Kao što naša artiljerija, tenkovi ili naša vazdušna podrška ne mogu da ispune taj zadatak sami, to ne može postići ni naš pešak.»

Druga praznina, prema piscu, koja postoji kod mladih rukovodilaca koji ne shvataju u potpunosti principe napada i životnu važnost terena, jeste tendencija da se pristupa *frontalnim napadima*, umesto da se teži manevru na bokove neprijateljskih položaja. Frontalni napadi se moraju izbeći gde god je to moguće. Oni su skupi i ne daju punu mogućnost upotrebe svih sredstava kojima komandant raspolaže.

*

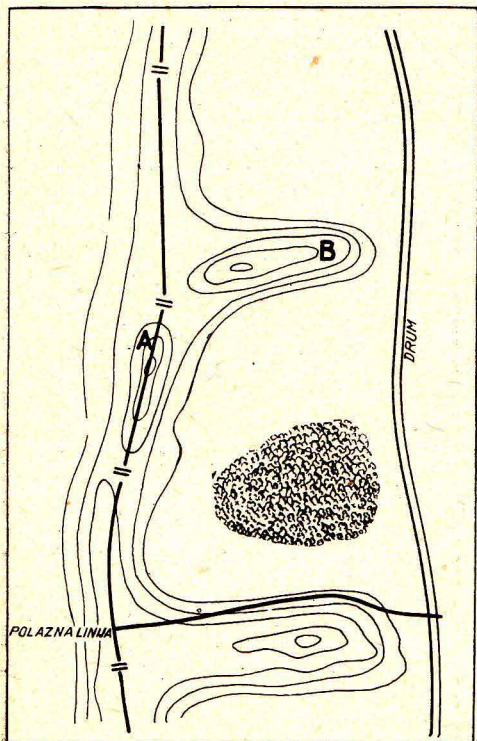
General Kolins zatim prelazi na konkretan problem koji je zapazio pri obilasku jedne divizije u toku obuke. Cela ta stvar je pretstavljena na *skici 1* koja i pokazuje dotični teren. Leva granica za četu, naznačenu za ovaj zadatak, bila je povučena po vrhu, duž dominantne kose. Zadatak čete je bio da zauzme brežuljak »B« na severnom delu ovog brda (kose), a polazna linija je bila na južnom kraju. Videći ovako postavljen zadatak pisac se zapitao:

»Ako bi se komandir čete stvarno susreo sa ovakvim problemom, zašto bi on ovako zemljište koristio tako da ne može manevrovati, te da mu preostane samo izvršenje frontalnog napada *uzbrdo* — prema objektu gde se neprijatelj ukopao. I to, preko sasvim otkrivenog zemljišta...«

»Šta je tu komandir čete mogao da učini? On je odredio dva voda za napad; jedinicu za vatrenu podršku postavio je dobro na uzvišenje pozadi polazne linije — kao što je i trebalo; međutim, tada je svoja dva voda poveo u frontalni napad *uzbrdo!* U stvarnoj borbi, njegova bi jedinica svakako dobila teške batine.«

Pisac zatim analizira tu istu situaciju i ukazuje na ono što bi ovde moglo da se podvrgne izvesnoj promeni, te kaže: »Osnovna pogreška je u tome što niko nije odgovoran za zauzimanje glavnog prevoja (i kose) na levom boku. Kao što je prethodno bilo urađeno (sa deobom brda

na oteke dve različite čete), svaka četa je za neobuhvatanje brda mogla da se izgovara ovim rečima: »Pa, druga četa je imala to da uradi...«

Skica 1

»Ako je četa, s obzirom na njen zadatak, dostigla šumu (pokazanu na skici), i ako bi se desilo da je ta šuma u Koreji — dok bi se Kinezi postavili zapadno, na kosi, šta bi se tada dogodilo našoj četi? Ona bi sigurno pretrpela teške gubitke. Sve što je trebalo uraditi da bi zadatak bio dobar jeste da se leva granica bataljona pomeri ulevo, tako da čitava kosa na levom boku bude uključena u otek čete predviđene za ovaj zadatak.«

Prema piscu, komandir čete u ovom slučaju ima dva izbora za izvršenje napada. On može usmeriti svoj glavni napad uglavnom niz kosu, ili može koristiti drum da bi zahvatio položaj sa istoka; no, pisac ne misli da bi ovo drugo bilo vrlo uspešno. Poslednje što bi trebalo da učini jeste da svoj glavni napad usmeri pravo

preko otvorenog zemljišta i uzbrdo prema neprijatelju. Pisac smatra da bi komandir čete, »ako je razmislio svojom glavom«, u početku upotrebio samo prvi vod, »i samo prvi«, da pronade i upozna neprijatelja i da ga natera da se otkrije, pošto bi prethodno ustanovio ima li neprijateljskih delova u šumi ispred njega. A zatim, ako je moguće, neprijatelja bi trebalo vatrom prikovati za zemlju. Pisac, zatim, nastavlja:

»Pretpostavljam da bi komandir čete rekao komandiru drugog voda: »Sada od vas zavisi naša pobjeda. Vi treba da zauzmete najpre nižu kosu, a zatim malu čuku (kota »A« — pokazana na skici 1), tako da mogu što pre uputiti napred svoju jedinicu za vatrenu podršku sa sadašnjeg položaja. Pošto ovladate tom čukom, želim da navalite punom snagom niz tu kosu, tako da udarite neprijatelja u desni bok. A ako neprijatelj ispolji jače dejstvo protiv vas, ja ću imati na raspoloženju treći vod, koji će vas slediti na 300 jardi⁷⁾, ne otkrivajući se što je duže moguće. Kada se budete u potpunosti angažovali u borbi, treći vod će biti spreman da zaočede vaše levo krilo, tako da, ako je to neophodno, možemo neprijatelja ponovo udariti u njegov desni bok i pozadinu. Jedinica za vatrenu podršku sa početnog vatrene položaja na brdu iza same polazne linije, podržaće borbeni deo koji pronalazi i upoznaje neprijatelja, a koji će takođe biti spreman i da podrži *manevrujući* borbeni deo. Ali trenutno nikako ne želim da ta jedinica dejstvuje prema čuki »A«, ukoliko to nije apsolutno neophodno, jer se radi o zamisli da se neprijatelj koncentriše na tu šumu ispred našeg fronta. Čim se čuka »A« zauzme, želim da se najmanje polovina jedinice za vatrenu podršku prebaci tamo po delovima, kako bi u toku juriša na položaj »B« mogla dejstvovati bočnom vatrom...«

»Pošto je komandir čete izdao neophodno naređenje komandirima rezerve i voda oruđa«, nastavlja general Kolins, »verujem da bi on naredio i komandiru prvog voda da ne kreće svoj vod preko čistine iza šume, pre nego što bi se dao znak da je čuka »A« zauzeta. Prvi vod ne bi pošao napred pre nego što bi svoj napad koordinirao sa jurišom *manevrujućeg* voda i sa vatrom jedinice za vatrenu podršku. Ta je koordinacija nužna. Samo se po sebi razume da bi komandir čete

⁷⁾ oko 270 m.

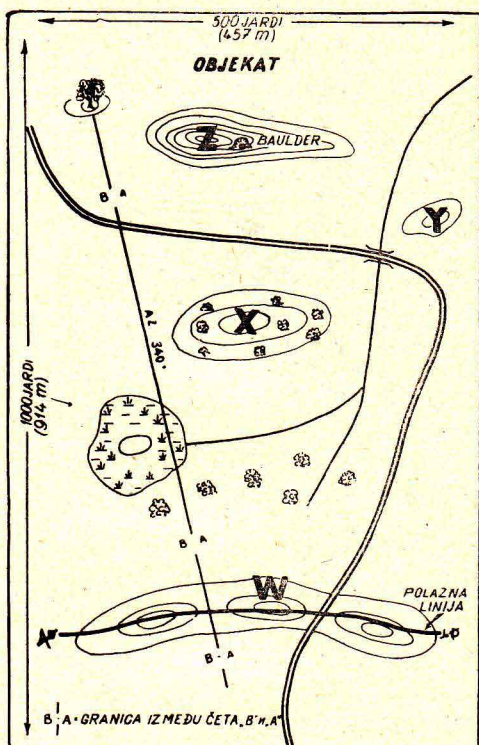
sa komandantom bataljona preduzeo potrebne mere za artiljerisku i minobacačku vatru, a postarao bi se i za istaknutog artiljeriskog osmatrača, kako bi vatra bila što efikasnija. Drugačije rečeno, komandir čete ne bi pokušavao da postigne vatrenu nadmoć nad neprijateljem samo upotrebom puščane vatre. On se mora prvenstveno osloniti na podršku teških oruđa — minobacača, artiljerije, tenkova i, ako je to neophodno, avijacije, da bi slupao neprijateljski položaj pred sam polazak u odlučan napad.«

Pisac smatra da je situacija koju je izneo, odličan primer tesnog odnosa manevra i terena. Sa promenom granice, kako je to pisac označio, komandir čete je, logično, u potpunosti odgovoran za ovladavanje pojedinim delom zemljišta — umesto da se smatra samo delimično odgovornim za to.

Pisac dalje iznosi i drugi primer koji, po njegovom mišljenju, živo ilustruje zapažanje da mnogi mladi rukovodioci nisu savladali osnovne principe taktičke doktrine Armije SAD. Situacija se odnosi na postupak jednog mladog oficira koji je sa grupom podoficira izvodio vežbe na reljefu (skica 2). Pisac pritom kaže:

»U radu ovog mladog oficira najviše me je začudilo to što on nije poklanjao pažnje analizi terena. Razrađujući četni zadatak, on ga je svojim slušaocima ovako izlagao: »Pre svega, vi ste u ulozi komandira čete. Dospeli ste ovdje do kose »W«, a u narednjima je naznačeno da je ovo vaša polazna linija. Sada treba da prođete kroz drugu četnu, koja se već nalazi na položaju na kosi »W«. Breg »Z« pretstavlja položaj koji treba da zauzmete i zato sada stvarate plan za napad. Ova kota pozadi polazne linije je pogodno mesto za izradu plana za napad. Vi se odlučujete da stavite dva voda u napad, s tim da prvi vod zauzme desnu polovinu brega »Z« (od ogranka istočno od Bauldera), a drugi da zauzme njegovu levu polovinu. Zadržaćete jedan vod u rezervi, a imate i vod teških oruđa (za podršku) na ovoj koti.« Zatim je mladi oficir odmah nastavio da izlaže detalje nekih stvari kao što su: pokret jedinice unapred, izviđanje, itd. — Sa ovim brbljanjem nikako nije prestajao sve dok su ga njegovi ljudi slušali. U pronalaženju zaista najboljeg načina za izvršenje svog zadatka on nije vodio računa o analizi terena. Radio je istu staru stvar koju sam video i kod mnogih drugih, a koja se sastojala u ovo-

me: prepoloviti položaj (koji je trebalo zauzeti) i napasti ga sa dva voda, staviti jedan vod u rezervu, a oruđa za vatrenu podršku postaviti pozadi. Time je

Skica 2

potpuno izgubio iz vida srž čitavog problema — neophodnu analizu terena i korišćenje te analize u donošenju svog plana za napad...«

»U analizi terena i situacije u kojoj se našao ovaj mladi oficir«, nastavlja pisac, »prva stvar koja mi je pala na pamet bila je da je objekat⁸⁾ bio dosta veliki brežuljak sa otvorenim prilazima (kao što je pokazano na skici) i prilično strmom padinom prema drumu. Pomislio sam u sebi: da bih mogao zauzeti objekat, moram prethodno ovladati manjim bregom (»X«)

⁸⁾ U vojnoj terminologiji Armije SAD, objekat označava onaj deo terena koji ima presudan značaj za izvršenje zadatka; u ovom slučaju, ovaj objekat »Z« je konačni cilj čete.

koji leži između mene i mog objekta. Ali zasada još ne znam da li na njemu ima neprijatelja. Pošto zauzmem breg »X«, da li treba da izvršim frontalni napad na objekat? Svakako ne, ako to mogu izbjeći. Kako bih tada mogao manevrovati? Kako bi bilo da iskoristim potok na desnoj strani? Da bih to uradio, moram zauzeti ovu malu čuku (»Y«) blizu mosta, ukoliko nije u zoni dejstva susedne čete. Ali ako jeste, tražicu da komandir te čete njome svakako ovlada. Pritom se neću isuviše angažovati pre no što saznam da su te dve uzvišene tačke obezbeđene (breg »X« i čuka »Y«). Ako bih mogao da upotrebim svoj manevrujući vod niz potok, prema istočnoj padini brežuljka koji je moj objekat, mogao bih udariti na breg sa mnogo blažih padina na tom boku, umesto da jurišam sasvim frontalno prema neprijatelju. Na taj način ću koristiti jedan od svojih vodova, polazeći sa linije polaska, i zauzeti breg »X«, raščišćavajući svaki otpor koji bi mogao biti na putu. Moj manevrujući vod neće uopšte upotrebiti vatru, ako može i bez nje da prođe. Ljudstvo će se kretati duž potoka prikriveno, tiho privlačeći što manje pažnje, sve dok se ne omogući napad s boka — u odnosu na objekat. Jedan moj streljački vod će biti u rezervi. Ne želim da ga upotrebim pre nego što to bude neophodno, tako da ću ga imati pozadi polazne linije, sve dok čuka »Y«, desno od mene, ne bude zauzeta. Tada će moja rezerva nastupati pozadi manevrujućeg voda i biće spremna: ili da prođe kroz manevrujući vod — ako to zahteva situacija — ili će nastaviti sa obuhvatom objekta radi napada na neprijatelja iz pozadine. Taj rezervni vod takođe mora biti pripreman na mogućnost protivnapada u desni bok manevrujuće snage...«

»Pošto je završen plan za moja tri osnovna elementa — za moje streljačke vodove«, nastavlja pisac, »sada pristupam organizaciji upotrebe svoje jedinice za

vatrenu podršku. U početku postoji samo jedno mesto za vatreni položaj jedinice za vatrenu podršku i to na bregu »W«, a kasnije se može premeštati unapred, prema bregu »X« i čuki »Y«. Po završetku plana za vatrenu podršku, želim takođe da preduzmem mere za artiljerisku i minobacačku podršku, te ću pitati svog komandanta bataljona šta mogu da dobijem na svom frontu. Svoje ljude ne želim da izložim preko ovog otvorenog prostora bez zavese od dima. Ako bi oni bili izloženi bez dima, naši gubici bi bili vrlo veliki.»

Pisac zatim ističe da bi predvideo i traženje avijacije, ukoliko minobacači, mitraljezi i artiljerija ne postignu vatrenu premoć. Ovo ističe kao važno i zbog toga što naglašava potrebu uvežbavanja mlađih starešina po pitanjima traženja vazdušne podrške.

Pri zaključku, pisac naglašava da ova kva odluka kakvu je on izneo, ne mora biti jedina niti najbolja i da on uopšte ne misli, izlažući ove principe, da postigne neku vrstu šablona. On svaki šablon odbacuje, ali teren se mora uvek temeljno analizirati — u cilju korišćenja njegovih prednosti, a ove analize treba da budu tesno povezane sa principima napada i organizacije Armije SAD.

General Kolins završava ovim rečima:

»Kad odem na teren radi inspekcije, naročito želim da vidim šta vodovi, čete i bataljoni rade u okviru taktike. Ako jedan oficir ne zna kako se komanduje bataljonom, on nikad neće moći komandovati pukom, divizijom ili armijom. Ako, pak, može da komanduje bataljonom, moći će i sa svim drugim, zato što komandant bataljona u svojoj komandi ima ustvari sve što i komandant armije.

Ako izgradimo dobrog komandira voda, komandira čete i komandanta bataljona, garantujem da ćemo imati dobre divizije, a isto tako i dobru armiju.«

R. V.

General Eli:

POUKA KOJU TREBA IZVUĆI IZ OPERACIJA 1940¹⁾

General Eli, sadašnji načelnik Generalštaba francuskih oružanih snaga, napisao je ovaj članak pre svog naimenovanog

¹⁾ »La leçon qu' il faut tirer des opérations de 1940«, par le general Ely, *Revue de défense nationale*, decembar 1953.

vanja na ovaj najodgovorniji položaj u Armiji, sa ciljem, kako sam kaže, da objektivno i iskreno izloži svoja razmišljanja o ratu i uzrocima poraza 1940 godine. kao i o poukama koje se iz toga mogu izvući za budućnost.

Po mišljenju pisca, francuski poraz

1940 bio je, pre svega, neizbežna posledica neravnoteže u pripremljenosti za rat i u raspoloživim snagama u datom momentu, u korist Nemaca. Francuzi su u pogledu priprema za rat bili u zakašnjenju više od pet godina i taj se gubitak vremena morao neizbežno platiti. Međutim, uzrok poraza ne leži samo u zaostalosti priprema za rat, već dobrim delom i u karakteru francuske ratne doktrine, koja nije odgovarala formi rata — nametnutog od strane neprijatelja — ni uslova pod kojima je bila primenjivana u toku čitavog njegovog trajanja.

Francuska je u toku tog kratkog perioda trajanja rata i vođenja operacija 1939—1940 primenivala izrazito defanzivnu strategiju. Pisac poriče postojanje neke francuske ofanzive u Belgiji, početkom operacija maja 1940, i tvrdi, da »Dilski manevar« Severne grupe armija nije ni u kom slučaju, ni po svom cilju ni po formi izvođenja, imao ofanzivan karakter. Cilj ovog manevra je bio čisto defanzivnog karaktera — premeštanje levog krila bitačnog poretka za oko 100 km više na istok, da bi se uspostavio povoljniji odbranbeni raspored na liniji Anvers — Dil — Namir. To što je ovaj manevar na kraju doveo do bitke u susretu ne menja suštinu njegovog defanzivnog karaktera, jer francusko komandovanje niti je ovu bitku predviđalo, niti je istu želelo.

Francuskom strategiskom doktrinom iz 1939—1940, po mišljenju pisca, potpuno je dominirala ideja neprekidnog fronta, i to ne samo između švajcarske i belgiske granice (linija »Mažino«), već od Švajcarske, sve do mora koji bi ojačao francuski raspored u toku celog rata. U tom cilju je i bio preduzet navedeni »Dilski manevar«, da bi se dobio kraći i pogodniji neprekidni front severno od linije »Mažino«. Pa čak i posle prvih neuspeha, francuska Vrhovna komanda je uporno nastojala da ih parira uspostavljanjem neprekidnog fronta na Somi i Eni, angažujući za to jedinice skinute sa istoka, umesto da od njih obrazuje jaku strategisku rezervu, odnosno manevarsku masu. Izgleda da je »mit« neprekidnog fronta takoreći izbrisao pojam strategiske rezerve, tog bitnog elementa svakog poretka, bilo defanzivnog ili ofanzivnog, koji jedino može obezbediti komandovanju mogućnost manevrovanja i preuzimanja inicijative u vođenju operacija. Zbog toga se i dogodilo da kada su Nemci 5 juna otpočeli svoju drugu

ofanzivu, Francuzi su im mogli suprotstaviti samo jedan prividan neprekidni front pozadi kojeg praktično nisu imali nikakvih rezervi.

Međutim, to ne znači da unapred treba osuditi i negirati celishodnost neprekidnog fronta, jer on može olakšati izvođenje manevra i obezbediti komandovanju izvesnu slobodu duha i akcije. Međutim, sistematsko nastojanje za uspostavljanjem neprekidnog fronta, ako isto ima za posledicu žrtvovanje manevarske mase i rezervi, opasno je i negativno.

Težnja za neprekidnim frontom dovela je ne samo do linearne strategije već i do linearne taktike. I kod taktike je za račun neprekidnosti fronta i stvaranja neprekidne frontalne zaprečne vatre žrtvovana dubina taktičkog rasporeda i postojanje potrebnih taktičkih rezervi. Ni u taktici ni u strategiji nije dovoljno shvaćena važnost manevra koji treba da dominira, a izgubljeno je iz vida da i odbrana treba da bude dinamična isto kao i napad.

Linearni strategijski i taktički raspored i nepostojanje ili slabost snaga sposobnih za manevrovanje doveli su do krutosti i nepokretnosti celokupnog odbranbenog sistema i na taj način oduzeli odbrani karakter svake aktivnosti. A ovakav izrazito statički karakter odbrane doveo je do prekomerne osetljivosti celokupnog njenog sistema. Pošto je ovakva odbrana (bez dubine i sa slabim rezervama) počivala na frontalnoj zaprečnoj vatri, svaki element borbenog poretka držao se samo dotle dok su se držali susedni elementi. Niko od njih nije bio taktički samostalan i čim bi neprijatelj izvršio proboj na ma kojoj tački fronta, ceo odbranbeni sistem bio je više ili manje neposredno ugrožen. Jedinji spas je bio u tome da se po svakoj cenu ponovo uspostavi neprekidnost fronta. A ovo se, zbog nedostatka strategijskih i taktičkih rezervi, moglo ostvariti samo ispravkama rasporeda, odnosno pregrupisanjem snaga, za šta je bilo potrebno vreme koje je uvek nedostajalo. I baš taj nedostatak potrebnog vremena bio je stalni kamen spoticanja francuske odbrane.

Ovakva statička odbrana nije odgovarala dinamičnosti koju je napad ponovo dobio blagodareći tenkovima i podršci avijacije. Masovno, veoma brzo i skoro neprekidno dejstvo avijacije u cilju podrške trupa na zemlji, zatim masovna upotreba tenkova, veština u brzom savladivanju rečnih prepreka, a naročito ofanzivan duh

komandnog kadra i trupa, promenili su iz osnova tok i tempo bitke i dali su operacijama karakter munjevitog rata. Pred ovakvim napadom, čiji su se: snaga, prostranstvo i zamah toliko razlikovali od onog kome bi se francuska odbrana mogla suprotstaviti, ceo odbranbeni sistem, nesposoban za izvođenje brzih, smelih i zamašnih manevara, potpuno je otkazao. Gde god bi neprijatelj snažno napao, uspevao bi skoro sigurno da probije odbranbeni raspored i da u stvorene brešve ubaci oklopne jedinice koje su braniocima napadale s leđa — pre nego što su mogli da se povuku ili da uspostave novu odbranbenu liniju. Nikakvo protivdejstvo nije bilo moguće, a kada je i bilo pokušano, uvek je bilo u zakašnjenju i pretrpelo neuspeh.

Pisac ističe da uspesi Nemaca nisu bili posledica njihove nadmoćnosti u snagama i sredstvima i da su oni, bez obzira na ukupne snage angažovane na ratištu, uspevali da sa relativno slabim, ali strahovito dinamičnim snagama, probiju front branjen i jačim snagama. Stvarni uzrok pobede jedne i poraza druge armije leži u činjenici da one prema svojim shvatanjima rata nisu pripadale istoj epohi. Francuska koncepcija rata i odbrane, zasnovana na iskustvima iz rata 1914—1918, nije vodila računa o izmenjenim uslovima u pogledu razvoja naoružanja i strategijskih i taktičkih mogućnosti napada i odbrane i bila je potpuno zastarela.

*

U drugom delu članka, pisac na osnovu analize pouka iz ovog neuspešnog rata izlaže svoje ideje o pripremama za rat i o duhu kojim treba da bude zadahnuta ratna doktrina. On na prvom mestu ističe da su miroljubive nacije, koje stupaju u rat tek kada im isti bude nametnut, uvek u podređenom položaju u odnosu na agresora, jer ovaj otpočinje rat sa materijalnom nadmoćnošću koja mu omogućava da vodi rat na svoj sopstveni način gdeaturi svoju sopstvenu strategiju i taktiku.

Postavlja se pitanje, nastavlja pisac, da li se u ovakvim okolnostima može izgraditi pravilna i, za nametnuti rat, odgovarajuća ratna doktrina — bez obzira na to da li će ista biti defanzivna ili ne. Praćenjem razvoja ratne tehnike i zamišljanjem i proučavanjem svih mogućih formi jednog budućeg rata, može se donekle

doći do izvesnih pretpostava o karakteristikama i načinu vođenja tog rata, ali bez dovoljno realne i konkretne materijalne podloge. Zbog toga i ratna doktrina jedne miroljubive zemlje, bazirana samo na zamišljanjima i pretpostavkama o karakteru vođenja nametnutog rata i mogućih strategijskih i taktičkih dejstava agresora, nikada neće, ili bar neće u potpunosti, odgovarati stvarnom stanju stvari u početku rata. A ovo će iziskivati veću ili manju reorientaciju celog sistema nacionalne odbrane, kao i same ratne doktrine, u cilju prilagođavanja karakteru nametnutog rata. To bi omogućilo da se u početku izbegne poraz i da se kasnije preuzme inicijativa u operacijama i neprijatelju nametne svoj način ratovanja i svoja sopstvena strategija i taktika.

Zbog toga, kao osnovni faktor za uspešno vođenje nametnutog rata, pisac ističe sposobnost zemlje i njene armije da se brzo prilagode novom ratu u potpuno novoj strategiji i taktici koje im neprijatelj bude nametnuo. Ovo je od naročitog značaja kod armija i zemalja koje su neposredno ugrožene i koje ne raspolažu velikim prostranstvima državne teritorije koja bi im mogla (izvođenjem strategijske manevarske odbrane) obezbediti potrebno vreme za prilagođavanje i za preuzimanje inicijative. Međutim, jedan od osnovnih uzroka francuskog poraza pisac nalazi baš u nedostatku vremena i prostora za prilagođavanje nametnutom načinu ratovanja. S druge pak strane, pisac navodi da je ogromno prostranstvo SSSR-a omogućilo sovjetskoj armiji ne samo da se prilagodi novom načinu ratovanja, već i da kasnije preuzme inicijativu i nametne neprijatelju svoj način vođenja operacija.

Pisac podvlači da će u budućem ratu sposobnost prilagođavanja novom i nepoznatom bitu od mnogo većeg značaja, pošto će se fizionomija budućeg rata u daleko većim razmerama razlikovati od prethodnog — prošlog rata, nego što je to dosada u istoriji bio slučaj. Prošli rat je završen pre no što su praktično bili iskorišćeni pronalasci sa izvanrednom destruktivnom snagom. A postojeće mogućnosti za novim pronalascima i dalje su ostale ogromne. Bez obzira na to što će klasično oružje još dugo ostati u upotrebi, može se reći da budućnost predstavlja jednu *totalnu nepoznatu*. Budućim ratom može dominirati atomsko ili bakteriološko oružje. U isto vreme, taj rat mo-

že imati karakter pravog narodnog rata, u kome bi se svaki građanin napadnute države borio protiv agresora na mestu na kome se bude zatekao i sa oružjem kojim bude raspolažao. Ako se uspe da se pronade odbranbeno oružje koje bi bilo u stanju da na širokom pojasu zaustavi svaki avion i dirigovani projektil, napadnuti bi bio u mogućnosti da za izvesno vreme obrazuje neku vrstu neprekidnog fronta modernog tipa. Ili, nasuprot tome, ako bi protivnici uspeali da sa svojim modernim oružjem jedan drugom uzajamno unište industriju koja proizvodi ova nova oružja, to bi moglo dovesti do vraćanja unazad — u prošle ratne epohe, i to kako u oblasti taktike, tako i u oblasti strategije.

U vezi prednjeg izlaganja, pisac ističe da su pretpostavke o karakteru eventualnog rata u budućnosti, kao i karakteru strategije i taktike koje u tom ratu mogu biti primenjene, raznovrsne. A da bi se u datom momentu moglo brzo prilagoditi svakoj mogućoj situaciji novog rata, potrebno je da se Armija kroz svestranu obuku osposobi za brzo usvajanje svih tih mogućih formi novog rata. Potrebno je stvoriti prave moderne borbe — sposobne da razmišljaju, predviđaju i gledaju daleko unapred; borbe kooi znaju podjednako da rukuju kopljem, tenkom, ili ma kojim drugim modernijim oružjem. Ovo se postiže putem formiranja ljudi (na prvom mestu kadrova) gipkog duha i široke opšte i opštevojne kulture, koja im daje sposobnost za savladivanje iznenađenja kojima obiluje svaki novi rat, kao i za brzo prilagođavanje svakoj novoj situaciji. Na ovoj bazi treba da bude zasnovana celokupna vojna obuka i metodi nastave i komandovanja. Međutim, potreba i nastojanje da se gleda unapred i da se dođe do mogućnosti suprotstavljanja svim eventualnim novinama, ne sme ograničiti na »filozofiranje«, jer to dovodi do gubljenja veze sa stvarnošću i do apstraktnosti. Potrebno je da razmišljanja i predviđanja budu dopunjena tehničkom i taktičkom obukom kadrova i trupa, koja odgovara naoružanju sa kojim se u dotičnom vremenu stvarno raspolaze.

Da bi se obezbedilo brzo preduzimanje mera od strane svih starešina — u cilju prilagođavanja rada svojih jedinica

novim formama borbe i novopojavljenim borbenim sredstvima — potrebno je da taktička i strategiska doktrina budu zasnovane na širokoj decentralizaciji komandovanja koja obezbeđuje maksimalnu inicijativu starešina svih stepena. Pisac navodi da jedan od uzroka poraza 1940 godine leži i u strahovitog centralizaciji komandovanja, koja je gušila svaku inicijativu potčinjenih i nrisiljavala ih da za probleme koje su sami najbolje mogli rešiti čekaju odluke, odnosno naredenja, višje komande, koja obično nisu stizala na vreme.

Pisac naročito naglašava da izučavanje istorije ratova predstavlja jedno od veoma efikasnih sredstava za uzdizanje opšteg vojnog kulturnog nivoa komandnog kadra i ističe da se veština ratovanja, kao i gipkost duha, potrebne svakom ratniku, pre svega, stiču izučavanjem dela velikih vojskovođa svih vremena. Međutim, pisac smatra da u programu francuskih vojnih škola istorija ratova ne zauzima pripadajuće mesto i da njeno izučavanje nije neposredno povezano sa izučavanjem taktike i strategije. Cili izučavanja istorije ratova nije u tome da se u njoj nađu potvrde i dokazi za sadašnju doktrinu i uputstva koja se u potpunosti mogu iskoristiti u sledećem ratu. To izučavanje istorije ratova treba postaviti na drugu osnovu, a glavne karakteristike te nove osnove ogledale bi se u proučavanju pojedinih rešenja ne samo u uslovima tadašnjeg vremena i naoružanja, već i u uslovima drugih epoha i drugačijeg naoružanja.

Iako su napred izneta razmatranja zasnovana na geografsko-strategiskom položaju Francuske, njenoj spoljno-političkoj situaciji i specifičnim uslovima izgradnje doktrine Francuske armije, ona mogu korisno poslužiti i za opšte proučavanje i rešavanje pojedinih strategičkih i taktičkih problema i u drugim specifičnim uslovima. Po našem mišljenju, sposobnosti komandnog kadra trupa za brzo snalaženje u svim predviđenim i nepredviđenim situacijama, kao i brzo prilagođavanje novim formama ratovanja i novim strategiskim i taktičkim postupcima, imaju veliki značaj za druge Armije.

Potpukovnik **Muralt**:

ŠVAJCARSKA I PARTIZANSKI RAT

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac iznosi svoja gledišta o tome da li bi Švajcarska, u slučaju potrebe i na koji način, trebalo da vodi partizanski rat na svojoj teritoriji.

Interesantno je napomenuti da se u zadnje vreme u stručnoj vojnoj literaturi na Zapadu sve više pojavljuju razni članci, predlozi i mišljenja o ulozi i značaju partizanskog rata. Armije pojedinih zapadnih zemalja unele su u posleratna izdanja svojih borbenih pravila posebna poglavlja o partizanskom ratu i pridaju mu sve veći značaj. U američkoj vojnoj literaturi, a delimično i u vojnoj literaturi ostalih zemalja, čije su snage učestvovalle pod zastavom OUN u Korejskom ratu, posebna se važnost pridaje partizanskom načinu vođenja rata i raspravlja se o raznim merama koje bi trebalo preduzeti u tom pogledu. Bivši nemački pukovnik Hans Joakim, u časopisu *Wehr Wissenschaftliche Rundschau*, opisujući svoja iskustva iz borbi protiv partizana, ističe da su akcije partizana u pozadini nemačkih frontova za vreme Drugog svetskog rata stavile nemačko rukovodstvo pred nerešiv problem. On podvlači da su danas svi vojni stručnjaci detaljno upoznati sa rezultatima partizanske delatnosti u toku Drugog svetskog rata i da se zbog toga, samo po sebi, nameće pitanje kako se u budućem ratu može parirati savremenoj partizanskoj borbi. Po njegovom mišljenju, razne formacije bezbednosti, policija i jedinice koje su Nemci sami organizovali na licu mesta u pojedinim okupiranim zemljama, niti su se pokazale kao pogodne, niti su imale uspeha u borbi protiv partizana.

Pisac, uglavnom, orijentiše svoja razmišljanja na Švajcarsku i da bi dokazao kako zemljište u njoj ide u prilog organizovanju, u slučaju potrebe, partizanskog rata na njenoj teritoriji, on citira primer Koreje. Poznata je činjenica da je u početku rata u Koreji 80.000 Severnokorejaca, dobro naoružanih i opremljenih, ostalo prikriveno u pozadini snaga Ujedinjenih nacija. Zahvaljujući brdovitom i

ispresечanom zemljištu Koreje, ovi su gerilci uspeli da nanesu velike gubitke snagama Ujedinjenih nacija, kako u ljudstvu tako i u materijalu. Na osnovu ovog primera pisac zaključuje da planinsko i brdovito zemljište omogućuje vođenje partizanskog rata.

Pisac ujedno navodi da se ranije, pre Drugog svetskog rata, prilikom izrade i postavljanja plana odbrane jedne zemlje, mislilo samo na regularne, operativne snage. Međutim, posle rata se došlo do ubeđenja da se pri izradi ovakvog plana mora misliti i na organizovanje pokreta otpora koji, i sam za sebe, a naročito u saradnji sa regularnom armijom, može pružiti neocenjive koristi. U Švajcarskoj zastupaju ovo mišljenje i najviši vojni autoriteti.

Da bi se partizanski rat uspešno vodio, po mišljenju pisca, potrebno je još u vreme mira izvršiti pripremu oko njegove organizacije. Treba se koristiti bogatim iskustvom iz dosadašnjih partizanskih ratova i još sada odrediti podesne i odlučne vođe i predvideti provizornu organizaciju grupa. Prilikom izbijanja rata, svi ljudi, određeni za partizane, bez obzira na kakvom se mestu ili dužnosti nalazili, imali bi da pristupe izvršavanju određenih zadataka tamo gde su raspoređeni još u doba mira: u armiji, teritorijalnoj službi, protivavionskoj zaštiti, pozadinskoj službi, odnosno tamo gde to bude već određeno. Njihova bi akcija imala da otpočne tek kada se nađu iza neprijateljskih linija, u njegovoj pozadini, ili kada to bude izričito naredeno.

Po mišljenju pisca, još za vreme mira treba otpočeti sa specijalnom obukom ljudstva određenog za partizanski rat, naročito rukovodilaca. Ujedno je potrebno pripremiti oružje, opremu, municiju i hranu za vođenje ovakvog rata i sve to smestiti u dobro skrivena skladišta. Mesta tih skladišta moraju ostati u tajnosti do početka rata, a tada ih saopštavati samo malom broju najpoverljivijih ljudi.

Dalje, pisac navodi da treba praviti razliku između onih partizanskih grupa koje su još za vreme mira određene da u pozadini neprijateljskih linija otpočnu partizansku borbu i jedinica regularne armije koje bi u toku rata bile, za kraće

¹⁾ Der Partisanenkrieg und seine Bedeutung für die Verteidigung der Schweiz — von oberstlt. Muralt, *Der Schweizer Soldat* № 21, 22, 23 i 24/53.

ili duže vreme, otsečene i na taj način prinuđene da nastave sa gerilskim ratovanjem, i to tamo gde se trenutno budu zatekle. Ponekad će biti potrebno da se pojedinci, pa čak i veće grupe partizana, da bi došli u pozadinu neprijatelja u cilju izvršenja raznih zadataka, moraju poslužiti infiltracijom kroz neprijateljske linije, pa čak i spuštanjem iz vazduha.

Kod organizacije pokreta otpora pisac razlikuje partizanske jedinice koje se mogu predvideti još u doba mira (kao i njihova oprema, naoružanje i obuka), od grupa ili jedinica partizana koje se tek u toku rata, razvojem vojno-političke situacije, stvaraju organizaciju i povezuju u jedan opšti pokret otpora. On, dalje, navodi da postoji više načina za stvaranje grupa otpora. U vezi s tim, danas u Švajcarskoj postoje i različita gledišta u pogledu njihove organizacije i upotrebe. Jedni zastupaju gledište da bi već sada, u doba mira, trebalo izvršiti sve pripremne radnje oko njihove organizacije, dok drugi veruju da će Armija sa svojim pomoćnim službama biti u stanju da se sama suprotstavi eventualnom neprijatelju i misle da bi ovu organizaciju trebalo odložiti i ostaviti je tek za momenat kada se za partizanskim jedinicama ukaže potreba.

U pogledu specijalne obuke budućih partizana, trebalo bi, po mišljenju pisca, obratiti naročitu pažnju na vežbanje u sledećem: izvidanju, osiguranju i osmatranju u svakoj situaciji; u korišćenju, utvrđivanju i maskiranju zemljišta; u zaklanjanju od svakog neprijateljskog osmatranja sa zemlje i iz vazduha; u borbama noću, u šumi i u naseljenim mestima. Posebnu pažnju treba posvetiti iz-

viđačkoj i obaveštajnoj službi, kao i pravilnoj upotrebi sredstava za vezu; zatim u brzom postavljanju protivtenkovskih i minskih prepreka na putevima, kao i brzom uklanjanju neprijateljskih prepreka svih vrsta. Pravilno zamišljene i dobro pripremljene vežbe sa iznenadnim napadima ili prepadima, sa uništavanjem neprijateljskih komandnih mesta, uporišta, centrala za vezu, skladišta, električnih centrala, hidrocentrala, raznih vozila, vozova, železničkih uređaja i raznih drugih objekata, mogu vrlo korisno da posluže. U svim tim vežbama dolazi do izražaja lukavstvo, preračunavanje spoljnog izgleda, preoblačenje, iznenadno pojavljivanje, brzo nestajanje, izvođenje akcija u tišini i dr. Vrlo je važna činjenica poznavati svoje oružje i borbene metode neprijatelja. U mnogim prilikama će jako dobro poslužiti poznavanje jezika neprijatelja.

*

U svome izlaganju pisac članka na prvo mesto ističe zemljište kako bi dokazao da su zemlje planinskog karaktera naročito pogodne za vođenje partizanskog rata. Međutim, naše je mišljenje da to nije u potpunosti tačno. Pogodno zemljište svakako olakšava vođenje ovog rata, ali ono nije i uslov. Primeri iz Narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji ukazuju na mogućnost da se partizanska borba može uspešno razvijati i na ravničastom zemljištu.

Ostala pitanja koja pokreće pisac usko su vezana sa karakterom organizacione strukture oružanih snaga Švajcarske, te ne mislimo da dajemo neke posebne analize i kritičke primedbe.

N. G.

Major Skoter: ZA BOLJU FORMACIJU PEŠADISKE DIVIZIJE¹⁾

Britanski major Skoter, na osnovu ličnih iskustava iz rata u Koreji, iznosi svoja zapažanja o dosadašnjoj formaciji pešadiske divizije, kojoj je, zbog uvođenja velike motorizacije, što je paradoksalno, pretila opasnost da postane nepo-

kretna. On kaže da je za poslednje dve godine mnogo pisano o nedostacima formacije, kao i da su sada sprovedena izvesna smanjenja u sastavu pozadinskih delova kako kod pešadiske tako i kod tenkovske divizije. Međutim, u sastavu boračkih delova već godinama nije ništa menjano. Ovde pisac naročito upozorava na tačnost tvrdjenja američkog pukovnika Maršala, da u borbi stvarno učestvuje samo 15—20% boračkog sastava,²⁾ kao i to da savremeni boj zahteva veću pokretljivost i elastičnost jedinica. Zato na traži

¹⁾ Streamlining the Infantry Division, by Major W.N.R. Scotter, *Journal of Royal United Service Institution*, novembar 1953, London.

²⁾ *Men Against Fire* («Ljudi protiv vatre»), izdanje »Vojnog dela«, 1951.

da se izvrši detaljna analiza svih jedinica od streljačkog odeljenja i voda do divizije, pa tek onda da se odredi potreban sastav njihovih pozadinskih delova.

U prvom svetskom ratu, kaže dalje pisac, imali smo četvornu formaciju, ali se, zbog teškoća u komandovanju, naročito posle uvođenja motorizacije, prešlo na trojni sastav. Međutim, uvođenjem radija pokazalo se da je moguće komandovati i sa više od tri potčinjena.

Streljačko odeljenje, kaže pisac, sada ima komandira i 8 do 9 boraca sa 1 lako-automatskim oruđem, tako da komandir može obrazovati 2 streljačke i 1 lako-automatsku borbenu grupicu. Iskustvo je pokazalo da je to u borbi retko rađeno. Naprotiv, često se dešavalo (obezbeđenje u pokretu, na mestu i dr.) da se odeljenje moralo deliti na grupice od po 4—5 boraca, što je izazivalo nezgode u komandovanju. Naprimera, u odbrani, na širokom frontu, dodeljeni pretereni se bolje brani sa dva odeljenja od po 5, nego jednim od 10 boraca. U napadu pak, odeljenje od 5 ljudi predstavlja dvaput manji cilj, a u pogledu vatre daje skoro isti efekat kao i odeljenje od 10 boraca. Stoga pisac predlaže da streljačko odeljenje bude od svega 5 ljudi.

Streljački vod sada ima 3 streljačka odeljenja od po 10 ljudi i komandu voda sa minobacačem i protivtenkovskim oruđem. Pisac smatra da komandir voda pri ovakvoj formaciji nije u mogućnosti da racionalno upotrebi svih 30 boraca. U napadu su normalno dva odeljenja napred, a treće je pozadi. U odbrani je komandir voda dosta skučen s obzirom da ima samo 3 automatska oruđa i da je nezgodno deliti odeljenja. Stoga pisac predlaže da u vodu bude 5 odeljenja od po 5 ljudi plus komandni deo, kao što je gore izloženo.

Ovakav sastav voda povećava elastičnost kao i vatrenu moć. U napadu će redovno imati 2—3 odeljenja u prvom borbenom redu, a ostatak u rezervi. Komandiri odeljenja će čvršće držati svoje borce u ruci, jer neće imati potrebe da ih dele. Sem toga, obuka komandira odeljenja biće lakša, što je vrlo važno za današnje trajanje vojničkog roka.

Za *streljačku četvu* pisac traži 4 voda, koji pružaju dovoljno elastičnosti kako u napadu tako i u odbrani, dok bi 5 vodova

bilo mnogo, jer komandir mora da bude u savremenom boju mnogo više napred nego što se to obično misli. Stoga pisac predlaže četvu od 4 voda po 5 odeljenja od po 5 ljudi, što u odnosu na dosadašnji sastav čini ukupno povećanje od 16 ljudi na četvu.

Streljački bataljon, koji danas ima 4 streljačke i 1 četvu za podršku, pisac smatra dobrim, jer ovakav sastav omogućava potrebnu elastičnost. Bataljon od 3 streljačke čete bio bi slab, a od 5 glomazan. Isto tako, bataljon od samo 5 streljačkih četa, gde bi svaka četa imala svoje delove za podršku, ma koliko bio na prvi pogled privlačan, nezgodan je u pogledu koncentracije vatre oruđa za podršku.

Streljačka brigada (puk) predstavlja za pisca najtugaljivije pitanje. On navodi da su Nemci pred kraj rata imali po 5 do 7 bataljona neposredno pod komandom divizije, dakle, bez pukovskih štabova. Ovakvo sastavljene divizije bile su veoma lake za manevrovanje i efikasne u borbi. Stoga pisac smatra da iz formacije treba izbaciti brigadne odnosno pukovske štabove.

Na ovaj bi se način uštedelo za svaki štab brigade oko 130 oficira, podoficira i boraca, kao i 40 automobila, što na diviziju iznosi oko 390 ljudi i 120 automobila, ne računajući ljudstvo i sredstva za vezu.

Usvajajući diviziju bez brigadnih štabova, pisac postavlja pitanje sa koliko bi bataljona mogao štab divizije neposredno komandovati, kao i koliko je potrebno bataljona pa da pešadiska divizija bude dovoljno efikasna. Pozivajući se na iskustva iz rata, on ističe da su divizije od 3 brigade najčešće imale po 2 brigade u I ešelonu, a ove po 2 bataljona u svom I ešelonu, tj. da su retko divizijski objekti za napad bili širi nego što je to odgovaralo moći 4 bataljona u I ešelonu sa 2—3 bataljona u rezervi. Prema tome, divizija bi mogla da ima najmanje 6, a najviše 9 bataljona. S obzirom da bi 6 bataljona očevidno bilo malo, a 9 mnogo, pisac smatra da bi divizija od 7 bataljona predstavljala najbolje rešenje. Komandant divizije obavezno treba da ima svog zamenika, koji se u borbi može po potrebi koristiti za komandovanje delom divizijskih snaga, te mu zato treba predvideti i potreban deo štaba.

U vezi sa smanjenjem broja bataljona, pisac predlaže srazmerno smanjenje i divizijske artiljerije, inženjerije i tenkova, kao i pozadinskih organa, ali za ovo ne daje konkretne predloge.

Na osnovu izloženog, pisac smatra da bi se brojno stanje divizije smanjilo naj-

manje za 2.200 ljudi i 430 automobila; divizija bi postala pokretljivija, elastičnija, a i efikasnija, jer bi se i njena moć bliske vatre povećala, s obzirom da bi svaki streljački vod imao po 5 lako-automatskih oruđa umesto dosadašnja 3.

M. P.

Major **Harold Dajk:**

OKLOPNI KORPUS I OKLOPNA ARMIIJA¹⁾

U poslednje vreme se u američkim vojnim časopisima sve više pojavljuju glasovi koji traže da se nađu korisnije forme za upotrebu moderne tehnike koju oružanim snagama stavlja, odnosno može da stavi, na raspoloženje jako razvijena vojna industrija SAD. Pri tome nisu zaboravljene ni oklopne jedinice.

Pisac članka pod gornjim naslovom se žali da se danas u američkim vojnim školama predaje, a u praksi i sprovodi, doktrina kojom nisu do maksimuma iscrpene velike mogućnosti masovne upotrebe oklopnih jedinica, već se razmatraju samo poljske armije koje se sastoje iz armiskih korpusa, u kojima odnos oklopnih i pešadiskih divizija iznosi otprilike 1:3.

Istina je, nastavlja pisac, da su korpusi ovakvog sastava u Drugom svetskom ratu postigli velike uspehe, ali ne treba zaboraviti da ove uspehe u prvom redu treba pripisati greškama Hitlera i iscrpenosti nemačke vojske.

Vodeće građanske i vojne ličnosti uviđaju problematičnost namere da se mase Istoka pobeđe načinom borbe u kojoj su one očigledno nadmoćnije tj. da se »gomile presretnu sličnim gomilama«. Kvalitativnija američka oprema može se najefikasnije iskoristiti ako se upotrebi u okviru odlično obučene formacije koje se odlikuju maksimalnom pokretljivošću (taktičkom i strategiskom), vatrenom i udarnom moći. Ove bi formacije bile u početnim fazama rata u Evropi upotrebljene za izvođenje zamašnih pokretnih odbranbenih operacija, sve dok zapadne sile ne bi prikupile svoje snage. Docnije, pošto bi se prešlo u ofanzivu, ove bi formacije izvodile duboke strategiske proboje u pozadinu neprijatelja.

Očigledno je da su oklopne jedinice rod vojske koji po svojim osobinama i mogućnostima treba da obrazuje srž ovih formacija. Oklopne jedinice, podržane taktičkom avijacijom i atomskom artiljerijom, snabdevane helikopterima i sa vazdušnodesantnim jedinicama pod svojom komandom, predstavljale bi idealnu kombinaciju za izvršenje navedenih zadataka.

Oklopne jedinice moraju biti masovnije upotrebljene nego što je to do danas u SAD bilo praktikovano. Njih treba formirati u krupne oklopne jedinice pod komandom tenkovskih komandanata. Najmanje borbena jedinica trebalo bi da bude oklopni korpus, s tim što bi pred početak ofanzivnih operacija ovi oklopni korpusi bili objedinjeni u oklopne armije.

Formiranje ovih velikih oklopnih jedinica ne bi trebalo da utiče na dalje postojanje formacijskih tenkovskih jedinica u sastavu pešadiskih divizija i korpusa, kao i na egzistenciju nekoliko oklopnih divizija namenjenih ojačanju pešadiskih korpusa. Oklopne jedinice, zajedno sa avijacijom i artiljerijom, treba da i dalje podržavaju dejstva pešadije, ali od ovoga treba potpuno odvojiti koncepciju upotrebe krupnih oklopnih jedinica.

Jedino oklopni korpus i oklopna armija mogu predstavljati pogodna sredstva od kojih komandant može formirati odlično izvežbane i vrlo pokretljive snage koje će biti u stanju da same nanesu poraz masama sa Istoka.

Pisac zatim iznosi svoje gledište o formaciji oklopnog korpusa i ističe da njegovu osnovu treba i dalje da čini oklopna divizija, sastavljena iz svih elemenata, potrebnih za izvršenje zadataka, koji po svome karakteru ulaze u domen oklopnih jedinica. Da bi oklopna divizija bila u stanju da do maksimuma iskoristi svoje velike mogućnosti za ofanzivna dejstva, njena današnja formacija treba da pretrpi izvesne izmene. Postojeća oklopna divizija ima u svome sastavu isuviše nepo-

¹⁾ The Armored Corps and Armored Army, by Major Harold H. Dyke, Jr., *Armor*, septembar-oktobar 1953.

trebnih, neboraćkih elemenata koji joj smanjuju pokretljivost, vezuju je za puteve i tako povećavaju njenu osjetljivost prema napadu iz vazduha i sa zemlje. Zbog ovoga, treba eliminisati one delove divizije koji nisu preko potrebni za izvođenje borbenih dejstava. Ovamo u prvom redu spadaju jedinice pokretnih kupatila i perionica, muzika, četa za popunu, opšte odeljenje, vojno tužništvo, odeljenje za javne informacije, specijalna služba itd. Sve ove i njima slične pozadinske delove, odnosno službe, trebalo bi tako formirati i obučiti da u armiskoj pozadinskoj zoni mogu duže vremena dejstvovati potpuno odvojeno od divizije, s tim da se diviziji priključe samo ako se ista nalazi na dužem odmoru, u rezervi, ili, kraće rečeno, u svim situacijama u kojima ne bi spustali njenu pokretljivost ili povećavali njenu povredljivost. Još bolje bi rešenje bilo ako bi se navedene jedinice diviziji dodeljivale iz sastava korpusa povremeno i prema potrebi.

Pored toga, većina vozila oklopne divizije nije u stanju da svuda prati tenkove. Zašto bi bilo potrebno da se sva vozila — borbena i neborbena — mogu kretati van puteva po svakom vremenu. Sva nemačka transportna vozila na točkovima postala su nepokretna za vreme kiša u Rusiji. Zbog toga sva vozila, osim, možda, onih 1/4 tonskih, moraju biti snabdevena gusenicama, jer pokretljivost oklopne divizije mora biti zasnovana na mogućnostima borbenih vozila.

Sve navedene izmene koje se odnose na oklopnu diviziju, nastavlja pisac, važe i za oklopni korpus.

Oklopni korpus treba da se sastoji iz oklopnih divizija, najpotrebnijeg minimuma podržavajućih i snabdevačkih jedinica i jednog ili više lakih oklopnih pukova (*armored cavalry regiment*), namenjenih osiguranju bokova, pozadine i transportnih kolona korpusa. Snabdevanje iz vazduha pomoću konvencionalnih transportnih aviona ili helikoptera, trebalo bi koristiti gde god je to moguće. Formacija oklopnog korpusa treba da omogućiti jedinicama ispoljavanje maksimalne elastičnosti i pokretljivosti, a komandantima brzo sprovođenje njihovih odluka u delo.

Zapadne sile, po mišljenju pisca, biće primorane da u početnoj fazi budućeg rata, privremeno, pribegnu defanzivi, sve dok ne prikupe dovoljno snaga za prelazak u protivofanzivu. U toku perioda defanzivnih dejstava bilo bi krajnje nepro-

mišljeno pokušati sa stvaranjem neprekidne odbranbene linije duž neke prirodne prepreke, kao naprimer, na reci Rajni, jer bi ovaj kordonski raspored bio ubrzo probijen, i to ne samo zbog njegovih poznatih opštih slabosti, već i zato što za izvođenje ove vrste odbrane verovatno ne bi bilo na raspoloženju ni dovoljno divizija.

Zbog toga preostaje jedino da se primeni pokretna odbrana, zasnovana na upotrebi i dejstvu oklopnih korpusa. Raspoložive pešadijske divizije trebale bi da obrazuju niz odbranbenih rejonu, uređenih za kružnu odbranu (*hedgehogs*) duž prirodne prepreke koju treba braniti. Ovi odbranbeni rejonu ne bi morali biti tako raspoređeni da se međusobno mogu potpomagati, ali bi morali biti toliko jaki da mogu odolevati i najtežem napadu više dana. Iza ove gigantske pretstražne linije trebalo bi držati u rezervi najveći mogući broj oklopnih korpusa. Pri pojavi opasnosti da ova linija bude probijena, ili da neki od odbranbenih rejonu bude uništen, oklopni korpus bi prešao u snažan protivudar sa ciljem da se stvoreni klin otseče i uklinjeni neprijatelj uništi. Usled svoje pokretljivosti i mogućnosti dejstva van puteva, oklopni korpus bi na vreme stizao na bilo koje kritično mesto u odbranbenoj zoni armije, uništavao neprijatelja i, za najkraće vreme, vraćao se u svoj očekujući rejon — spreman za ponovnu upotrebu.

Kada zapadne sile, iznosi dalje pisac, pređu u protivofanzivu, strategiska koncepcija napada ne sme biti zasnovana na neprekidnom frontalnom potiskivanju neprijatelja duž čitavog fronta, nabacujući ga na unapred pripremljene položaje i na njegove rezerve, kao što je to radila Saveznička vrhovna komanda u Završnoj Evropi u toku Drugog svetskog rata. Tada je bolje primeniti manevar, koristeći duboke proboje u pozadini neprijatelja u cilju osvajanja njegovih centara komandovanja i snabdevanja. U ovakvoj situaciji bi oklopni korpus, u sastavu oklopne armije, mogao ispoljiti sve svoje kvalitete.

Oklopna armija, sposobna da manevruje po svakom zemljištu i da nadire bez bojazni za sigurnost svojih bokova i pozadine, a prema potrebi snabdevana iz vazduha, mogla bi da prodre duboko u pozadinu neprijatelja i da parališe njegove operacije. Efikasnost oklopne armije bi u ovakvim operacijama bila uve-

liko povećana stavljanjem pod njenu komandu jedne ili više vazdušnodesantnih divizija. Spuštanjem vazdušnodesantnih trupa na neki važan centar u dubljoj pozadini neprijatelja i brzim pokretom oklopne armije kroz otvor, stvoren vatrom atomske artiljerije u cilju međusobnog spajanja, bio bi ostvaren manevar sa dva pravca. Oklopne i vazdušnodesantne jedinice sačinjavale bi tada nepobedivu kombinaciju.

Garancija pobjede za zapadne sile, završava pisac, leži u upotrebi najmodernijeg naoružanja u rukama odlično izvežbanih i vrlo pokretljivih trupa, koristeći tako maksimum vatrene moći i elastičnosti protiv jačeg ali sporijeg neprijatelja. S obzirom na svoje odlike i postojeće mogućnosti, oklopne jedinice su predodređene za izvršenje ovog zadatka.

*

Na prvi pogled, predlog autora članka nije nov.

Nemci i Sovjeti su već u toku prošlog rata, sve do njegovog završetka, široko upotrebljavali tenkovske i mehanizovane korpusne i armije.

Današnji američki armijski korpus, od 3 pešadijske i 1 oklopne divizije, ima u svome sastavu, pored ostalog, 821 tenk i sav je motorizovan, tako da po broju tenkova, po svojoj jačini, pa i pokretljivosti,

prevazilazi sve tenkovske i mehanizovane korpusne Drugog svetskog rata.

Prema američkim podacima, jedna američka poljska armija današnje formacije može da ima u svome sastavu oko 3.200 tenkova, tako da i ona pretstavlja nesrazmerno jaču formaciju od svih oklopnih armija poznatih iz Drugog svetskog rata.

Novina, koju pisac traži, leži u tome da sva vozila oklopnih divizija i korpusa, uključujući i vozila pozadinskih jedinica, budu sposobna za kretanje i van puteva po svakom vremenu. Time bi borbeno efikasnost i pokretljivost oklopnih korpusa i divizija došla do svog punog izražaja.

Dalje, kao što smo videli, autor članka predlaže da se glavni teret snabdevanja oklopnih jedinica prebaci na transportnu avijaciju i helikoptere i da se jedinice oslobode većeg dela pozadinskog »repa«. Najzad, da velike oklopne jedinice dobijaju samostalno zadatke od znatne strategijske važnosti za šta bi im, po potrebi, trebalo potčinjavati i vazdušnodesantne operativne jedinice. Razlozi koje pisac navodi na zdravoj su osnovi, ali su, za realizaciju ove koncepcije, pored savladivanja mnogih drugih teškoća, potrebni: stalna nadmoć vazduhu, postojanje velike transportne vazdušne flote, ogromni napor ratne industrije i finansijski izdaci kakve i najrazvijenija industrijska zemlja jedva može da podnese.

St. P.

Wolfgang Pickert:

PROTIVAVIONSKA ARTILJERIJA NA RASKRSNICI

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac razmatra probleme mesta, uloge, rukovođenja, zadataka i obuke PA artiljerije i daje svoje mišljenje kako treba rešiti osnovna pitanja PA artiljerije u budućoj nemačkoj armiji — u sklopu Evropske odbranbene zajednice. Tretirajući ova pitanja pisac se osvrnuo i na iskustva bivše nemačke vojske pre i u toku Drugog svetskog rata. Mišljenja pisca po pojedinim pitanjima PA artiljerije su od opšteg interesa, te smatramo da ih treba prikazati.

Mesto i uloga PA artiljerije.
— Po mišljenju pisca, iskustva bivše ne-

mačke vojske pokazuju da se pitanje mesta i uloge PA artiljerije nije pravilno postavilo sve dotle dok stvarnost rata nije jasno ukazala kakva je prava namena i kakvi su zadaci te artiljerije.

Do 1935 PA artiljerija bila je u sastavu kopnenih snaga, a tada prelazi u sastav vazduhoplovstva. Ovaj prelaz pisac naziva *raskrsnicom PAA*. Prelazak u vazduhoplovstvo, koje se otada počelo naglo razvijati, označava novu fazu razvoja PA artiljerije, kako u kvalitativnom pogledu, tako i brojno. U sastavu mirnodopskih kopnenih snaga ostale su samo PAM jedinice. Za slučaj rata bilo je predviđeno pridavanje brojno jakih jedinica PAA iz sastava vazduhoplovstva kopnenim snagama, ali s tim da ove jedinice nisu bile potčinjene odgovarajućim operativnim i taktičkim je-

¹⁾ Flakartillerie am Scheidewege, von Wolfgang Pickert, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, decembar 1953.

dinicama, već je bila predviđena samo njihova međusobna saradnja. Sve ostale jedinice PAA, kao i one novotformirane, u početku rata bile su namenjene za odbranu teritorije i aerodroma, pod komandom vazduhoplovstva.

Privremeno dodeljivanje PAA kopnenim snagama, po mišljenju pisca, izazvalo je teškoće pri upotrebi i davanju zadataka PAA od strane opštevojnih starešina. Često je sa jedinicama PAA dolazilo do sukoba, kad je od njih traženo dejstvo koje nije osnovno za PA artiljeriju. Iz ovih razloga Komanda suvozemnih snaga počela je sa formiranjem svojih vlastitih jedinica PAA, a dalji tok rata jasno je pokazao da kopnene snage moraju imati svoju organsku PA artiljeriju, koju vazduhoplovstvo ne može oduzeti. Pored iznetog, pisac navodi da komandanti opštevojnih jedinica nisu bili ovladali upotrebom PA artiljerije, tako da se čak i u drugoj polovini rata, kada je nadmoćnost savezničke avijacije bila očigledna, PAA vrlo često upotrebljavala za dejstvo na zemaljske ciljeve. Ovo se negativno odrazilo na izvršenje glavnog zadatka PAA — borbu protiv neprijateljske avijacije.

Osvrćući se na sastav divizija Evropske odbranbene zajednice, koje bi imale organsku PA artiljeriju, pisac konstatuje da ovo odgovara nemačkim iskustvima iz Drugog svetskog rata i da za buduću Nemačku armiju to znači ponovnu »raskrnicu«: povratak za stare protivavionce — a za mlade — ulazak u novu sredinu. Ulazak PAA u organski sastav kopnene vojske, koja ovu artiljeriju dosada nije imala ili joj je ona bila nedovoljna, nalaže komandovanju važan zadatak na upoznavanju sa PAA naoružanjem i njegovom upotrebom, kako bi se velika vatrena moć PAA najpravilnije iskoristila.

Po pitanju mesta i uloge PAA, pisac zaključuje da bi bilo pravilno da kopnene snage imaju efikasne i dovoljno jake sopstvene jedinice PA artiljerije i da ih upotrebljavaju po svom sopstvenom nahođenju i na svoju odgovornost, vodeći računa o njihovim osobenostima. U pogledu obezbeđenja teritorije i aerodroma, kao i zaštite od vazdušnih desanata, koji zadaci zahtevaju jaku PA artiljeriju, pisac nije dao odgovor po pitanju jačine snaga i sistema pridavanja, već je ovo ostavio kao otvoren problem. Međutim, pisac smatra da ukoliko se oforme snage PAA za potrebe teritorije i ae-

rodroma, kao i zaštite od vazdušnih desanata, one treba da budu potčinjene vazduhoplovstvu.

Na ovaj način, po mišljenju pisca, PA artiljerija treba da se deli na dva dela, jedan deo za odbranu kopnene vojske, a drugi za odbranu teritorije.

Rukovođenje. — Iako se PA artiljerija deli na dva dela, pisac smatra da ova podvojenost po mestu i ulozi ne treba da dovede do odvojenog rada svakog dela za sebe. Po osnovnim pitanjima PAA (razvoj PAA naoružanja, oprema, nastava i istraživanje), koja su zajednička za oba dela, rukovođenje treba da bude iz jednog centra — napr. Inspekcija artiljerije. U slučaju da i mornarica organizuje PA artiljeriju na obali, za svoje potrebe, i ovaj deo takođe treba po osnovnim pitanjima da bude objedinjen u Inspekciji artiljerije.

Zadaci PA artiljerije u sastavu kopnene vojske. — Po pitanju zadataka, u članku je detaljnije analizirano dejstvo PAA na zemaljske ciljeve, koje se PA artiljeriji postavlja kao drugi zadatak, pored njenog osnovnog zadatka — borbe protiv neprijateljske avijacije. Pisac podvlači da bi najbolje rešenje bilo kada bi PAA mogla da ispunjava oba zadatka na zadovoljavajući način. Iskustva nemačke vojske iz Drugog svetskog rata pokazuju da glavni zadatak PAA nije bio pravilno postavljen, jer se još u miru računalo na vazdušnu prevlast nemačkog vazduhoplovstva. Međutim, čak i kada se izbori prevlast u vazduhu, tokom operacija može doći do promene odnosa vazdušnih snaga, te zbog toga PAA mora biti sposobna za dejstvo na neprijateljsku avijaciju.

Pisac posebno smatra da je taktički moguće iskorišćenje velike vatrene moći teških PA baterija u cilju pojačanja dejstva zemaljske artiljerije. Osnovne osobine teške PAA: veliki domet, tačnost, brzina gađanja, lako manevrovanje putanjama, čine je vrlo efikasnom za izvršenje koncentracija vatre. Napr. za jedan vatreni nalet od jedne minute PA divizion od 4 baterije može da izbací 192 zrna, što u odnosu na dejstvo jednog divizionara artiljerije pretstavlja znatno jače vatreno dejstvo, s obzirom na manju brzinu gađanja oruđa zemaljske artiljerije. Pored ovoga, teška PAA vrlo uspešno dejstvuje i protiv tenkova.

U pogledu dejstva na oklopne jedinice, pisac odlučno ustaje protiv dodeljiva-

nja teške PAA za pojačanje PTO u prvoj liniji, posebno protiv deljenja PAA na baterije, vodove ili pojedina oruđa. Isto tako PAA se ne sme upotrebljavati za PTR. Međutim, prema iskustvima iz prošlog rata, jedinice teške PAA mogu se uspešno koristiti kao zasede za borbu protiv neprijateljskih tenkova u dubini.

Obuka. — Izvršenje osnovnih zadataka PAA u ratu zahteva veoma solidnu obuku u miru. Po pitanju složenosti obuke i zadataka koji se postavljaju pred starešine jedinica PAA, pisac je izneo opšte poznate i već usvojene metode obuke, ali je podvukao potrebu tesnog povezivanja sa vazduhoplovstvom u pogledu zajedničkih vežbi, kao i zahtev za obuku PA artiljeraca u gađanju zemaljskih ciljeva.

Imajući u vidu složenost obuke, mogućnosti zajedničkog rada sa vazduhoplovstvom i potrebu stalnog vežbanja, pisac predlaže da se u doba mira PA artiljerija treba da grupiše u veće garnizone. Na ovaj način bi bilo rešeno osnovno pitanje obuke PAA — vežbanje sa stvarnim avionima.

Jačina PAA u sastavu divizije. — Pisac smatra da je mešoviti PA divizion u sastavu divizije Evropske odbranbene zajednice, prema iskustvima nemačke vojske i rata u Koreji, nedovoljan. Ne treba unapred računati sa prevlašću u vazduhu i time oslabiti PA artiljeriju u sastavu kopnene vojske. Gubitak prevlasti može dovesti do toga da se trupa brani sa malim sredstvima i da, dej-

stvom neprijateljske avijacije, bude izložena velikim gubicima. Zbog ovoga pomenute divizije, po mišljenju pisca, treba da imaju znatno više PA artiljerije. Pored ovoga, trupe u celini moraju imati jaku PA artiljeriju za odbranu iz vazduha po dubini, kako bi se obezbedilo snabdevanje jedinica. Potrebu dubinskog ešeloniranja PA artiljerije najbolje potvrđuje primer iz Drugog svetskog rata. U decembarskoj ofanzivi 1944 u Ardenima, nemačka grupa armija je bila ojačana sa dosta jakom PA artiljerijom za obezbeđenje prednjih delova, ali joj je nedostajala PAA za obezbeđenje komunikacijskih čvorova i objekata na komunikacijama. Posledice ovoga bile su katastrofalne, jer je usled dejstva avijacije na komunikacije snabdevanje otkazalo.

*

Iako je pisac u svom članku težište pitanja postavio na odbranu kopnenih snaga, a samo se dotakao pitanja odbrane teritorije, članak, ipak, čini jednu celinu i daje osnove organizacije buduće PAA artiljerije u nemačkoj armiji u okviru Evropske odbranbene zajednice. Iz ovog razloga članak je od interesa s obzirom na razlike u rešavanju ovog pitanja u drugim zemljama. Posebno treba podvući mišljenje pisca o pojačanju PA artiljerije u sastavu divizija u odnosu na dosada usvojenu organizaciju i jačinu PAA u drugim armijama.

Dž. H.

Data je u štampu knjiga

ULOGA I RAZVOJ VEZA

OD PUKOVNIKA

S. RIBARA

ЦЕНА 50 ДИИ.